

Detaljplan för del av Putten 15 och Hästskon 12

MILJÖKONSEKVENSBESKRIVNING

Granskningskopia

2026-07-03

Uppdrag: 355298 MKB detaljplan kv Putten
Titel på rapport: Miljökonsekvensbeskrivning - Detaljplan för del av Putten 15 och Hästskon 12
Status: Slutrapport
Datum: 2026-07-03

Medverkande

Beställare: Nya Norscan Putten AB
Kontaktperson: Stefan Andersson
Konsult: Tyréns Sverige AB
Uppdragsansvarig: Elin Norman
Handläggare: Martin Lagergren (byggnadsantikvarie)
Jennifer Magnusson (byggnadsantikvarie)
Daniel Nilsson (kulturgeograf)
Kvalitetsgranskare: Ylva Nilsson

Revideringar

Revideringsdatum: Revideringsdatum.
Version: Version.
Initialer Initialer.

Sammanfattning

Stockholms stad har tagit fram förslag till en ny detaljplan för fastigheten Putten 15, som är belägen i Stockholm city vid Sveavägen mitt emot Hötorgsskraporna. Byggnaden inom Putten 15 är en del av cityområdets utveckling under 1960-talet och ligger inom riksintresset för kulturmiljövården *Stockholms innerstad med Djurgården*.

Detaljplanens syfte är att möjliggöra utveckling av fastigheten med en till- och påbyggnad, för i huvudsak kontors- och centrumverksamheter. Planen syftar även till att stärka möjligheten till ett rikt stadsliv. Planen ska även bidra med större trygghet och en förbättring av stadsmiljön genom att utveckla platsen vid Malmskillnadsgatan.

I samråd med länsstyrelsen har planförslagets betydande miljöaspekt bedömts vara påverkan på kulturmiljö. Konsekvenserna för kulturmiljön utvärderas utifrån riksintresset *Stockholms innerstad med Djurgården* samt plan- och bygglagens hänsynsregler, förbud mot förvanskning och varsamhet vid ändring.

I tidigt skede har tre alternativ från olika arkitektkontor studerats och utvärderats. Det förslag som nu är aktuellt har valts utifrån förslagets respekt för befintlig byggnad med sin lösning för demontering och återmontering av fasadsten.

Befintlig byggnad

Byggnaden inom Putten 15 uppfördes 1964–1967 som centralkontor för Göteborgs Bank och ritades av arkitekten Anders Tengbom. Byggnaden tillhör en grupp av före detta bank- och försäkringsbyggnader öster om Sveavägen uppförda på 1960-talet. De byggdes med högre byggnadsvolymer mot Malmskillnadsgatan och lågdelar med publika terrasser närmast Sveavägen.

I dag används byggnaden främst för kontor och butiker. Fastigheten är grönklassad av Stockholms stadsmuseum, vilket innebär att den har särskilt höga kulturhistoriska värden. Byggnaden har fasader i röd Bohusgranit och ett karakteristiskt formspråk med prismamönster. Byggnaden består av en högdal med sex våningar mot ett terrassplan ovan Sveavägen, liksom mot Malmskillnadsgatan. I en lågdal mot Sveavägen finns kontorsentré och butikslokaler i bottenvåningen. En större ombyggnad genomfördes mellan 1999 och 2004, då delar av terrassen byggdes in och en ny takvåning tillkom.

Planförslaget

Planförslaget innebär att byggnaden på fastigheten Putten 15 byggs ut med en påbyggnad ovanpå den befintliga sockelbyggnaden mot Sveavägen. Tillbyggnaden föreslås bli sju våningar hög och utformas så att den anpassas till den befintliga byggnadens arkitektur. Den nuvarande fasadens uttryck bevaras i huvudsak, men med större fönster, och ambitionen är att befintlig granit tas till vara och återanvänds. Gavlarna får en enklare utformning, där den södra får fönster och den norra utförs utan öppningar.

Den befintliga takvåningen rivs och ersätts av en ny takvåning i glas och metall, samt en ny takterrass. I samband med detta tillkommer även teknikutrymmen för hissar och installationer. Bottenvåningarna byggs om för att ge plats åt fler publika och kommersiella lokaler, såsom restauranger, caféer och butiker. Detta ska bidra till mer liv och rörelse längs både Sveavägen och Malmskillnadsgatan.

Platsen vid Malmskillnadsgatan, Puttenplatsen, får en ny utformning med grönska och vistelsezoner, medan befintligt konstverk bevaras.

Riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården

Planförslaget bedöms medföra små till medelstora negativa konsekvenser för flera av riksintressets uttryck, främst kopplade till den modernistiska stadsplaneringen och arkitekturen i Stockholms city. De negativa konsekvenserna består framför allt i att terrasssystemet längs Sveavägens östra sida från 1960-talet blir mindre läsbart och att gaturummet längs Sveavägen upplevs som trängre ovanför sockelbyggnaderna. Förändringarna påverkar kulturmiljöer av mycket stor betydelse, såsom Sergels torg och Hötorgscity, men bedöms inte försvaga deras utpekade kärnvärden. 1960-talets årsring inom city bedöms försvagas genom ändringar av byggnadens (Putten 15) relativt välbevarade byggnadsvolym, och genom genomförda eller pågående förändringar av den grupp av 1960- och 70-talsbyggnader som Putten tillhör.

För uttrycket *Kontorsbyggnader och bankpalats* är konsekvenserna komplexa, då Putten 15 i vissa avseenden stärks som tidigare bankbyggnad samtidigt som byggnadens form blir svårare att avläsa. Ingreppen i bottenvåningen mot Malmskillnadsgatan bedöms innebära en märkbar negativ påverkan på karaktären av bankpalats.

Planförslaget bedöms medföra små negativa konsekvenser för uttrycken *Stockholmsåsens kvarvarande delar*, *Kungsgatan med Kungstornen* och *Stadssiluetten*. För två uttryck inom riksintresset, *Rutnätsplanen på malmarna* samt *Konserthuset*, bedöms inga konsekvenser uppstå.

Uttryck	Konsekvens
Stadens utbyggnadsfaser (årsringarna) som gör stadsväxten läsbar från medeltiden fram till millennieskiftet.	
Stadssiluetten med den begränsade och jämna byggnadshöjden där endast fåtal byggnader höjer sig över mängden.	
Stockholmsåsens kvarvarande delar	
Rutnätsplanen på malmarna, de offentliga rummen och bebyggelsen från 1600-talet som visar på stadens starka expansion.	
Kungsgatan med Kungstornen	
Den modernistiska bebyggelsen på nedre Norrmalm med torg- och gatustruktur...	
Sergels torg med sin skala, form, nivåskillnader och superelips, och inramningen med modernistiska byggnader.	
Hötorgscity med Hötorgsskraporna och de lägre butiksdelarna.	
Kontorsbyggnader och bankpalats som utmärker sig i gaturummet...eller i sammanhållna miljöer.	
Konserthuset	

	Inga konsekvenser
	Små konsekvenser
	Medelstora konsekvenser
	Stora konsekvenser

Sammantaget bedöms riksintresset försvagas, men skadan bedöms inte vara påtaglig. Genom att city fortsatt kan utvecklas som kontors- och stadsmiljö bedöms riksintressets värden samtidigt även stärkas.

Plan- och bygglagen

Konsekvenserna för byggnaden och dess kulturvärden beskrivs utifrån plan- och bygglagens begrepp intresset av en god helhetsverkan, varsamhet vid ändring och förbud mot förvanskning.

Planförslaget innebär att den årsring som tillkom vid ombyggnaden 1999–2004 helt utradas, vilket medför att värdebärande karaktärsdrag försvinner och att förvanskning av kulturvärden aktualiseras. Rivningarna omfattar dessutom tekniskt väl fungerande delar med lång möjlig livslängd, vilket gör att åtgärderna kan ifrågasättas ur varsamhetssynpunkt. Även ingrepp i byggnadens ursprungliga inslag och arkitektoniska komposition bedöms vara så långtgående att de kan innebära förvanskning.

Planförslaget innebär stora förändringar av byggnadens volym och gestaltning men bedöms i flera avseenden ge en god helhetsverkan,

särskilt mot Sveavägen, där uppdelningen mellan sockel och huvudvolym bibehålls och fasadutformningen är väl avvägd. Byggnadens övre delar och gaveln mot söder bedöms dock få en mindre god helhetsverkan. Gaveln får en väl livlig utformning och ny takvåning blir framträdande sett från Malmskillnadsgatan. I ett större sammanhang ger samordningen med angränsande bebyggelse ökad enhetlighet längs Sveavägen, vilket är positivt. Förändringarna vid Malmskillnadsgatan är även en del av ett långvarigt stadsläkningsarbete för att skapa en tryggare och trevligare stadsmiljö.

Kumulativa effekter – riksintresset

De kumulativa effekterna på riksintressets uttryck ska ses mot bakgrund av den omfattande stads- och fastighetsutvecklingen som genomförts i city sedan 1990-talet, där redan genomförda projekt står för merparten av påverkan. Pågående detaljplanarbeten är få, men planerna för Hästen 19 och Orgelpipan 7 kan bidra till ytterligare påverkan på 1960-talets årsring samt till en fortsatt försvagning av läsbarheten av terrasssystemet längs Sveavägen, och Stockholmsåsens kvarvarande delar. Sammantaget innebär de kumulativa effekterna fysiska förändringar av byggnader och miljöer som blev resultatet av den genomgripande omvandlingen av Norrmalm, samt en försvagad läsbarhet av de för tiden radikala stadsplaneringsidéer som styrde stads- och samhällsplaneringen under mitten av 1900-talet.

Inget av de riksintressanta uttryck som berörs bedöms dock påverkas på ett avgörande sätt av planförslaget. 1960-talets årsring förblir tydlig i city trots att få byggnader är bevarade i ursprunglig form. Läsbarheten av Stockholmsåsen och citys terrasser är försvagad men fortsatt möjlig att avläsa i både närområdet och i stadsvyer. Kärnorna i Hötorgscity och Sergels torg bedöms fortfarande vara väl bevarade, och bankpalatsen förblir en tongivande byggnadskategori i citymiljön.

Konsekvenser av nollalternativet

Nollalternativet innebär att byggnaden i Putten 15 även år 2035 används på i stort sett samma sätt som idag, efter en teknisk upprustning med endast marginell påverkan på stadsbilden. Byggnaden förblir en i huvudsak bevarad 1960-talsvolym där årsringarna från tidigt 2000-tal och samtliga värdebärande karaktärsdrag finns kvar, samtidigt som bottenvåningen fortsatt saknar en sammanhängande och tydlig ordning/helhet. De negativa konsekvenser för riksintressets uttryck som ett genomförande av detaljplanen skulle medföra uppstår inte i nollalternativet. Samtidigt uteblir även de positiva effekter som planen bedöms kunna ge i form av ökad trygghet, stärkt stadsliv och förnyelse av citykvarteren.

Miljömål

Tre av preciseringarna i det nationella miljömålet *God bebyggd miljö* är relevanta i utvärderingen av planförslaget. Planförslaget bedöms sammantaget bidra till *god vardagsmiljö*, både bidra till och delvis motverka *en hållbar bebyggelsestruktur*, samt i viss grad motverka målet om *kulturvärden i bebyggd miljö*.

Fortsatt arbete och uppföljning

För det fortsatta arbetet har ett antal åtgärder identifierats för att minska negativ påverkan på kulturmiljön och för att säkerställa att planens intentioner genomförs på ett varsamt sätt:

- Inslag i planen som riskerar att leda till förvanskning av kulturvärden bör studeras vidare. Här avses ändring av bottenvåning mot Malmskillnadsgatan.
- För att uppnå god helhetsverkan bör gestaltningen av byggnadens övre delar ses över i det fortsatta planarbetet.
- För att ändringar och tillägg av befintlig bebyggelse som planen medger inte ska riskera att förvanska kulturmiljön eller skada riksintresset är det av stor vikt att tilläggen i andra delar utformas och uppförs enligt de intentioner som redovisas i planbeskrivningens illustrationer.
- Att till granskningen av planen utarbeta ett gestaltungsprogram/arkitekturprogram/kvalitetsprogram som kopplas till detaljplanen kan vara ett redskap för att öka sannolikheten att intentionerna i gestaltningen realiserar vid uppförandet av byggnaden.

Uppföljning kan i senare skede ske genom granskning i bygglovskedet och då rekommenderas att antikvarisk expertis anlitas för bedömning innan genomförandet. I samband med ändring av befintlig byggnad bör sakkunnig kontrollant av kulturvärden medverka före och under ändringsprocessen.

Innehållsförteckning

1 Inledning	10
1.1 Bakgrund och detaljplanens syfte	10
1.2 Tidigare utredningar och beslut i planeringsprocessen	12
2 Miljöbedömning	12
2.1 Syfte och process	12
2.2 Miljöbedömning i relation till planprocessen	13
2.3 Avgränsning.....	13
2.4 Metod för bedömning	14
2.5 Underlag	15
2.6 Osäkerheter	15
3 Nuläge	15
3.1 Områdesbeskrivning	15
3.2 Befintlig byggnad – Putten 15	18
3.3 Planer och bestämmelser	19
4 Planförslag	23
5 Alternativ	24
5.1 Alternativ lokalisering	24
5.2 Alternativ utformning	24
5.3 Nollalternativ	32
5.4 Val av alternativ	32
6 Miljökonsekvenser kulturmiljö.....	33
6.1 Bedömningsgrunder.....	33
6.2 Historik.....	37
6.3 Konsekvenser av planförslaget.....	43
6.4 Kumulativa effekter - riksintresset	90
6.5 Konsekvenser av nollalternativet.....	100
7 Samlad bedömning	101
7.1 Riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården	101
7.2 Plan- och bygglagen	104
7.3 Miljömål	107

8 Fortsatt arbete och uppföljning	109
8.1 Rekommendationer för fortsatt arbete med att tillvarata kulturmiljövärden.....	109
8.2 Uppföljning.....	109
9 Underlag	110
10 Ord och begrepp	111

1 Inledning

Detta dokument utgör miljökonsekvensbeskrivning (MKB) enligt 6 kapitel miljöbalken för förslaget till ny detaljplan för del av Putten 15 och Hästskon 12, i Stockholms stad. Miljökonsekvensbeskrivningen är en del i miljöbedömningen som syftar till att lyfta fram väsentliga miljöaspekter i planarbetet så att en hållbar utveckling främjas. Miljökonsekvensbeskrivningen har tagits fram inför samråd om planförslaget.

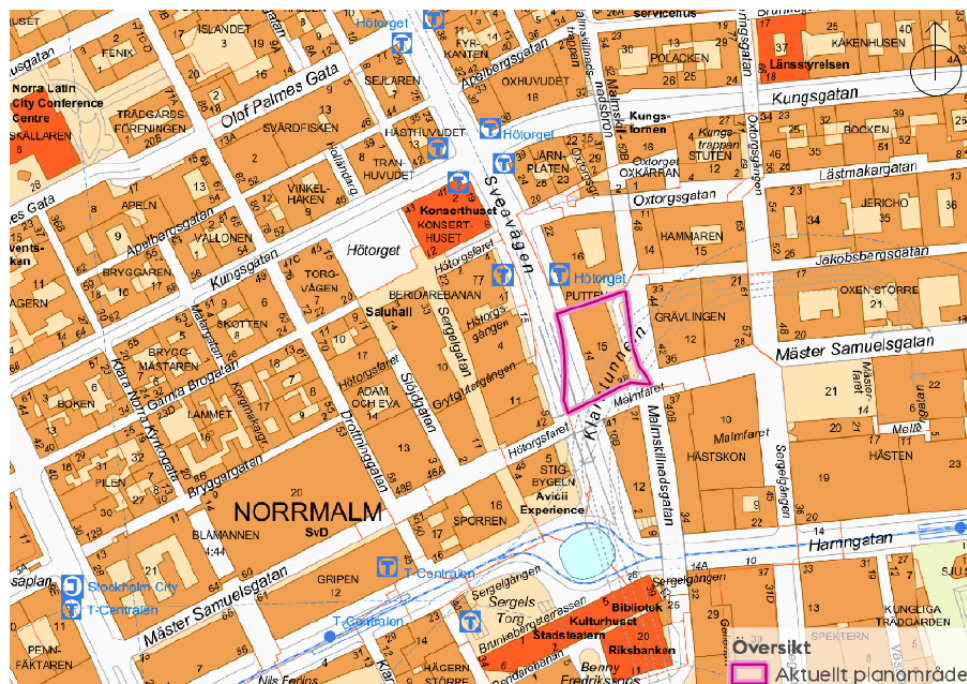
I kapitel 10 Ord och begrepp finns förklaring till en del av de ord och begrepp som används i rapporten.

1.1 Bakgrund och detaljplanens syfte

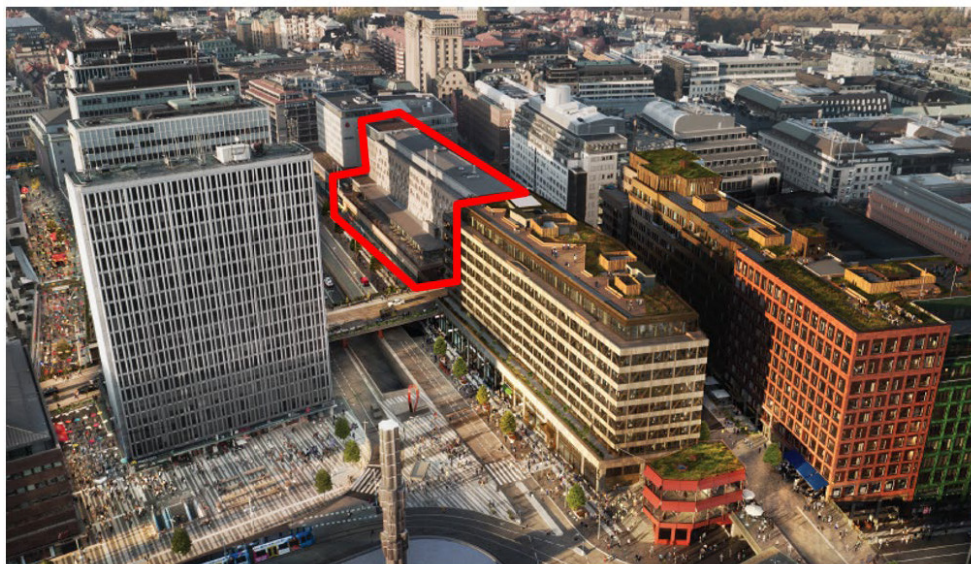
Stockholms stad genomför en detaljplaneprocess för fastigheten Putten 15, belägen i centrala Stockholm, Figur 1 och Figur 2. Putten 15 är en av de mest centralt belägna fastigheterna i Stockholms stad och representerar en del av 1960-talets omdaning av cityområdet. Fastigheten ligger inom området riksintresset för kulturmiljön *Stockholms innerstad med Djurgården*.

Detaljplanens syfte är "att möjliggöra utveckling av fastigheten Putten 15 med en till- och påbyggnad, för i huvudsak kontors- och centrumverksamhet, för att stärka Stockholmcitys roll som tillväxtmotor i Sveriges näringsliv. De nya tilläggen ska inordna sig, vara tydligt avläsbara och harmonisera med byggnadens ursprungliga arkitektoniska uttryck och Citys modernistiska årsring. Gestaltning av fasader och detaljer ska ta utgångspunkt från den befintliga byggnadens konsekventa arkitektoniska uttryck och materialval, men samtidigt kunna anpassas efter aktuella krav. Planen syftar även till att stärka möjligheten till ett rikt stadsliv genom att aktivera gatufasaderna med publika ytor i bebyggelsens bottenvåningar. Planen ska även bidra med större trygghet och en förbättring av stadsmiljön kring bebyggelsen genom att utveckla platsen vid Malmskillnadsgatan.

Planförslaget förutsätter demontering av huvudbyggnadens befintliga fasad mot Sveavägen och rivning av takvåningen och terrassbyggnaden. I övrigt syftar planen till att skydda befintliga kulturhistoriska värden."

Figur 1. Karta som visar planområdets läge på Norrmalm i Stockholm city. Källa: Stockholms stad.

Figur 2. Röd markering visar befintlig bebyggelse inom Putten 15. Källa: Stockholms stad.
Till höger om Putten 15 ligger Hästskon 12 och på andra sidan Sveavägen Hötorgsskraporna. Källa: Stockholm stad.

1.2 Tidigare utredningar och beslut i planeringsprocessen

Exploateringsnämnden beslutade 27 mars 2025 att markanvisa för kontors-, handels- och centrumändamål.

Undersökning av betydande miljöpåverkan gällande detaljplanen genomfördes 2025. Stadsbyggnadskontoret bedömde att detaljplanens genomförande kan komma att medföra betydande miljöpåverkan avseende påverkan på riksintresse för kulturmiljö Stockholms innerstad med Djurgården, och att en strategisk miljöbedömning därför ska upprättas.

Samråd har skett med länsstyrelsen om avgränsningen av MKB (2026-01-28).

2 Miljöbedömning

I detta kapitel beskrivs miljöbedömningens syfte, avgränsning, metod, underlag och osäkerheter.

2.1 Syfte och process

Syftet med miljöbedömning är att integrera miljöaspekter i planering och beslutsfattande så att en hållbar utveckling främjas.

Enligt 6 kapitlet 3 § miljöbalken (MB) ska en strategisk miljöbedömning göras när en plan ska upprättas eller ändras, om genomförandet av planen kan antas medföra en betydande miljöpåverkan.

Den aktuella planen har bedömts kunna medföra en betydande miljöpåverkan. En strategisk miljöbedömning genomförs därför parallellt med framtagandet av planen enligt lagstiftningen i 6 kap. miljöbalken. Den strategiska miljöbedömningen innehåller ett antal processteg. Dessa är

- Avgränsning med samråd
- Integrering av miljöaspekter och framtagande av MKB
- Inarbetande av synpunkter
- Uppföljning

En del av miljöbedömningen innebär utöver att integrera miljöaspekter i planeringen att ta fram en miljökonsekvensbeskrivning (MKB) vilken ska ingå som beslutsunderlag till planen (6 kap. 1 § MB). Syftet med miljökonsekvensbeskrivningen är att möjliggöra en samlad bedömning av

påverkan på människors hälsa och miljön till följd av planens genomförande.

Miljökonsekvensbeskrivningen ska även ange hur planen påverkar möjligheten att uppfylla de nationella miljökvalitetsmålen. I miljökonsekvensbeskrivningen lämnas förslag på åtgärder för att förhindra eller minimera negativa miljöeffekter av föreslagna inriktningar och åtgärder i planen.

2.2 Miljöbedömning i relation till planprocessen

Sakkunniga från Tyréns kulturmiljöavdelning har under planprocessen medverkat på arbetsmöten, bidragit med råd och riktlinjer kring kulturmiljöaspekter samt givits tillfälle att lämna synpunkter på planbestämmelser.

2.3 Avgränsning

Miljökonsekvensbeskrivningen omfattar konsekvenserna av de fysiska förändringar som planen medför. Fokus ligger på de värden som berörs direkt av planerade åtgärder, indirekt inom influensområdet och/eller kumulativt.

Nedan beskrivs miljökonsekvensbeskrivningens avgränsningar vad gäller geografi, tid och miljöaspekter.

2.3.1 Avgränsning i geografi

Avgränsningen av planområdet framgår av planförslagets plankarta. Planområdet omfattar del av fastigheten Putten 15 och fastigheten Hästskon 12. Den geografiska avgränsningen av miljökonsekvensbeskrivningen omfattar ett större område som berörs av de fysiska förändringar som planen för med sig, samt kumulativa effekter från andra projekt, planer och program. Kulturmiljövärden har en komplex rumslig avgränsning då värden och konsekvenser både påverkas lokalt på plats, samt i ett större stads- och riksintresseperspektiv som exempelvis omfattar hur föreslagen bebyggelse uppfattas från andra stadsdelar.

2.3.2 Avgränsning i tid

Miljökonsekvensbeskrivningen avser miljöeffekter som kan uppstå vid ett genomförande av planen, när planen är fullt utbyggd. Förhållandena som beskrivs i denna MKB är avsedda att spegla den situation som kan

förväntas råda några år efter detaljplanens genomförande och områdets färdigställande, ungefär år 2035.

2.3.3 Avgränsning av miljöaspekter

Avgränsningen av miljökonsekvensbeskrivningen har fastställts i samråd med länsstyrelsen i Stockholm. Den miljöaspekt som bedöms relevant att fokusera på och behandla i denna MKB är kulturmiljö.

Andra miljöaspekter bedöms inte påverkas alls, eller i så liten omfattning att de inte behandlas i denna MKB. Planförslagets konsekvenser för naturmiljö, dagvatten, luft, buller, förorenad mark hanteras i planbeskrivningen.

2.4 Metod för bedömning

För de bedömningar som görs i miljökonsekvensbeskrivningen används begreppen "påverkan", "effekt" och "konsekvens".

Påverkan avser förändring av miljön genom exempelvis fysiskt intrång eller störningar.

Effekt är en förändring i miljön som påverkan medför, som till exempel förlust av värdefulla miljöer eller förändringar som kan mätas, beräknas eller på annat sätt beskrivas.

Konsekvens är betydelsen av de effekter som uppkommer, den verkan de uppkomna effekterna har.

Bedömningen av konsekvenser görs utifrån en sammanvägning av omgivningens värden/känslighet och omfattningen av den påverkan (effekt) som uppstår. En måttlig effekt som berör ett stort värde kan alltså bedömas som en stor konsekvens. På motsvarande sätt kan en mycket negativ effekt på ett lågt värde bedömas som en liten konsekvens. Positiva konsekvenser uppstår då befintliga värden förstärks och/eller nya värden tillförs.

Konsekvenserna anges i en skala från inga konsekvenser, små negativa konsekvenser, medelstora negativa konsekvenser till stora negativa konsekvenser, samt positiva konsekvenser, se vidare i avsnitt 6.3 Konsekvenser av planförslaget.

Konsekvensbedömningen görs i förhållande till nuläget, det vill säga de nu rådande förutsättningarna i området. Även nollalternativets konsekvenser bedöms i förhållande till nuläget. En jämförelse av planförslagets konsekvenser görs därefter mot nollalternativets konsekvenser.

2.5 Underlag

Inom projektet har en kulturmiljöanalys tagits fram (Tengbomgruppen AB, 2025), samt en konsekvensanalys för kulturmiljö (Tyréns, 2026). Dessa två rapporter utgör de huvudsakliga underlagen för MKB.

2.6 Osäkerheter

Denna version av miljökonsekvensbeskrivning 2026-07-03 har tagits fram utifrån utkast av planhandlingar, framtagna 2026-06-12 (Stockholms stad, 2026a;2026b). Det kan därför finnas vissa skillnader i MKB:n:s beskrivning och bedömningar, jämfört med det planförslag som ställs ut för samråd. Eventuella skillnader ses över och justeras i samband med att planen och MKB justeras för detaljplanens granskningsskede.

Planförslaget är utformat med planbestämmelser som ligger till grund för bedömningar i MKB:n. Det finns alltid generella osäkerheter hur planförslag och planbestämmelser realiseras, vilket medför osäkerheter kring vad planens verkliga effekter och konsekvenser faktiskt blir.

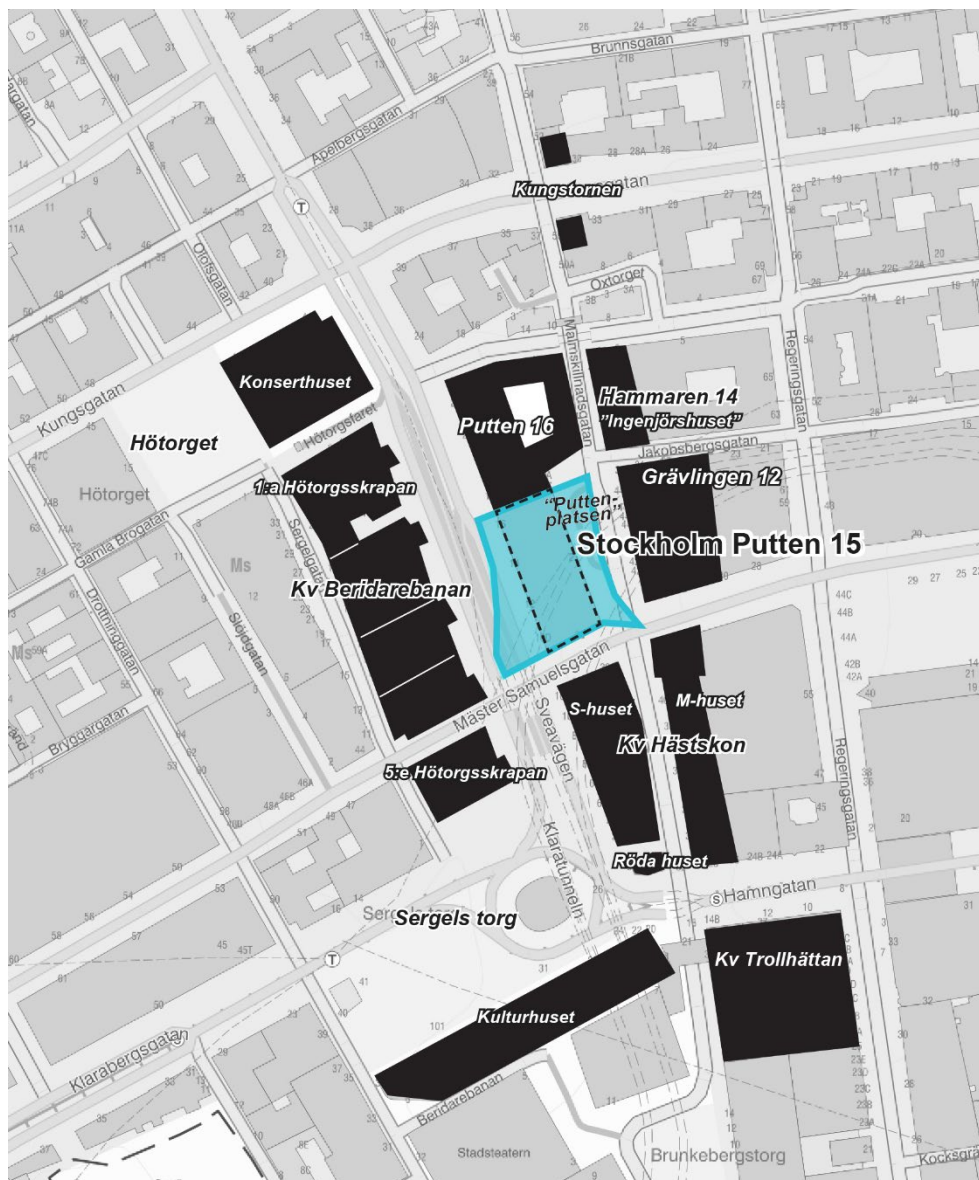
3 Nuläge

Detta kapitel behandlar områdets övergripande förutsättningar och nuvarande förhållanden, riksintresse och gällande planer.

3.1 Områdesbeskrivning

Planområdet utgörs av del av fastigheten Putten 15 och Hästskon 12 och är beläget på Norrmalm i Stockholms city, mellan Sveavägen i väster, Mäster Samuelsgatan i söder och Malmskillnadsgatan i öster, se Figur 3. Malmskillnadsgatan löper i nordsydlig riktning, ovanpå Brunkebergsåsen. Mäster Samuelsgatan ansluter via en bro och förbinder city över Sveavägen. Norr om planområdet löper Kungsgatan i öst-västlig riktning med Hötorget och Kungstornen.

Befintlig byggnad inom Putten 15 tillhör en ensemble av före detta bank- och försäkringsbyggnader öster om Sveavägen (Putten 16 och S-huset, del av Hästskon 12) uppförda på 1960-talet, se Figur 3. De byggdes med fasader i sten, högre byggnadsvolymer mot Malmskillnadsgatan och lågdelar med publika terrasser närmast Sveavägen. 1960-talskaraktären och det ursprungliga samgestaltade terrassmotivet längs Sveavägen har på olika sätt påverkats av utvecklingsprojekt under 2000- och 2010-talet.

Figur 3. Orienteringskarta med planområdet och byggnader i dess närområde. Kartan bidrar till orientering av kvarter, byggnader och platser som omnämns i områdesbeskrivning samt konsekvensbedömningar. Puttenplatsen är inte ett vedertaget namn, men används i denna handling som benämning på platser mot Malmkillnadsgatan. Källa: Tyréns.

Planområdets närhet karaktäriseras främst av bebyggelse som representerar utvecklingen av det moderna city mellan 1950- och 70-talet, med karaktärsfulla inslag som Hötorgsskraporna, Sergels torg och Kulturhuset. Den modernistiska bebyggelsen i city har sedan millennieskiftet genomgått en större omvandlingsfas med syftet att utveckla attraktiva stråk och moderna kontorslokaler med publika och levande bottenvåningar och takvåningar samt återinföra bostäder i stadens mest centrala läge. Ett antal hus från denna epok har rivits, andra har givits en helt ny utformning och byggts på med nya takvolymmer. I planområdets

närhet har utvecklingen av Hästskon 12, Galleriakvarteret (Trollhättan 29) samt flera av 1960-talshusen utmed Malmskillnadsgatan inneburit en utökad skala och påverkat den koncentrerade tidsmässiga helheten runt Sergels torg.

Flertalet byggnader längs Malmskillnadsgatan har genomgått stora förändringar i form av på- och tillbyggnader och skalan längs gatan har höjts med två till tre våningar på båda sidor om gatan. I princip är det, förutom Putten 15, endast Ingenjörshuset i kvarteret Hammaren 14 som inte byggts på.

3.1.1 Omvandling av Hästskon 12

2016 antogs en ny detaljplan för Hästskon 12, vars genomförande har inneburit en stor förändring av kvarteret, liksom att det skapat nya förutsättningar för Putten 15.

Syfte var att främja en mer differentierad användning inom fastigheter med centrum, kontor, hotell och bostäder samt bidra till attraktiva och levande stadsrum.

Exempelvis har S-huset byggts på med tre våningar, mot Sergels torg har fasaden flyttats fram, medan terrassmotivet mot Sveavägen bevarats. Byggnaden har givits en ny gestaltning, där en smalare version av den ursprungliga, öppna terrassen – som senare byggdes igen – återskapats på sin tidigare nivå. M-huset längs Malmskillnadsgatan har byggts på med tre våningar från befintlig takfot. I dess norra del i hörnet Mäster Samuelsgatan/Malmskillnadsgatan har bostäder tillskapats.

3.2 Befintlig byggnad – Putten 15

Figur 4. Befintlig bebyggelse inom Putten 15, gatuvy från Mäster Samuelsgatan. Foto: Gustav Kaiser. Beskuret foto.

Befintlig byggnad inom Putten 15 uppfördes på 1964-67 som centralkontor för Göteborgs Bank efter ritningar av Anders Tengbom. Byggnaden nyttjas idag för kontor, butiker och logistik. Den tidigare publika terrassen nyttjas idag av hyresgäst. Bankkontor för kunder finns inte längre kvar.

Fastigheten är grönklassad av Stockholms stadsmuseum vilket avser "Fastighet med bebyggelse som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt".

Byggnaden har i stadsmuseets kulturhistoriska värdering tillskrivits arkitektoniskt, arkitekturhistoriskt, miljöskapande och samhällshistoriskt värde (Se avsnitt Bedömningsgrunder för motivering av klassning). I den kulturmiljöanalys som tagits fram inom ramen för planarbetet (Tengbomgruppen AB, 2025) har en fördjupad analys av fastighetens kulturvärden utförts, samt en redogörelse av värdebärande karaktärsdrag för exteriör och interiör.

Byggnaden består av en högdelen med sex våningar mot terrassplanet och mot Malmskillnadsgatan. Ut mot Sveavägen har högdelen ett större indrag från lågdelen, vilken därmed får en terrassyta på taket. I lågdelen mot Sveavägen finns butikslokaler och kontorsentré.

Byggnaden har fasader av röd Bohusgranit med långsidor utformade i ett prismamönster. Fönstren är omväxlande breda och smala med mörka, tunna profiler. Prismamönstret återkommer i fönsterbandet genom utvinklade fönsterpartier utmed lågdelen kontorsvåning.

Sockelvåningen mot Malmskillnadsgatan är markerad och bibehåller en sluten och robust karaktär utformad med vertikala granitlameller med smala fönsteröppningar. Här finns även den tidigare bankentrén, numera kontorsentrén, indragen i fasadliv med bevarad portal av granit.

Gavelfasaden mot Mäster Samuelsgatan utgörs av tre vertikala fasadpartier i granit med uppglasade fönsterpartier i mellan. I bottenvåningen finns butikslokaler. Den kommersiella prägeln i bottenvåningen är en produkt av fastighetsutvecklingen i början av 2000-talet då portiken och trappförbindelsen med Sveavägen byggdes igen.

Byggnaden genomgick en större renovering och ombyggnad 1999-2004 då delar av terrassen byggdes in med fasader av glas och rostfritt stål, och takvåning tillkom i sin nuvarande form med utformning liknande terrasstillbyggnaden i glas och rostfritt stål. Vindfånget vid Sveavägenentrén och samtliga butiks- och entrépartier tillkom i samband med ombyggnaden.

3.3 Planer och bestämmelser

I detta avsnitt redovisas de planer och bestämmelser som är relevanta för planområdet och för arbetet med planerade förändringar. De delar av planer och bestämmelser som är relevanta för konsekvensbedömningarna beskrivs mer utförligt i avsnitt 6.1 Bedömningsgrunder.

3.3.1 Riksintressen

Planområdet är beläget inom riksintresset för kulturmiljövården Stockholms innerstad med Djurgården (AB 115) som är skyddad enligt miljöbalken 3 kap. 6 §. Utförlig redovisning av riksintresset och de relevanta uttrycken ges i avsnitt 6.1.1

3.3.2 Översiktsplan för Stockholm

I Stockholms stads översiktsplan (Stockholms stad, 2018a) pekas City ut som stadens viktigaste arbetsplatsområde och centralt offentligt rum för regionens invånare och besökare. Västra City har särskilt stora möjligheter för stadsutveckling. Utvecklingen ska utgå ifrån att bevara stadens riksintresse samtidigt som stadens roll som en attraktiv, dynamisk och innovativ plats för både näringsliv och stadsliv stärks. Fokus ligger på att skapa en tätare och mer levande stadsmiljö där olika funktioner blandas i både byggnader och offentliga rum. Detta ska göra att stadslivet kan pågå dygnet runt och tillgodose behoven för boende, besökare och arbetande.

För att uppnå detta ska den befintliga bebyggelsens offentliga ytor utvecklas, med levande bottenvåningar och fler gång- och vistelseytor. Arbete ska göras för att minska motortrafik för att skapa tystare och tryggare gaturum. Tillgängligheten i city ska förbättras genom att hantera nivåskillnader och säkerställa goda kopplingar till omgivningen.

Stockholms stad framhåller att bebyggelse som är kulturhistoriskt värdefull och har betydelse för stads- och landskapsbilden ska ses som en resurs i stadsutvecklingen. Under rubriken *Kulturmiljö i en växande stad* redogör Stockholms stad för hur kulturmiljöer ska tas tillvara i utvecklingen av staden:

- Kunskap om stadens stadsbyggnadskaraktärer och stadslandskapet ska vara en utgångspunkt vid förändring, förnyelse och förtätning i stadens befintliga områden.
- Kulturmiljöns värden ska fortlöpande identifieras, säkerställas, tas omhand och utvecklas.
- Ny bebyggelse, ändringar och tillägg i befintliga miljöer ska utföras omsorgsfullt, med konsekventa karaktärsdrag och genomarbetade detaljer grundade på en gedigen analys.
- Bebyggelse som är kulturhistoriskt värdefull och har betydelse för stads- och landskapsbilden ska ses som en resurs i stadsutvecklingen.
- Stockholms stad som fastighetsägare har en betydelsefull roll i att vara förebildlig, exempelvis genom att utarbeta vårdprogram och anordna arkitekttävlingar, så väl i utvalda projekt som i den vardagliga förvaltningen av stadens byggnader.

3.3.3 Andra kommunala program och vägledande dokument

Program för City

Ett reviderat Program för City antogs av Kommunfullmäktige i januari 2023. Programmet illustrerar hur Vision för City 2030 kan konkretiseras och ska utgöra stöd, vägledning och verktyg för samtliga aktörer i den kommande planeringen av citys utveckling.

I programmet beskrivs Malmskillnadsgatans bebyggelse på Brunkebergsåsen av tradition ha tillåtits vara något högre än stenstaden i övrigt, för att förstärka upplevelsen av åsens topografi. Flera byggnader längs gatan är numera påbyggda. I programmet framförs även att helhetsmiljöerna från 1950- 60-talen behöver utvecklas med utgångspunkt

från dess arkitektoniska kvaliteter och att de typiska karaktärsdrag som kännetecknar dessa miljöer bör värnas.

Stockholms byggnadsordning

I Stockholms byggnadsordning (Stockholms stad, 2020) beskrivs att det i planarbete i stadens mest centrala delar är aktuellt att beakta relationen till det befintliga stadsrummet och samspelet med det modernistiska City, omgivande byggnadshöjder samt påverkan på offentliga rum.

Konsekvenser för siktlinjer och utblickar från de offentliga miljöerna och stadens höjdparter behöver beaktas. Vid ombyggnation och renovering ska karaktärsskapande material, kulörer, byggnadsdelar och detaljer tas tillvara eller återskapas i så stor utsträckning som möjligt.

3.3.4 Gällande planer

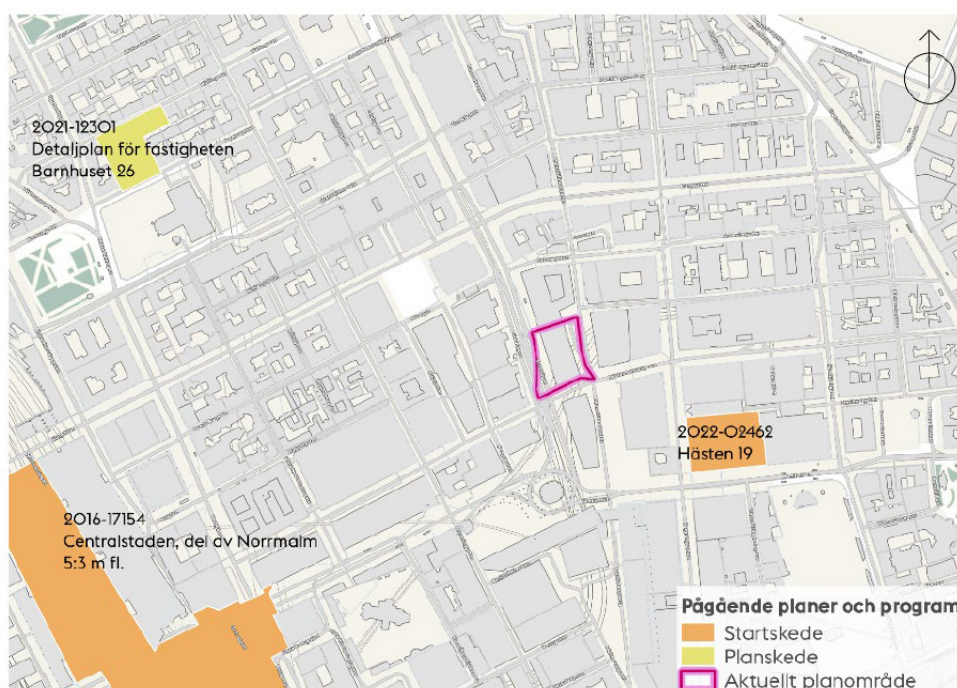
För planområdet gäller planerna:

- *Stadsplan 6105, för kv. Beridarebanan m.m. fastställd 1964.* Stadsplanen syftar till att inom kvartersmark möjliggöra ny bebyggelse för affärs- kontors- och liknande ändamål, inklusive hotell. Planen omfattar del av Sergels Torg, Regeringsgatan, Mäster Samuelsgatan och Hamngatan.
- *Tilläggsplan 94014, laga kraftvunnen 1998.* Planen innebär ändrade krav för allmänhetens tillgång till terrasser m.m. samt skydds- och varsamhetsbestämmelser (för Hötorgsskraporna).
- *Tilläggsplan 1998-00956, laga kraftvunnen 1999.* Planen syftar till att fläktrumsvåningen tas i anspråk för kontorsändamål samt personalrestaurang på terrassen. Flytt av trappfunktion.
- *Ändring av Stadsplan 6015 för kvarteren Hästskon och Hästryggen mm fastställd 1962.* Syftar till att östra delen av Sergels torg samt delar av Mäster Samuelsgatan och Malmskillnadsgatan planläggs till kvartersmark som får underbyggas.

Gällande plan och tilläggsplaner omfattar inte skydd av kulturvärden för Putten 15. Terrassen mot Sveavägen har däremot en hänsynsbestämmelse som anger att terrass ska planteras med träd.

3.3.5 Planerade förändringar i närområdet

- *Detaljplan för fastigheten Barnhuset 26*, dnr. 2021-12301, inglasning av terrass mot gård samt utflyttning av entréparti. Skede granskning.
- *Detaljplan för Centralstaden, del av Norrmalm 5:3 m.fl.* dnr. 2016-17154, överdäckning av spårområdet vid Centralstationen möjliggör för nya kontor, handel, bostäder och parkmiljöer. Skede samråd.
- *Detaljplan för Hästen 19*, dnr. 2022-02462, påbyggnad av restaurangverksamhet på NK:s tak. Skede start-PM.

Figur 5. Karta som visar pågående detaljplaner i närområdet. Källa: Stockholm stad.

4 Planförslag

Nedan följer en sammanfattning av föreslagna ändringar, varje åtgärd beskrivs mer ingående under kapitel 6 Miljökonsekvenser kulturmiljö

Tillbyggnaden

Kontorsvolymen byggs ut ovanpå sockelbyggnaden mot Sveavägen.

Tillbyggnaden föreslås få ett djup som gör att relationen mellan sockelbyggnad och kontorsvolym blir motsvarande den i Hästskon 12 på södra sidan av Mäster Samuelsgatan. Tillbyggnadens höjd föreslås blir sju våningar. Den nya fasaden utformas med utgångspunkt i den befintliga arkitekturen. Uttrycket med den facetterade fasaden bibehålls, men med större fönsteröppningar. Ambitionen är att befintlig bohusgranit tas till vara och återmonteras på den nya framflyttade ytterväggen.

Tillbyggnadens gavel mot söder formas som en slät skiva med enluftsfönster.

Norra gaveln utförs fönsterlös.

Takvåningar

Befintlig takvåning rivs tillsammans med takterrass och terrassräcken. En ny takvåning utförs i glas och metall och med modellerat krön av mörk plåt, i samma bruna kulör som nya partier i övriga fasaden. Under den nya takvolymen mot Malmskillnadsgatan och sydgaveln formas en ny envåningsdel med en uppglasad fasad, indelad med pilastrar av granit och med utvinklat krön av granit. I beskrivningen av konsekvenserna av planförslaget benämns denna våning som ersätter befintlig takvåning som "Granitvåningen".

Ovanpå takvåningen förläggs en takterrass. På takvåningen tillkommer även två takvolym för hissar och övrig teknik.

Bottenvåningar

I samtliga bottenvåningar ersätter bruna metallglaspartier befintliga fönsterpartier och entréer.

Mot Sveavägen utformas bottenvåningen med nya partier med integrerade skyltband. Skyltfönstren på södra sidan höjs delvis. Samtliga lokalentréer ändras. Kontorsentrén breddas och får ett nytt skärmtak inspirerat av Anders Tengboms ursprungsförslag.

Mot Malmskillnadsgatan öppnas husets bottenvåning upp för att skapa möjligheter för nya kommersiella lokaler, restaurang, café eller butik, och bidra till ett levande gatuliv. Åtgärden innebär att nya lokalentréer

tillkommer, fönsterslitsar breddas och smidesdetaljer i öppningarna tas bort. Befintlig stenomfattning till den tidigare bankentrén bevaras.

Terrassen

Tillbyggnaden innebär att stora delar av befintlig terrass ianspråktas. För att förstärka terrassmotivet mot Sveavägen och skapa en mer användbar terrassyta bearbetas tillbyggnadens nedersta plan arkitektoniskt genom att fasaden dras in och byggnaden får en tydlig midja i mötet mellan sockel och tillbyggnad. Terrassvåningen ges en egen karaktär med granitklädda pelare och glas i en regelbunden rytm, vilket markerar en avvikelse från huvudfasadens prismatiska uttryck.

Puttenplatsen

Platsen mot Malmskillnadsgatan, "Puttenplatsen", ges en ny gestaltning med grönska, vistelseytor och lanterniner som släpper ner ljus till underliggande lokaler. Befintligt konstverk bibehålls.

5 Alternativ

Enligt 6 kapitel 11 § miljöbalken ska rimliga alternativ med hänsyn till planens eller programets syfte och geografiska räckvidd identifieras, beskrivas och bedömas. Även motivering till varför olika alternativ har valts eller valts bort under processen ska redovisas i miljökonsekvensbeskrivningen. Vidare ska konsekvenserna av att verksamheten eller åtgärden inte kommer till stånd beskrivas, ett så kallat nollalternativ.

5.1 Alternativ lokalisering

Förslaget till detaljplan reglerar möjligheten att utveckla en fastighet som till stora delar är bebyggd och förslaget har stöd i översiktsplanen. Att utreda alternativ till lokalisering inom andra fastigheter bedöms därför inte som relevant.

5.2 Alternativ utformning

På grund av stadsmuseets klassificering av byggnaden som särskilt värdefull, och det känsliga läget som kräver hänsyn till riksintresse för kulturmiljö har parallella uppdrag genomförts inför planarbetet. Här följer korta sammanfattningar av de två bortvalda gruppernas förslag samt det vinnande förslaget av Tengboms, med alternativa utformningar av förslaget som utretts och valts bort under processen.

5.2.1 Tham & Videgård

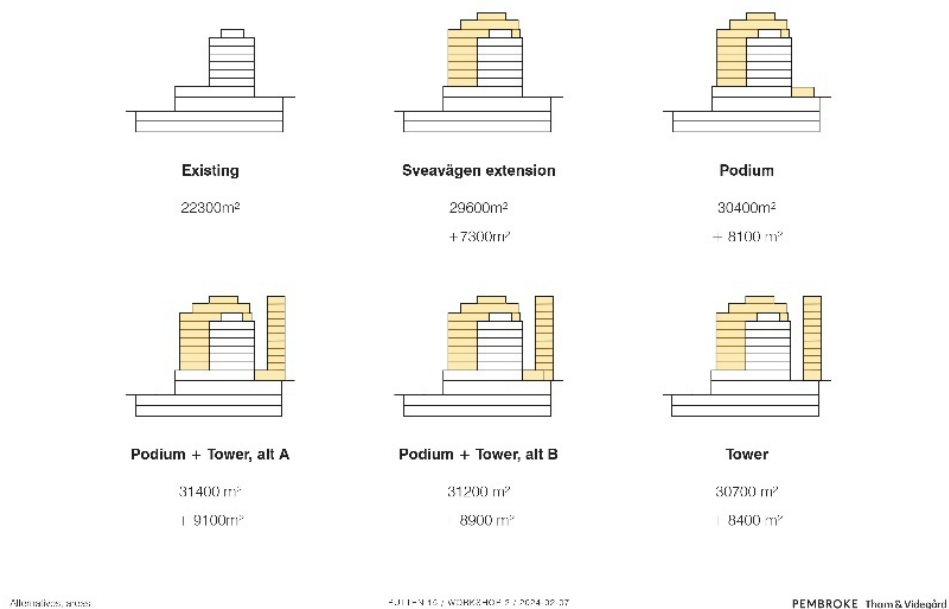
Förslaget omfattar en utbyggnad mot Sveavägen av nästan hela den befintliga terrassens yta samt en påbyggnad med två trappande våningsplan. Högst upp placeras en uppglasad takvåning med omgivande takterrass. Den nya framflyttade volymen mot Sveavägen föreslås byggas upp av en träkonstruktion av timmer och plattor av timmer/betong. Två alternativ på fasadmaterial presenterades; en helt ny fasad av mörkt/bränt trä eller återanvändning av befintligt fasadsystem av prismaformad granit. Den nya fasaden utformas enligt förslaget med upprepande rader av höga fönsterband mellan avdelande horisontella fasadpartier med utkragande skivor mellan våningsplanen.

Förslaget presenterar ett atrium i byggnadens mitt.

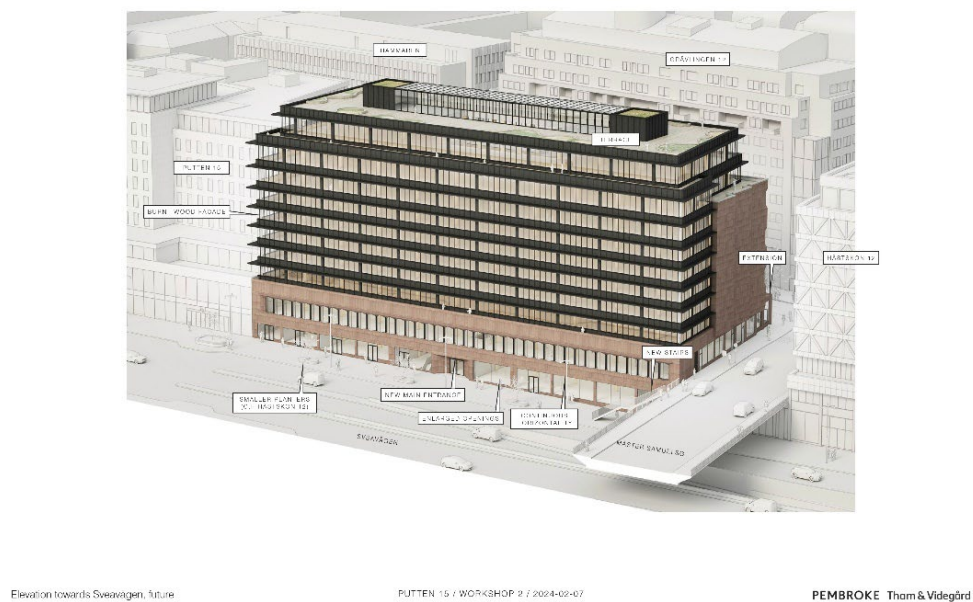
Vidare redovisar förslaget även flera alternativa volymtillägg mot Malmskillnadsgatan med en lågdel ("podium") som en utbyggnad av sockelvåningen för kommersiella ändamål, eller en tornbyggnad med kontorsytor mot Malmskillnadsgatan. En kombination av dessa redovisas också som ett alternativ. Olika varianter av utbredning och fasadmaterial presenteras. I likhet med fasaden mot Sveavägen är granit och mörkt (bränt) trä två alternativ. Ytterligare en variant med lanterniner och större platsbildning mot Malmskillnadsgatan finns med i det presenterade materialet.

Utöver föreslagna tillbyggnader mot Malmskillnadsvägen bibehålls den befintliga granitfasaden ovanför sockelvåningen i förslaget, liksom gavelfasaden mot Mäster Samuelsgatan och granitfasaden med prismaformade fönsterbandet mot Sveavägen, men med förändringar av entréer och skyltfönster. Lokalerna mot Sveavägen används fortsatt för kommersiella ändamål.

Nya kopplingar, via trappa mellan Sveavägen och Mäster Samuelsgatan, och en återskapad koppling genom byggnaden mellan Malmskillnadsgatan och Sveavägen ingår i förslaget.

Figur 6. Studerade alternativ för volymtillägg Putten 15. Källa: Tham & Videgård

Figur 7. Fasad mot Sveavägen. Källa: Tham & Videgård

View northwards along Malmkillnadsgatan, podium i lower, sl B

PUTTEN 15 / WORKSHOP 2 / 2024-02-07

PEMBROKE Thom & Videgård

Figur 8. Vy norrut med ett av presenterade alternativ på volymtillägg mot Malmkillnadsgatan. Källa: Tham & Videgård

5.2.2 White

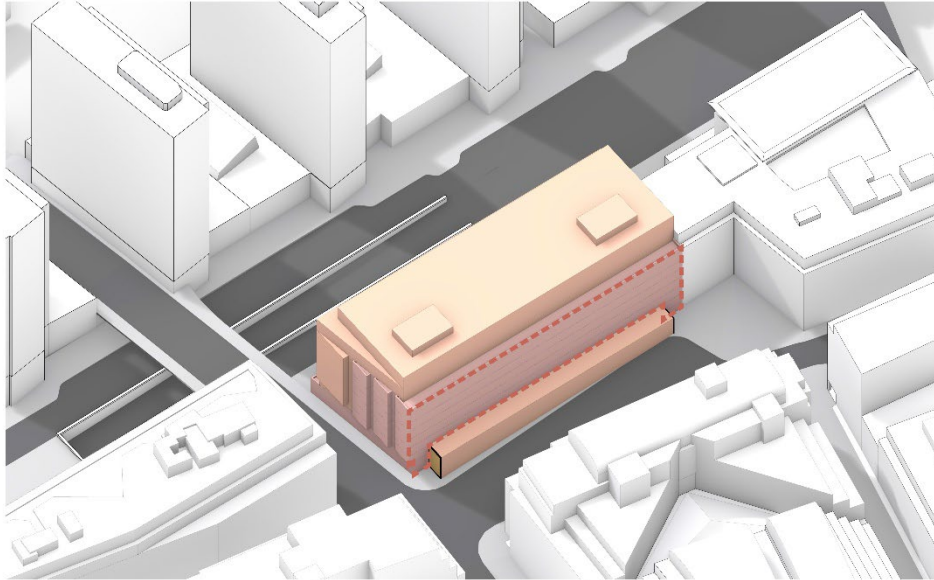
Förslaget omfattar en volymökning mot Sveavägen med påbyggnad i två plan. Volymtilläggen har en förskjutning mot gavelsidan med diagonal riktning. Högst upp läggs en takterrass. Den utökade volymen mot Sveavägen byggs upp av en träkonstruktion och fasaden utformas som en nytolkning av den befintliga i en variant av det prismatiska systemet med förslagsvis röd terrazzo av återvunnen granit från befintlig fasad eller grön terrazzo av återvunnet glas. Fönsteröppningarna utökas med varierade proportioner med större fönster högre upp i byggnaden samt fönster över gavelhorn. Takvåningarna utformas enligt samma fasadprincip. Mot Malmkillnadsgatan utformas takvolymen som en enda, högre våning med höga, smala fönsterslitsar.

Mot Malmkillnadsgatan föreslås en utbyggnad av sockelvåningen som utökas till två våningar och öppnas upp med stora facetterade glasparter och ett accentuerat vindfång till kontorsentré. Utbyggnaden föreslås inrymma butikslokaler. Entrévåningen i lågdelen mot Sveavägen omformas med butiksfönster liknande den nya sockelfasad mot Malmkillnadsgatan. Malmkillnadsgatans befintliga granitfasad bibehålls liksom gavelfasaden och delar av lågdelen fasad med det prismaformade fönsterbandet.

En ny, återskapad koppling tillförs genom byggnaden mellan Sveavägen och Malmkillnadsgatan.

KV PUTTEN 15 - PEMBROKE
DESIGN DEVELOPMENT

CONCEPT DESIGN / FEBRUARY 2024

EXISTING FACADE RETAINS RELATIONSHIP TO GROUND,
ORIGINAL DETAILING KEPT VISIBLE

white

Figur 9. Förslag på volymtillägg i ljus orange med tillbyggnad mot Malmkillnadsgatan. Rosa visar befintligt som bibehålls. Källa: White

KV PUTTEN 15 - PEMBROKE
FACADE DESIGN DEVELOPMENT

CONCEPT DESIGN / FEBRUARY 2024

white

Figur 10. Förslag på till- och ombyggnad, fasad mot Sveavägen-Mäster Samuelsgatan. Källa: White

KV PUTTEN 15 - PEMBROKE
FACADE DESIGN DEVELOPMENT

CONCEPT DESIGN / FEBRUARY 2024

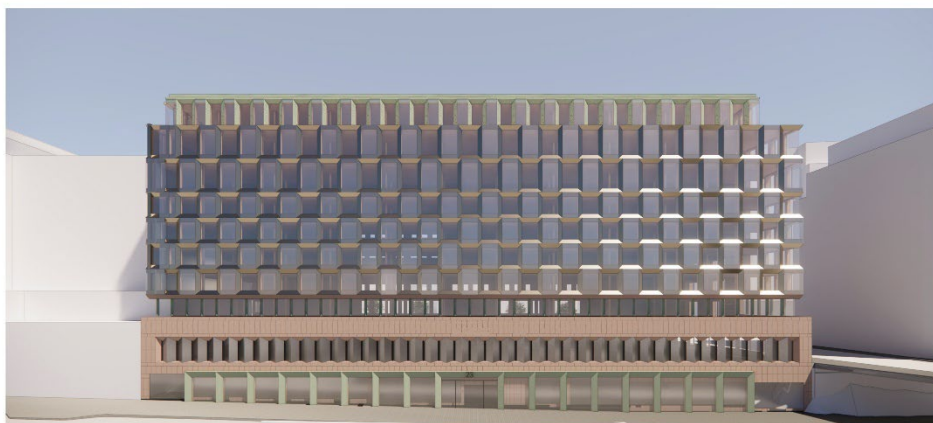

white

Figur 11. Förslag på tillägg, fasad mot Malmskillnadsgatan. Källa: White

KV PUTTEN 15 - PEMBROKE
FACADE DESIGN DEVELOPMENT - PRIMARY OPTION - SVEAVÄGEN

CONCEPT DESIGN / FEBRUARY 2024

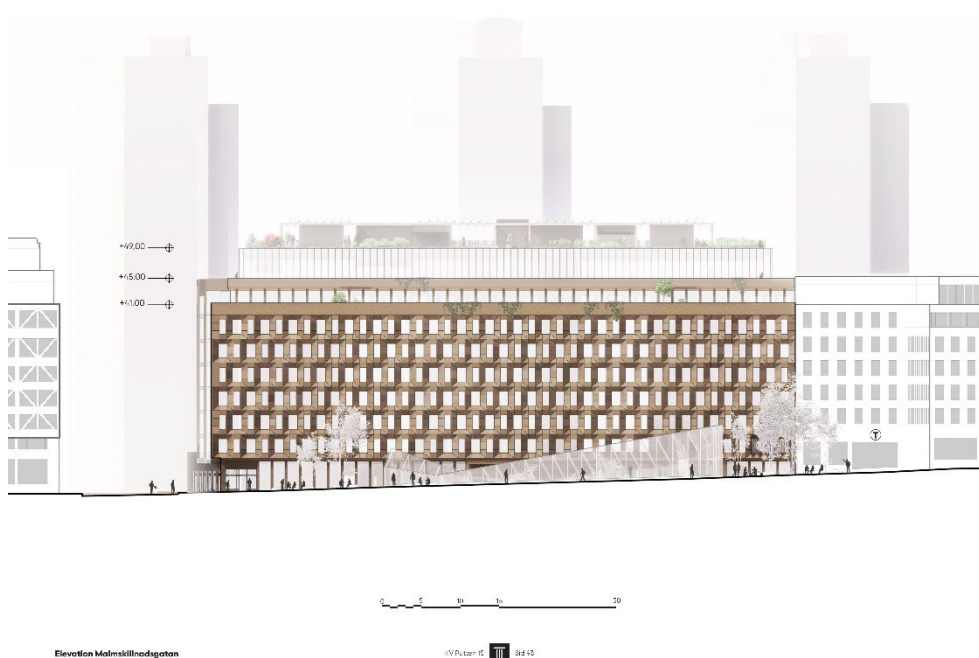

white

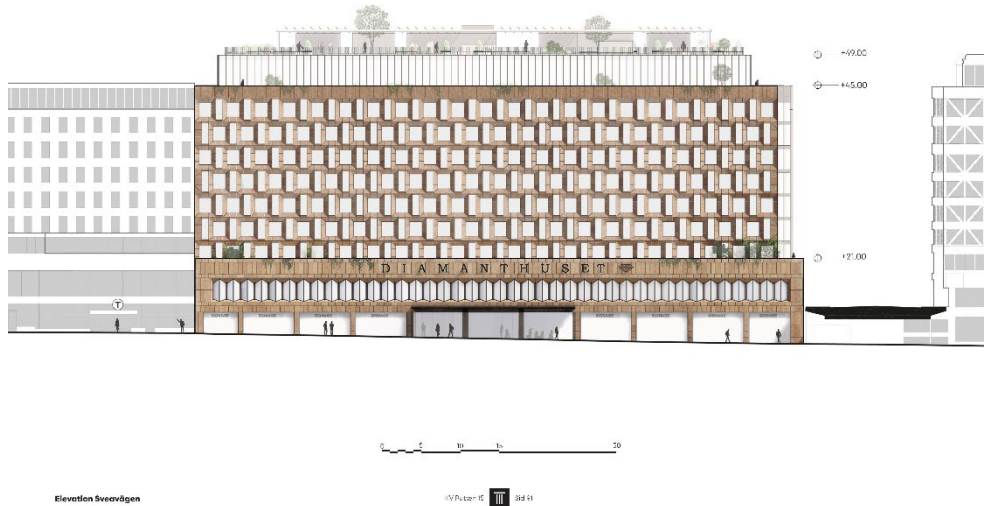
Figur 12. Förslag på utformning och gestaltning (primärt alternativ), fasad mot Sveavägen. Källa: White

5.2.3 Tengbom

Förslaget till parallella uppdrag motsvarar till stora delar planförslaget men ett flertal bearbetningar har gjorts efter att de parallella uppdragen slutfördes. Huvudförändringen är att föreslagen paviljong på platsen mot Malmskillnadsgatan, "Puttenplatsen", har utgått. Takvåningen har förändrats liksom utformning av terrass och uppbyggnader på terrassen. Takuppbyggnader som utöver trapphus och hisstorn även rymde mötesrum fördelade på flera mindre volymer med en långsträckt pergola ovanför, har i planförslaget koncentrerats till färre uppbyggnader utan kontorsytor. Byggnaden har fått en "midja" mot Sveavägen. Bottenvåningen mot Malmskillnadsgatan har bearbetats.

Figur 13. Förslag till parallella uppdrag. Fasad mot Malmskillnadsgatan med paviljong. Källa: Tengbom

Figur 14. Förslag till parallella uppdrag. Fasad mot Sveavägen. Källa: Tengbom

Figur 15. Takvåningen som senare har bearbetats till planförslaget bestod i det ursprungliga förslaget av en högre, uppglasad övre takvåning utan tydligt krön och en nedre takvåning mot Malmskillnadsgatan som i planförslaget fått ett bredare krön av granit. Antalet takuppbyggnader har i planförslaget reducerats.

5.3 Nollalternativ

Nollalternativet innebär att nuvarande detaljplaner fortsätter att gälla för det aktuella planområdet. Ingen outnyttjad byggrätt finns i planerna.

År 2035 antas byggnaden fortsatt att användas som kontor. Fasaderna är bevarade i samma utförande som befintligt. Terrassen med befintlig tillbyggnad och takvåningen förändras inte. Entréer och kommunikationer inom byggnaden och i det närmaste stadsrummet (mellan Sveavägen och Mäster Samuelsgatan/Malmskillnadsgatan) är oförändrade. Sveavägens gaturum är oförändrat.

Butikslokaler har fortsatt användning men hyresgäster kan ha ändrats. Bottenvåningen mot Sveavägen saknar fortsatt en sammanhängande och tydlig ordning/helhet. Bottenvåning mot Puttenplatsen är fortsatt sluten. Byggnaden antas ha genomgått en total teknisk förnyelse ifråga om installationer, vilket inneburit vissa ändringar av planlösningar och taklandskap.

I närområdet finns antagna detaljplaner som kan komma att vara antagna och genomförda till horisontåret 2035, men då omfattning av dessa förändringar är osäker inkluderas de inte i bedömning.

5.4 Val av alternativ

I utvärderingen av de parallella uppdragen valdes Tengboms förslag eftersom kontoret visade störst respekt för befintlig byggnad med sin lösning med demontering och återmontering av fasadsten. Till valet bidrog även Tengboms förslag på koppling Sveavägen-Malmskillnadsgatan och den paviljong på platsen mot Malmskillnadsgatan, som inom ramen för planarbetet senare utgick.

6 Miljökonsekvenser kulturmiljö

6.1 Bedömningsgrunder

Konsekvensbeskrivningen avseende kulturmiljö utgår från följande juridiska skydd och vägledningar:

6.1.1 Riksintresse för kulturmiljövården (3 kap. 6 § miljöbalken)

Riksintressen ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada dess värde. I sin planering är kommunen skyldig att beakta riksintresset och länsstyrelsen ska pröva kommunens detaljplan om det kan befaras att denna innebär att riksintresset inte tillgodoses. På motsvarande sätt ska riksintresset beaktas vid prövningar enligt miljöbalken.

Planområdet ligger inom område av riksintresse för kulturmiljövården, Stockholms innerstad med Djurgården [AB 115].

Motivering:

”Storstadsmiljö, som i planstruktur och bebyggelse återspeglar funktionen som landets huvudstad och politiska och administrativa centrum sedan medeltiden, med sitt läge vid mötet mellan Saltsjön och Mälaren som gett speciella topografiska och kommunikationsmässiga förutsättningar för handel och försvar. Central plats för länets och landets ekonomi, turism och kultur- och samhällsliv. De olika epokerna och århundrandena som är väl representerade i stadsplane- och byggnadskonsten, från medeltiden till 1900-talets slut. (Stadsmiljö; hamnstad, sjöfartsstad, industristad, residentsstad, skolstad, universitets- och regementsstad, rekreationsmiljö)”

I Riksantikvarieämbetets (RAÄ:s) riksintressebeskrivning preciseras de riksintressanta uttrycken som tillsammans berättar om viktiga aspekter av stadens historia och som utgör grunden till riksintresset. Följande uttryck bedöms vara relevanta för det aktuella området:

- *Stadens utbyggnadsfaser (årsringarna) som gör stadsväxten läsbar från medeltiden fram till millennieskiftet.*
- *Stadssiluetten med den begränsade och jämna byggnadshöjden där endast fåtal byggnader höjer sig över mängden.*
- *Stockholmsåsens kvarvarande delar*

- *Den äldre stenstaden och tidig bebyggelse på malmarna*
 - Rutnätsplanen på malmarna, de offentliga rummen och bebyggelsen från 1600-talet som visar på stadens starka expansion.
- *1900-talets stadsbyggande och bebyggelseutveckling*
 - Kungsgatan med Kungstornen.
 - Den modernistiska bebyggelsen på nedre Norrmalm med torg- och gatustruktur, som påbörjas med enskilda byggnader under 1930-talet och kulminerar i den storskaliga omvandlingen under 1950-, 60- och 70-talen.
 - Sergels torg med sin skala, form, nivåskillnader och superelips, och inramningen med modernistiska byggnader.
 - Hötorgscity med Hötorgsskraporna och de lägre butiksdelarna. Den enhetliga karaktären med modernistiska byggnader längs Klarabergsgatan och runt Brunkebergstorg.
- *Stockholm som sjöfartsstad, militärstad samt industri- och handelsstad*
 - Kontorsbyggnader och bankpalats som utmärker sig i gaturummet...eller i sammanhållna miljöer.
- *Nöjes- och rekreationslivets miljöer*
 - Konserthuset

6.1.2 Plan- och bygglagen

Planläggning enligt denna lag ska ske med hänsyn till natur- och kulturvärden, andra miljöaspekter samt mellankommunala och regionala förhållanden. Lagen fastställer att byggnader eller områden som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt inte får *förvanskas*. Dessa kan av kommunerna skyddas genom bestämmelse i detaljplan. Skyddet regleras i plan- och bygglagens kapitel 8 och de bestämmelser som läggs in i planen är juridiskt bindande. Lagen fastställer krav på *varsamhet* och *anpassat underhåll*.

Vid planläggning, i ärenden om bygglov och vid åtgärder avseende byggnader som inte kräver lov enligt plan- och bygglagen finns bestämmelser i kapitel 2 om *hänsyn* till bland annat stadsbild och kulturvärden.

2 kap. 6 §

Vid planläggning, i ärenden om bygglov och vid åtgärder avseende byggnader som inte kräver lov enligt denna lag ska bebyggelse och

byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till

1. stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan.

8 kap. 13 §

En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

8 kap. 14 §

Ett byggnadsverk skall hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet skall anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt.

Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras.

8 kap. 17 §

Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad skall utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

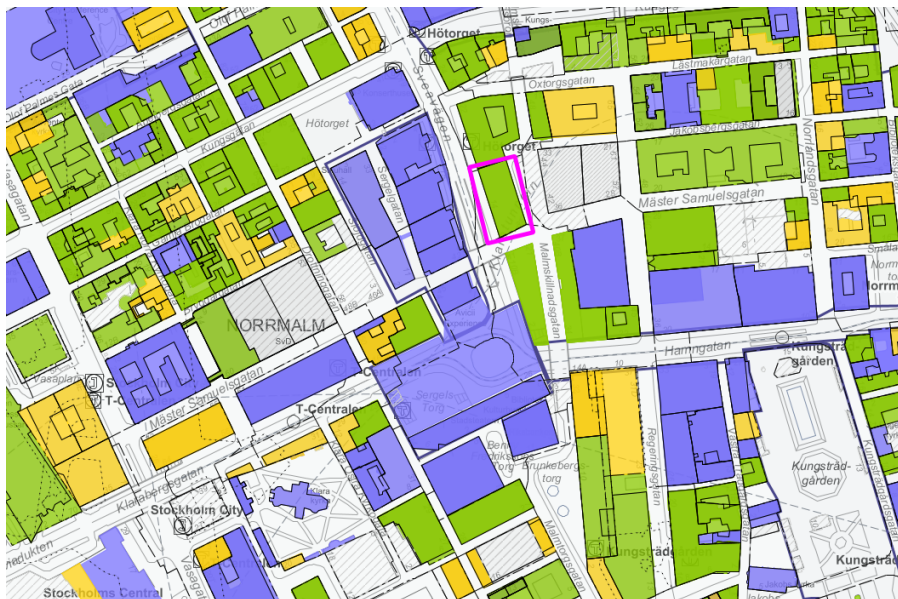
Stockholms stads klassificering av byggnaders kulturhistoriska värde

Enligt PBL får byggnader som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär, inte förvanskas. Stadsmuseets klassificeringskarta är ett redskap inom Stockholms stad vilket används som ett kunskapsunderlag i stadens hantering av plan- och bygglagens regelverk kring varsamhet och förvanskning. På kartan finns tre färger som markerar olika grad av kulturhistoriskt värde.

Blå - Högsta klassen, omfattar miljöer som bedöms ha synnerligen höga kulturhistoriska värden.

Grön - Grön klassning innebär också ett högt kulturhistoriskt värde och betyder att miljön bedöms vara särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt.

Gul – Gul klassning innebär att miljön bedöms ha positiv betydelse för stadsbilden och/eller ha visst kulturhistoriskt värde.

Figur 16. Utdrag från karta över kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Rosa markering för byggnad inom aktuellt planområde. Källa: Stockholms stadsmuseum.

Byggnaden inom aktuellt planområde har i stadsmuseets kulturhistoriska värdering tillskrivits arkitektoniskt, arkitekturhistoriskt, miljöskapande och samhällshistoriskt värde och är grönklassad, se Figur 16.

Stadsmuseets motivering för grönklassning:

”Anders Tengbom skapade för Göteborgs banks räkning ett verkligt högklassigt arkitektoniskt verk. De skarpskurna fasaderna är ett paradexempel på den precisionsarkitektur som kunde frambringas i påkostade projekt på 1960-talet. Fasadernas plastiska prisma- eller facettformer är unika och ger en medveten och raffinerad skuggverkan. Den svenska graniten samverkar elegant med de ytterst smäckra fönstren. Den imposanta entrén från Malmskillnadsgatan och de prismaformade fönstren i terrassbyggnaden vid Sveavägen förtjänar också ett omnämnande.

Bankbyggnaderna utgör många av citys karaktärsbyggnader med stora volymer och påkostade fasader som utstrålar soliditet och orubblig beständighet. Göteborgs bank var ett bankpalats i modern tappning, t ex fanns ursprungligen drive-in-bank i underjorden och byggnaden fungerar ännu för sitt ursprungliga ändamål.

Under senare år har byggnadens takvåning ändrats och på den tidigare offentliga terrassen har en tillbyggnad gjorts. En viadukt över Mäster Samuelsgatan har rivits och butiksentréer och skyltfönster har bytts ut. Dessa förändringar inverkar negativt på det stora kulturhistoriska värdet.”

6.2 Historik

Historiken i detta avsnitt är i huvudsak ett utdrag från Kulturmiljöanalysen för Putten 15 utförd av Tengbomgruppen AB (Tengbomgruppen AB, 2025).

6.2.1 Norrmalm utvecklas till stadens centrum

Under senare delen av 1800-talet började stadens centrum successivt förskjutas mot Norrmalm. Bidragande orsaker var bland annat ökade behov av plats för banker, huvudkontor och ytkrävande verksamheter till följd av industrialismen. Järnvägens sammanbindningsbana med ny station vid Vasagatan bidrog också till förflyttning av fokus till nedre Norrmalm. Omkring 1910 började Stadsholmen kallas för Gamla stan vilket tydligt visar att denna del av staden inte längre uppfattades som Stockholms centrum. De första stegen mot ett nytt City på Norrmalm hade tagits.

På Norrmalm låg dock fortfarande den gamla gatustrukturen och gatubredderna från 1600-talet kvar. Brunkebergsåsen skar effektivt av kommunikationer i öst-västlig riktning.

På 1920-talet fanns det så många bilar i Stockholm att stadsplanerarna började oro sig för en kommande trafikinfarkt och att verksamheterna i City skulle spridas ut över staden. År 1945 fattade stadsfullmäktige beslut om en reglering där Sveavägen slutade vid Hamngatan.

6.2.2 Cityregleringen

Året därefter, 1946, lade Stadsplanenämnden i Stockholm fram en ny plan för Norrmalms bebyggelse. Denna kan ses som fundamentet och utgångspunkten för den så kallade cityregleringen, det vill säga stadsdelens drastiska omvandling under efterkrigstiden. Cityförnyelse möjliggjordes dels genom att staden tidigt började förvärva mark i området, dels genom att staden i samband med den översiktliga planeringen på frivillig väg eller genom expropriation förvärvade den ytterligare mark som behövdes för genomförandet.

6.2.3 Citysaneringen (Norrmalmsregleringen)

Citysaneringen av nedre Norrmalm tog sin början efter en lång period av osäkerhet då området belastades av byggnadsförbud i avvaktan på cityregleringen. Detta bidrog samtidigt till förfall och till att den äldre stadsbilden bevarades. Det avgörande startskottet för omvandlingen blev utbyggnaden av tunnelbanan, som i början av 1950 talet gjorde rivningar kring det blivande Sergels torg oundvikliga.

Omvandlingen skedde i mycket stor skala och äldre bebyggelse revs för att ge plats åt nya, storskaliga kvarter präglade av modernismens ideal. Hötorgscity växte fram med Sergelgatan som bilfri gågata, omgiven av låga glasade butiksbyggnader, takterrasser och de fem höghusen som nya landmärken. Under 1960- och 70-talen intensifierades förändringarna enligt planerna City 62 och City 67, då bland annat Klarabergsgatans norra sida omdanades och stora delar öster om Sveavägen samt södra Klara byggdes om. Området kring Sergels torg fick nya bank- och varuhus, liksom offentliga prestigebyggnader som Kulturhuset, Stadsteatern och Riksbanken, medan sydvästra Klara utvecklades till ett centrum för statlig förvaltning med stora departementsbyggnader.

6.2.4 Ändrade förhållningssätt

Framväxandet av ett nytt city innebar en total omvandling av stadsbilden samtidigt som antalet boende i stadsdelen sjönk drastiskt i och med att bostadshus ersattes av kontor, varuhus och banker. I slutet av 1960-talet började rivningarna alltmer ifrågasättas. Slaget om almarna i Kungsträdgården 1971 blev en symbolfråga och har kommit att betraktas som vändpunkten i Cityomvandlingen.

Cityplan 1977 hade som målsättning att göra det bättre för gående, cyklister, kollektivtrafik och varutransporter. Värdefulla miljöer och byggnader skulle sparas och ny bebyggelse skulle ansluta till de befintliga byggnadernas skala. Smygkontoriserade bostäder skulle återgå till att vara just bostäder.

6.2.5 Bankbyggnadernas roll i cityomvandlingen

Bankbyggnaderna spelade en central roll i omvandlingen av Stockholms city under 1960- och 70-talen. I samband med saneringen hade staden förvärvat eller exproprierat marken och använde tomträttssystemet som ett viktigt verktyg för att styra utvecklingen. Detta innebar att banker som berördes av rivningarna också påverkades direkt av stadens markpolitik. Den första rivningsetappen omfattade kvarteren kring Hötorget och Klarabergsgatan, där Länssparbanken fick sitt kontor rivet men erbjöds en ny tomt i ungefär samma läge. Skandinaviska banken, senare SEB, intog en särskilt strategisk position genom att efter långa förhandlingar erhålla tomträtt vid det blivande Sergels torg, vilket gjorde det möjligt för banken att etablera sig i hjärtat av det nya kommersiella city.

Tomträttssystemet gav staden möjlighet att säkra kontrollen över marken, men mötte också stark kritik från privata aktörer som istället valde att utveckla befintliga fastigheter eller lokalisera sig utanför cityområdet. Detta

motstånd försvårade genomförandet av cityomvandlingen. Mot denna bakgrund blev överenskommelsen mellan staden och Skandinaviska banken viktig för att driva processen framåt. Kort därefter etablerades även Göteborgs Bank i angränsande kvarter, och genom särskilda överenskommelser kunde Riksbanken uppföra sitt byggnadskomplex vid Brunkebergs torg.

Inledningsvis var staden starkt angelägen om att få bankerna engagerade som byggherrar i Cityomvandlingen, men denna inställning förändrades mot slutet av 1960 talet. Politiker och allmänhet började oroa sig för att en alltför stor koncentration av bankverksamhet skulle hämma handeln och motverka visionen om levande och attraktiva shoppingstråk. Detta ledde till att Kreditbanken, som planerat att använda det femte höghuset vid Sergels torg som huvudkontor, istället hänvisades till kvarteret Hästen vid Hamngatan. På liknande sätt etablerade sig även Stockholms Sparbank längs Hamngatan.

6.2.6 Genomförande

Stadsbyggnadsprincip

Bebyggelsen längs Sveavägens östra sida anpassades till Brunkebergsåsens topografi och utformades med låga terrassbyggnader i souterräng med entréer från Sveavägen i de nedre bottenvåningarna och högre volymer med entréer från Malmskillnadsgatan i de övre bottenvåningarna. Lågdelarna mot Sveavägen uppfördes i två plan, en nedre butiksvåning och en övre kontorsvåning. För att få ett jämnhögt terrassplan längs den mot Sergels torg sluttande vägen hanterades nivåskillnaderna i butiksvåningarna. På så sätt bildade lågdelarna en jämnhög sockel längs med kvartersbebyggelsen mot Sveavägen medan placering och utformning av de högre volymerna i kvarteren skiljde sig åt. De tre individuellt utformade byggnaderna bildade en samkomponerad bebyggelsemiljö som underordnades Hötorgsskraporna och Kungstornen.

Hästskon 12

Byggnaderna i fastigheten Hästskon 12 uppfördes av Skandinaviska banken 1962-66 efter ritningar av arkitekt Kjell Ödeen och bestod av tre byggnader: en mot Sergels torg och Sveavägen (S-byggnaden), en mot Malmskillnadsgatan (M-byggnaden) och en mot Hamngatan (H-byggnaden). För att tillskapa önskad terrassyta mot Sveavägen utformades den nedre våningen som en indragen arkadvåning mot terrassplanen längs byggnadens västra och norra sida. För att möjliggöra sammanhängande

terrasstråk uppfördes en gångbro över Mäster Samuelsgatan till terrasserna i kv. Putten.

Under 1990-talet genomfördes en större förändring av S-byggnaden. På den öppna terrassen mot Sergels torg uppfördes en tillbyggnad i sex våningar, övriga delar av terrassen byggdes på med en inglasad våning, trappan mellan Sveavägen och Malmskillnadsgatan vid Mäster Samuelsgatan stängdes och delar av taket byggdes på med en våning.

Putten 15

Byggnaden i fastigheten Putten 15 uppfördes av Göteborgs Bank 1964-1967 efter ritningar av arkitekt Anders Tengbom. Högdelen utformades med sex våningar mot terrassplanet och mot Malmskillnadsgatan. Den cirka 18 meter breda byggnadskroppen placerades med större indrag från lågdelen än intilliggande byggnad i kvarteret Hästskon vilket skapade en bredare terrassyta (cirka 13 meter) mot Sveavägen.

Gavelfasaden längs Mäster Samuelsgatan utformades med en indragen nedre arkadvåning med allmänna trappor som kopplade till de öppna terrassytorna och som även innehöll en allmän passage med rulltrappa mellan Sveavägen och Mäster Samuelsgatan. På terrassen placerades en gångbro till intilliggande terrasser i kvarteret Hästskon 12.

Byggnaden utfördes med fasader i finhuggen röd Bohusgranit, gestaltade i ett plastiskt prismamönster med snedställda, skuggverkande granitytor. Prismamönstret återkom i lågdelens kontorsvåning som utformades med snedställda fönsterytor med över- och underliggande horisontella band i granit.

Mot Malmskillnadsgatan utformades byggnaderna i kvarteret Putten kring en kilformad platsbildning med enkelriktad angöringsgata. Syftet var bland annat att underlätta trafikflöden till ett planerat (men aldrig utfört) parkeringshus i kvarteret Hammaren. I platsbildningens norra del, definierad av byggrätten i fastigheten Putten 16, placerades en nedgång till Hötorgets tunnelbana.

Byggnaden uppfördes under en period då bankbyggnadernas tidigare renodlade funktion börjar samordnas med kompletterande funktioner, dels i form av butiker och restauranger, dels i form av uthyrningslokaler för annan kontorsverksamhet. Detta avspeglas i Göteborgs bank där bankkontorets huvudentré från Sveavägen flankerades av lokaler för butiker och resebyråer och där delar av kontorsplanen i högdelen fungerade som uthyrningsytor för andra företag.

1996 gjordes ett tillägg till detaljplanen som möjliggjorde ombyggnad av takvåningens tidigare teknikvåning till kontor, terrasstillbyggnad för personalrestaurang samt ombyggnad av tidigare arkadvåning och trappor till butiksytor. I och med planen upphävdes allmänhetens tillträde till terrasserna. Ändringarna genomfördes 1999-2004 och omfattade även en total ombyggnad av kontorsplan och tidigare bankhallar.

Terrasserna

Terrasserna mellan kvarteret Putten och kvarteret Hästskon var sammanbundna med en gångbro över Mäster Samuelsgatan och bildade ett cirka 270 meter långt sammanhängande publikt terrasstråk. Det för allmänheten öppna stråket nåddes via trappor i hörnen Malmskillnadsgatan/Oxtorgsgatan, Malmskillnadsgatan/Mäster Samuelsgatan och Malmskillnadsgatan/Sergels torg.

Terrassernas publika karaktär säkerställdes i tomträttsavtalen där tomträttsinnehavaren formellt medgav "allmän gångtrafik på terrasser med tillhörande anslutningar på tider som av staden efter samråd med tomträttshavaren bestämmer.

Under de första åren, då Stockholms stad hyrde lokaler i Skandinaviska Bankens byggnad mot Sergels torg och drev den så kallade Stockholmsterrassen med café, utställningslokaler och hörsal, hade terrasserna åtminstone delvis en aktiv funktion i stadslivet. I cityplan 1977 redovisas inte längre terrasserna längs Sveavägens östra sida som del av stadens parkplan, ett tydligt tecken på att visionen om allmänna terrassträdgårdar inte fungerade i praktiken.

Putten 16

Byggnaderna i fastigheten Putten 16 uppfördes 1964-67 som affärs- och kontorshus för OLEBA (byggmästare Olle Engkvists bolag) efter ritningar av arkitekt Nils Einar Eriksson.

Fastigheten bestod av tre olika delar: en volym mot söder som i skala, bredd och placering anpassades till intilliggande byggnad i Putten 15, en högre och mot Sveavägen framskjuten volym med framförliggande terrasser mot Sveavägen och Oxtorgsgatan och en lägre oregelbunden volym i fem våningar, placerad kring en inre ljusgård, med fasader mot Oxtorgsgatan och Malmskillnadsgatan.

2005 antogs en ny detaljplan för Putten 16 med syfte att genom om- och påbyggnad förnya och modernisera befintliga byggnader samt förbättra

bottenvåningen mot Malmskillnadsgatan och miljön i passagen mellan Malmskillnadsgatan och Sveavägen.

Malmskillnadsgatan

Byggnaderna längs Malmskillnadsgatans östra sida utformades med en något högre skala som ytterligare förstärkte Brunkebergsåsens topografi i stadslandskapet. Det så kallade Ingenjörshuset i fastigheten Hammaren 14 uppfördes för Svenska teknologföreningen 1967-69 efter ritningar av Anders Tengbom.

För Malmskillnadsgatan innebar Normalmsregleringen att gatan förlorade den tidigare direktkontakten med Sveavägen och Hamngatan samtidigt som den äldre småskaliga fastighetsindelningen med lokaler för handel och hantverk revs och ersattes av kvartersstora renodlade kontorskvarter. Det centrala läget i kombination med en efter kontorstid avfolkad miljö skapade problem med otrygghet och kriminalitet och Malmskillnadsgatan utvecklades snart till stadens prostitutionsstråk.

6.3 Konsekvenser av planförslaget

Konsekvenser för kulturmiljön kan delas upp i följande kategorier:

Stora negativa konsekvenser kan uppstå när höga kulturmiljövärden påverkas. Skyddad eller skyddsvärd bebyggelse och miljöer berörs. I riksintresseområden påverkas utpekade uttryck och/eller värdekärnor. Påverkan innebär att läsbarheten av landskapets och/eller bebyggelsens utveckling över tid försvåras kraftigt eller upphör helt. Historiska samband, strukturer, funktioner och betydelsebärande företeelser bryts eller går förlorade. Kulturmiljö som fragmenteras så att dess helhet inte kan uppfattas.

Medelstora negativa konsekvenser uppstår när viktiga kulturmiljövärden påverkas i mindre grad än ovan. Läsbarheten av landskapets och/eller bebyggelsens utveckling över tid försvåras. Historiska samband, strukturer, funktioner och betydelsebärande företeelser går delvis förlorade eller försvagas. Strukturer och samband försvagas och blir mindre tydliga. Påverkan kan även innebära att enstaka kulturhistoriskt värdefulla objekt; välbevarade, unika eller på annat sätt särskilt värdefulla blir svårtolkade, fragmenterade eller går förlorade.

Små negativa konsekvenser uppstår när kulturmiljövärden påverkas i mindre grad. Påverkan innebär att läsbarheten av landskapets/bebyggelsens utveckling över tid fortfarande är möjlig. Historiska samband, strukturer, funktioner och betydelsebärande företeelser försvagas eller påverkas men kan även i framtiden uppfattas. Enstaka kulturmiljöobjekt av mindre betydelse påverkas eller tas bort. De enstaka objekten är inte betydelsebärande för kulturmiljöns helhet eller unika eller sällsynta av sin typ.

Inga konsekvenser innebär att varken negativa eller positiva, förväntas på befintliga kulturmiljövärden.

Positiva konsekvenser uppstår när projektet bidrar till att tydliggöra och förstärka kulturmiljöns samband och strukturer.

6.3.1 Vyer på avstånd

Följande vypunkter har studerats för att bedöma påverkan på riksintresset på avstånd:

1. Skinnarviksberget
2. Monteliusvägen - Ivar Los park
3. Monteliusvägen - utsiktsplats
4. Katarinavägen
5. Fjällgatan
6. Fotografiska
7. Skansens rosenträdgård
8. Galärparken
9. Junibacken
10. Strandvägen

Figur 17. Karta med vypunkter (1-10) från längre avstånd varifrån planförslaget har studerats. Planområdets läge i röd markering. Källa: Tyréns (Karta Lantmäteriet).

6.3.2 Påverkan på riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården

I detta avsnitt beskrivs de för området relevanta värdebärande uttrycken i riksintresset, hur uttrycken tar sin fysiska form. För varje uttryck görs en bedömning av planförslagets påverkan och konsekvenser.

Uttryck: Stadens utbyggnadsfaser (årsringarna) som gör stadsväxten läsbar från medeltiden fram till millennieskiftet.

Putten 15 är en viktig komponent och karaktärsbyggnad i den modernistiska årsringen i city, en årsring som sedan millennieskiftet genomgått en större omvandlingsfas med syftet att utveckla attraktiva stråk och moderna kontorslokaler med publika och levande bottenvåningar och takvåningar samt återinföra bostäder i stadens mest centrala läge. Flera hus har rivits, andra har givits en helt ny kostym och byggts på med nya takvolymmer.

Inom det modernistiska city finns i sig egna årsringar. Cityomvandlingen genomfördes etappvis under tre årtionden där infrastruktursatsningar som tunnelbanan och biltunnlarna var styrande för tidplanen. Putten 15 är en 1960-talsbyggnad som ligger i ett sammanhang som till stor del formades under just 1960-talet. Planerna för en tyngdpunkt i den nya citybildningen i skärningspunkten mellan bland annat Sveavägen, Hamngatan och Klarabergsgatan tog form under föregående årtionde men det var under 1960-talet som Hötorgscity stod klart, som Sergels torg tog form och då varuhusen Åhléns, EPA och Kivickly öppnade längs den breddade Klarabergsgatan. Sveavägen med anslutande biltunnel drogs fram till Sergels torg och den nya sträckningen kom på den östra sidan att på ett monumentalt sätt kantas av banker och försäkringsbolag, intressant nog med offentliga terrasser bokstavligen inpå knuten. I kv. Putten tillsammans med stora delar av kv. Hästskon realiserades en av relativt få helhetsmiljöer under 1960-talet.

Figur 18. Sergels torg med varuhusen EPA och Åhlens längs den breddade Klarabergsgatan 1968. Foto: Ingemar Gram. Källa: Stadsmuseet.

1960-talsbyggnaderna i city var i regel påkostade med stenfasader. Det kan ha bidragit till att de generellt har klarat sig bättre än 1970-talets årsring där många fasader var mer anonyma och utförda i plåt. Många byggnader från 1960-talet har rivits eller förändrats nästan till oigenkännlighet. Hit hör exempelvis årsringens parkeringshus som ersatts av andra byggnader, alternativt klätts in med bostäder. Längs Drottninggatan är 1960-talets årsring inte välbevarad. I kv. Blåmannen har Postgirots byggnad totalomvandlats och bostäder har byggts på taket. Parkeringshuset i Adam och Eva har rivits.

Klarabergsgatans 1960-talsbyggnader finns kvar och är igenkännliga med huvudsakliga tidstypiska egenskaper och karaktärsdrag i behåll. Detta gäller även utmed anslutande Hamngatan med Asplunds tillbyggnad av NK och Sverigehuset. Inom kv. Hästskon har en 1960-talsbyggnad med fasad mot Hamngatan rivits.

För Sveavägen har till- och påbyggnader på kontorsvolymen och på terrasserna i kv. Putten samt fasadändringar av sockelbyggnaderna i samma kvarter inneburit en viss påverkan på helhetens stringens genom

att 1960-talskaraktären delvis har blandats upp med senare tiders tillägg och inslag.

Förnyelsen av kvarteret Hästskon med S-huset som frontbyggnad har inneburit en större karaktärsförändring. Tillsammans med utvecklingen av Trollhättan 29 i galleriakvarteret har den brutit den koncentrerade tidsmässiga helheten runt Sergels torg. Den nya gestaltningen av S-huset uppvisar flera modernistiska drag som gör att det ännu utstrålar något 1960-talsmässigt. Kompositionen ihop med M-huset vid Malmskillnadsgatan lever vidare men med andra proportioner. För miljön vid Sveavägen har S-husets ökade volym och minskningen av terrassen givit en obalans där kv. Putten och Hästskon inte längre upplevs samordnade. S-husets sockelbyggnad med försvagat terrassmotiv ger dock ännu ett grundläggande släktskap med byggnaderna i Putten.

Planförslaget innebär ytterligare ett hus i detta sammanhang som inte behåller sin grundform. För 1960-talsensemblen vid Sveavägen innebär en ny volymmässig samordning med kv. Hästskon positiva effekter men för Putten 16 bedöms negativa konsekvenser uppstå till följd av minskad visuell kontakt med Sergels torg och genom den nya norra gaveln som ramar in återstående terrass inom Putten 16.

Samtidigt visar förslaget en utpräglad respektfullhet mot byggnadens (Putten 15) ursprungliga fasadarkitektur. Förslaget innebär även en återgång till byggnadens ursprungligen mycket stramt hållna materialpalett. Byggnaden kommer fortsatt vara väl igenkännbar och läsbar som en 1960-talsbyggnad. Den nya fasaden mot Sveavägen uppvisar stora likheter med den ursprungliga fasaden och byggs enligt ambitionen med återbrukad granit. Tillägg på gaveln och nya pelare påminner också mycket om befintlig utformning och materialhantering. Mot Malmskillnadsgatan kommer byggnadens ursprungliga volym och fasad vara väl avläsbar. Den dubbla takfot som uppstår genom ny "granitvåning" och takvåning innebär emellertid en ändring av den ursprungliga volymens komposition och balans. Även södra gaveln får en komplex uppbyggnad som avviker från 1960-talets volymhantering.

Förstorade skyltfönster i sockelvåningen påverkar i någon mån förståelsen av 1960-talsarkitekturen men bygger också vidare på citybyggarnas ambition om de nya huvudgatorna som sammanhängande och attraktiva, kommersiella stråk.

För påverkan på terrassmotivet se vidare under *Den modernistiska bebyggelsen på nedre Norrmalm*.

Sett från studerade vyer på längre avstånd påverkas inte möjligheten att utläsa årsringen i stadsväxten.

Planförslaget bedöms innebära **små till medelstora negativa konsekvenser** för uttrycket.

Uttryck: Stadssiluetten med den begränsade och jämna byggnadshöjden där endast fåtal byggnader höjer sig över mängden.

Från majoriteten av studerade vyer från längre avstånd kommer den utökade höjd och volym som planförslaget medger inte synliggöras. Från Ivar Los park kommer tillkommande teknikbyggnader på taket framträda framför det södra Kungstornet och krönet av det tornprydda "KTH-huset" ritat av Carl Westman, samt vid sidan om Femte Hötorgshuset, men inte avteckna sig mot himlen. Påverkan bedöms inte ge några märkbara negativa effekter för Kungstornen som landmärke som även fortsättningsvis tydligt kommer höja sig ovan stadssiluetten. Det är inte heller från denna vy som tornen uppträder som starkast, då endast delar av södra tornet framträder. Påverkan bedöms inte heller vara av den grad att det stör Hötorgshuset som komposition och blickfång i siluetten.

Påverkan för uttrycket bedöms sammantaget innebära **små negativa konsekvenser**. Siluetten förändras inte från studerade vyer på avstånd, men synligheten av betydande landmärken i stadsbilden begränsas, dock endast marginellt.

Figur 19. Befintlig vy från Ivar Los park på Södermalm.

Figur 20. Vy från Ivar Los park med synliga delar av planförslagets tillkommande volymer (orange markering). De teknikuppbyggnader som planförslaget medger framträder i liten grad framför det södra Kungstornet och del av det tornprydda "KTH-huset", men avtecknar sig inte mot himlen. Förändringen innebär en mindre påverkan för upplevelsen av det södra Kungstornet, och graden av synlighet från vypunkten, men dess landmärkesroll påverkas inte och inte heller siluetten i stort.

Uttryck: Stockholmsåsens kvarvarande delar

Genom upptrappningen från låga terrassbyggnader mot Sveavägen i väster till högre volymer mot Malmskillnadsgatan i öster anpassades 1960-talsbebyggelsen längs Sveavägens östra sida till Brunkebergsåsens topografi och det så kallade åsmotivet. Det var en uttalad ambition under 1950- och 60-talen att den nya citybebyggelsen skulle modelleras så att Brunkebergsåsen som haft så stor inverkan på stadsbygget och kommunikationerna i Stockholm under tidigare århundraden i viss mån skulle fortsätta att prägla den centrala staden. Genom att låta byggnadernas höjd växa och vara som högst på åsens krön, längs Malmskillnadsgatan, kunde en påminnelse om en till stora delar bortschaktad ås redovisas i stadsbilden. De nya lågdelarna skulle bilda en jämnhög sammanhängande sockel längs Sveavägen medan kvarterens högre byggnadsvolymer fick normal stenstadsskala och underordnades byggnaderna på Malmskillnadsgatans östra sida vars höga rad av byggnader markerade åsens krön.

1950-talets stadsbyggnadsstrategi och dess genomslag i praktiken har sedan tidigare utmanats genom nya, högre byggnader och tillkomna takvolymer i bland annat kvarteren Grävlingen, Trollhättan och senast genom Hästen 21 som står långt ner på åsens sluttning.

Planförslaget innebär ytterligare påverkan av läsbarheten av åsmotivet. Genom den utökade byggnadshöjden och den framflyttade volymen kommer terrassmotivet och den tydliga trappningen av volymer på åsens västra sluttning inte längre framstå lika tydligt, men den kommer inte utebli helt då flera av kringliggande byggnader också blivit högre. Planförslaget bedöms innebära **små negativa konsekvenser** för uttrycket.

Uttryck: Den äldre stenstaden och tidig bebyggelse på malmarna

Rutnätsplanen på malmarna, de offentliga rummen och bebyggelsen från 1600-talet som visar på stadens starka expansion.

Gatunätet och kvartersstrukturen kring Putten har sin utgångspunkt i 1600-talets stadsplaneregleringar rutnätsplan. När första spadtaget för det nya city togs på Norrmalm låg fortfarande den gamla gatustrukturen och gatubredderna från 1600-talet kvar. Och än idag kan, trots partiellt omfattande gatubreddningar och dramatiska förändringar av såväl bebyggelse som marknivåer, delar av strukturen ännu härledas från denna tid. Planförslaget innebär ingen påverkan för läsbarhet eller upplevelse av den äldre stenstadens gatustruktur.

Den så kallade Puttenplatsen är inte en del av den äldre stenstaden utan en produkt av 1960-talets stadsplaner. En omgestaltning av platsen med tillkommande lanterniner ger således inget negativt utfall för uttrycket.

Inga **konsekvenser** bedöms uppstå för uttrycket.

Uttryck: 1900-talets stadsbyggande och bebyggelseutveckling:

Kungsgatan med Kungstornen

Kungstornen blev när de uppfördes 1924-25 en betydelsefull symbol för den nya parad- och nöjesgatan Kungsgatan – en slags tidig citybildning och föregångare till Hötorgscity och Sergels torg. Trots att skyskraporna under en tid var landets högsta är det inte från så många punkter i staden, undantaget vyer från vattenrummen och från utsiktspunkter, som tornen ger sig till känna, och sällan i sin helhet. Det är i första hand längs Kungsgatan och från Stureplan, som tornens form och arkitektur kan uppfattas i sin helhet. Från Malmskillnadsgatan, vid bron över Kungsgatan, kan tornen upplevas på mycket nära håll och utgör ett starkt stadsbyggnadsmotiv i stadsbilden. Även från Regeringsgatans viadukt över Kungsgatan kan stora delar av tornen studeras på nära håll och skillnaderna i krönens utformning framgår härifrån väl.

Planförslaget inverkar i någon mån på synligheten av Kungstornen i stadsbilden, men till begränsad grad. Sett från studerade långväga vyer är det endast i vyn från Ivar Los park som Kungstornen påverkas. Från denna punkt kommer teknikuppbyggnader ovan nya takvåningen avtecknas framför det södra Kungstornet, men endast i mindre grad.

Från Sergels torg är det i dag endast krönen av de två Kungstornen som framträder ovan Putten 15 från de delar av torget som ligger närmast Kulturhuset. Även inifrån Kulturhuset är Kungstornen synliga, i ökande grad desto högre upp i byggnaden man kommer. Varken Sergels torg eller Kulturhuset bedöms vara de viktigaste platserna att uppleva Kungstornen ifrån. Att tillkommande takvåning med uppbyggnader skymmer krönen innebär emellertid påverkan på orienterbarhet och för relationen mellan Kungstornen och Hötorgshusen. Här är två av 1900-talets manifestationer av storstaden synliga samtidigt och möjligheterna finns att avläsa skillnaderna mellan 1920-talets art deco-inspirerade arkitektur och den kyliga internationella modernismen från 1950-talet (se vidare under *Sergels torg*.)

För Kungstornen bedöms planförslaget innebära **små negativa konsekvenser**.

Den modernistiska bebyggelsen på nedre Norrmalm med torg- och gatustruktur, som påbörjas med enskilda byggnader under 1930-talet och kulminerar i den storskaliga omvandlingen under 1950-, 60- och 70-talen.

Den del av citybygget som har störst relevans i detta sammanhang är framdragandet av Sveavägen från Kungsgatan till Sergels torg och Hamngatan och i andra hand kommer hanteringen av det så kallade åsmotivet (se *Stockholmsåsens kvarvarande delar*).

Den nya delen av Sveavägen utformades med monumentala förtecken, både sett till mått och till den bebyggelse som skulle kanta den. Med in- och utfart ur Klaratunneln och med Mäster Samuelsgatan på viadukt fick den delvis karaktär av stadsmotorväg. Såväl Hötorgsskraporna (med ett visst mått av baksideskaraktär mot Sveavägen) som de långa fasaderna med långa fönsterband i kv. Hästskon och Putten lämpade sig väl att upplevas i farten. Vistelse och bilfria miljöer för fotgängare planerades istället på de sammanhängande terrasser som anlades ovan de låga sockelbyggnaderna på Sveavägens östra sida. De offentliga terrasserna stod i visuell kontakt med sina motsvarigheter ovanpå skrapornas lågdelar. Genom ett stort mått av enhetlighet mellan de tre fastigheterna på östra sidan skapades en kraftfull men samtidigt tydligt underordnad motvikt till Hötorgsskraporna, en bebyggelsegrupp som helt saknade motstycke i staden och som var avsedd som citys utropstecken.

Den ursprungligen samkomponerade miljön öster om Sveavägen har försvagats genom förändringar i kv. Hästskon och hittills utförda ändringar inom kv. Putten. De offentliga terrasserna är borta sedan länge, likaså passager via trappor och gångbro mellan terrasserna. Motivet är genomgående försvagat genom partiella inbyggnader och tillbyggnaden av S-huset som lämnade en mindre, men i stadsrummet fortfarande tydlig, terrass kvar. Påbyggnader inom Hästskon 12 och Putten 16 har omformat det tidigare mer enhetliga taklandskapet.

Möjligheterna att avläsa den ursprungliga stadsplanetanken bedöms bli ytterligare påverkad av planförslaget. Med nya takvåningar och tillbyggnad mot Sveavägen blir byggnaden mer framhävd i stadsrummet, både mot Sveavägen och Sergels torg. Läsbarheten reduceras när 1960-talsbyggnaden inte lika tydligt blir samhörig med den ursprungliga modernistiska kompositionen runt Sergels torg och Hötorgscity. Fasaduttrycket och sockelbyggnaden består, men sockel- och terrassmotivet påverkas av volymändringen. I Hästskon 12 har terrassen som arkitektoniskt element levt vidare genom grönska som hänger över krönet och en bearbetning av volymen med en indragen midja som gör terrassen djupare, betonar terrassplanet och därtill ger en ökad

horisontalitet åt byggnadsvolymen ovan. S-huset hade redan ursprungligen en indragen våning i detta plan. Att ett motsvarande grepp föreslås för Putten 15 har inte samma historiska förankring men de positiva effekterna av insatsen bedöms bli motsvarande. Åtgärden kan dock inte hindra att terrassmotivet försvagas genom att en stor del av terrassytan ianspråk tas och att relationen till terrassen inom Putten 16 ändras. Bibehållet terrassdjup på den anslutande delen av terrassen till Putten 16 svarar för viss läsbarhet kring ursprunglig utsträckning av terrasserna.

I jämförelse med S-huset inom Hästskon 12 innebär förändringarna av Putten 15 totalt sett inte en lika genomgripande omvandling. Sockelbyggnaden hanteras betydligt mer varsamt då bandet av prismafönster bevaras och bottenvåningen återfår mer av sin pregnans och ordning. De kännetecknande dragen för bebyggelsen öster om Sveavägen med påkostade, individuellt utformade naturstensfasader och det regelbundna formspråket kommer fortsatt vara tongivande. Putten 15:s horisontella betoning reduceras med en högre västfasad men påbyggnaden som ligger långt indragen från söder och väster accentuerar inte så tydligt den ökade vertikaliteten.

Volymmässigt blir skillnaden sett från Sergels torg motsvarande S-huset, men att fasaden flyttas ut mot Sveavägen innebär en minskad rymd i Sveavägens gaturum. Byggnaden kommer åter linjera med S-huset, både till höjd och relation till gatan, men i ett framflyttat läge. Byggnaderna återfår således en tydlig relation, men på bekostnad av att gaturummets ursprungliga rymd reduceras och karaktären med indragna fasader påverkas ytterligare. Den utflyttade fasaden innebär vidare att byggnadens ursprungliga linjering med Putten 16 bryts. Den slutna gavel som bildas mot Putten 16 innebär att läsbarheten med indragna fasader i någon mån består, men helheten blir inte konsekvent.

Figur 21. Befintlig vy Sveavägen söderut. Foto: Gustav Kaiser

Figur 22. Vy från Sveavägen söderut med montage över planförslaget. Källa: Stockholm stad

Puttenplatsen var en del av cityplaneringen med en säregen historik, ofta förknippad med den kritiserade Malmskillnadsgatan som centrum för gatuprostitutionen. Den triangelformade platsen hade ursprungligen mycket få gestaltande inslag, men har sedermera omformats vid flera tillfällen. De delar av planförslaget som rör omgestaltningen av Puttenplatsen bedöms inte påverka möjligheten att utläsa modernismens avtryck på nedre Norrmalm. Lanterniner som tydliggör att gator och platser i city ofta är underbyggda och del av en underjordisk bebyggelsestruktur har sannolikt få motstycken internationellt och bedöms ge positiva effekter.

Sammantaget bedöms planförslaget medföra **medelstora negativa konsekvenser** sett till uttrycket.

Sergels torg med sin skala, form, nivåskillnader och superelips, och inramningen med modernistiska byggnader.

Putten 15 har ingen primär funktion som del av inramningen runt Sergels torg men byggnaden har ändå betydelse för torgets avgränsning och kontakt med omgivande stadsrum. Genom den djupare volymen som planförslaget medger blir byggnaden mer närvarande mot Sergels torg och ger en större slutenhet åt Sveavägens gaturum. Det kommer i någon mån påverka rumsligheten och läsbarheten av de modernistiskt upplösta gränserna runt torget. Från Sergels torg sett kommer fasaden i sitt nya liv förstärka effekten av att Sveavägen får ett trängre och mer traditionellt gaturum, en förskjutning som inlets genom utvecklingen av Hästskon 12. Att Putten 16 blir mindre synlig från Sergels torg gör det svårare att förstå den modernistiska helhetsplaneringen i detta för citybygget centrala stadsavsnitt.

Den föreslagna högre byggnadshöjden innebär att Kungstornen inte längre kommer att synas från Sergels torg, de syns idag från torgets södra del, i gatunivå. Kungsgatan som kommersiellt centrum var en slags föregångare till Hötorgscity och Sergels torg och Kungstornen en viktig markör för paradgatan och stadens utveckling under perioden. Att två etapper i Stockholms förvandling till en modern storstad är synliga samtidigt från Sergels torg är en företeelse med koppling till läsbarheten av riksintressets årsringar och har därtill vissa upplevelsemässiga kvaliteter. Att denna läsbarhet utgår sett från torget bidrar till att konsekvenserna för Sergels torg som uttryck för riksintresset sammantaget bedöms bli **medelstora negativa**. Jämfört med att Kungstornen inte längre kan ses från torget är påverkan större av det framflyttade fasadlivet med trängre gaturum och en större slutenhet i nordost som följd samt en minskad läsbarhet av den modernistiska helhetskompositionen.

Figur 23. Befintlig vy från Sergels torg. Krönen av Kungstornen framträder idag ovanför Putten. Hästen 21 som tidigare linjerade med Putten 15 har idag en mer framhåvd position i stadsrummet. Foto: Gustav Kaiser.

Figur 24. Genom tillbyggnaden mot Sveavägen tar Putten 15 ett kliv ut mot Sveavägen och linjerar åter med S-huset (Hästskon 12). Putten 16 skymms nu helt liksom Kungstornens krön. Från Sergels torg sett kommer fasaden i sitt nya liv förstärka effekten av att Sveavägen får ett trängre och mer traditionellt gaturum, en förskjutning som inletts genom utvecklingen av Hästskon 12. Montage: Stockholm stad.

Figur 25. Befintlig vy från Sergels torg något längre österut. Foto: Gustav Kaiser

Figur 26. Motsvarande vy från Sergels torg med montage över planförslaget. Montage: Stockholm stad.

Hötorgscity med Hötorgsskraporna och de lägre butiksdelarna

För relationen mellan Hötorgscity och bebyggelsen på Sveavägens östra sida innebär planförslaget att det medvetet samkomponerade terrassmotivet blir mer svårläst. Terrasssystemet från 1960-talet har redan påverkats långtgående steg för steg och att motivet försvagas bedöms inte innebära någon märkbar försvagning för Hötorgscitys kulturvärden.

Planförslaget innebär att den medvetet formade inramningen i öster till de fem höghusen ändras med en fortsättning av den utveckling som påbörjats inom Hästskon 12. Sveavägens trängre gaturum med minskad luftighet ovan sockelbyggnaderna ska ses mot bakgrund av att vägen och stadsrummet har mycket stora mått och den nya kontorsvolymen ligger fortsatt indragen i relation till sockelbyggnaden. Icke desto mindre ger ett något tätare gaturum en viss påverkan på den storslagenhet som fanns inbyggd i stadsplanerna för området.

Att Putten 15 höjs till samma nivå som S-huset innebär å ena sidan att det blir en viss förskjutning i balansen mellan Hötorgsskraporna och bebyggelsen på östra sidan när det gäller byggnadshöjden. Samtidigt stärks samordningen med kv. Hästskon i högre grad än vad relationen till den redan påbyggda Putten 16 förändras. Den ökade enhetligheten bedöms vara av godo för sammanhangen runt Sveavägen.

Putten 15:s horisontella riktning reduceras något genom en tillkommande våning i fasaden mot Sveavägen. Proportionerna förändras. Samtidigt formas den tillkommande volymen ovan terrassen medvetet som en markerad liggande skiva. Greppet framhävs i båda gavlarna och med midjan i höjd med terrassen. Denna bearbetning av byggnadens form motverkar en ökad vertikalitet och bibehåller en horisontell betoning av bebyggelsen på Sveavägens östra sida.

Figur 27. Den tillkommande volymen formas genom indrag mot anslutande byggnadsdelar som en liggande skiva, ett grepp som förstärker horisontaliteten.

Från Sergels torg blir femte Hötorgshuset visuellt något mer trängd av den utflyttade fasaden. Höghuset omges inte riktigt lika mycket av luft och tecknar sig inte i samma utsträckning mot himlen sett från delar av Sergels torg som idag. Skillnaden är dock marginell. Från Mäster Samuelsgatan påverkas tredje Hötorgshusets synlighet. Från Mäster Samuelsgatan i höjd med Regeringsgatan kommer nya takvolymen reducera vad som idag är synligt av tredje Hötorgshuset. Från korsningen Mäster Samuelsgatan-Malmskillnadsgatan begränsas synligheten av samma skrapa istället genom den utökade gavelbredden, men fasaden skymms inte helt. Den begränsade synligheten inverkar på Hötorgshusens roll i stadsbilden, men endast från några få vyer.

Från mer långväga vyer blir påverkan på Hötorgshuset endast marginell och konsekvenser uteblir. De så kallade fem trumpetstötarnas roll som landmärke och viktig komponent i stadssiluetten påverkas inte.

Planförslaget bedöms sammantaget medföra **små till medelstora negativa konsekvenser** för uttrycket. Påverkan på Hötorgshusens roll i stadsbilden sker på fler olika sätt men ingen del av påverkan bedöms vara långtgående.

Figur 28. Planförslaget innebär att Hötorgshusens synlighet och roll i stadsbilden reduceras från några punkter. Från korsningen Malmskillnadsgatan-Mäster Samuelsgatan bygger den utökade volymen mot Sveavägen för delar av vad som idag framträder av tredje Hötorgshuset. Foto: Gustav Kaiser. Montage: Stockholm stad

Figur 29. Befintlig vy från korsningen Regeringsgatan-Mäster Samuelsgatan. Foto: Gustav Kaiser.

Figur 30. Motsvarande vy från korsningen Regeringsgatan-Mäster Samuelsgatan med montage över planförslaget. Tillkommande övre takvåning kommer reducera vad som idag är synligt av tredje Hötorghuset. Montage: Stockholm stad.

Uttryck: Stockholm som sjöfartsstad, militärstad samt industri- och handelsstad

Kontorsbyggnader och bankpalats som utmärker sig i gaturummet...eller i sammanhållna miljöer.

Putten 15 är uppförd som centralkontor för Göteborgs Bank och byggnaden utgör ett förhållandevis välbevarat exempel på modernismens bankpalats i city. Storbankernas etablering i det nya kommersiella city och deras roll som byggherrar kom att få en avgörande betydelse för genomförandet av det stora cityprojektet. Även om ett par av dagens storbanker har flyttat till nya huvudkontor i mer perifera lägen finns de modernistiska bankpalatsen kvar som vittnesbörd om en intensiv bankbyggnadsfas under 1960- och 70-talen, därtill med några förlöpare redan under 1950-talet. Likt under den förra bankbyggboomen kring sekelskiftet 1900 fanns ännu ett större antal banker varav alla inte hade sin hemvist i Stockholm men som skaffade sig lokalkontor i huvudstaden. Göteborgs bank var den bank som byggde det mest monumentala och påkostade kontoret efter jätten Skandinaviska Banken som i sin tur uppförde landets största bankkomplex i grannkvarteret Hästskon.

Bankbyggnaderna i city utgör karaktärsbyggnader, traditionella bankpalats i modern tappning med påkostade stenfasader som utstrålar förtroende, soliditet och beständighet. Även bankhallarna gestaltades med exklusiva material. Ett nytt fenomen signifikant för perioden var att kombinera bankkontor med butikslokaler – ett delvis påtvingat steg från det helgjutna bankpalatset mot en mer allmän kontors- och affärshusarkitektur. Detta fenomen införlivades även i Göteborgs bank.

Putten 15 är omisskännligen ett bankpalats trots att byggnaden sedan länge inte inrymmer någon kundmottagning. Bankhallen utgör nu kontorsentré och den ursprungligen imposanta bankkontorsentrén mot Sveavägen är riven. Den ursprungliga arkitekturen kan dock fortfarande avläsas i sin helhet mot Malmskillnadsgatan med dess rustika sockelvåning – en modernistisk version av den florentinska renässansens palatsarkitektur.

Figur 31. Den rustika sockelvåningen med smidesdianter mot Malmskillnadsgatan, ett uttryck för bankarkitekturen och vittnesbörd och byggherren Göteborgs bank. Förslaget innebär att bankens imposanta huvudentré med stenomfattning blir kvar men själva entrédörrarna byts. Ändringar sker i sockelvåningen som föreslås öppnas upp genom att ta bort varannan pelare. Smidesdianterna utgår i samband med åtgärden.

Befintlig

Förslag

Figur 32. Illustration, fasad sockelvåning mot Malmskillnadsgatan. Övre visar befintlig och nedre föreslagna ändringar. Källa: Tengbom

Hästskon 12 är efter omvandlingen under sent 2010-tal inte självklart läsbart som ett bankpalats genom individualisering av byggnadsvolymer och rivning av det kraftfulla fönsterband som tidigare präglade S-husets sockelbyggnad. Den med återbrukad granit formade stenfasaden har inte kvar sin kraftiga reliefverkan, vilket gör att byggnaden upplevs mer som ett generellt men synnerligen påkostat kontorshus.

Trots omvandlingen av Hästskon bedöms ensemblen som även inkluderar Putten 16 utgöra en sådan grupp byggnader som omnämns i riksintresseuttrycket. Putten 16 uppfördes för ett stort försäkringsbolag och försäkringsbolagen stod inte bankerna efter när det gällde att manifesteras sin betydelse i samhället och sin stabilitet.

Den forna bankbyggnaden (Putten 15) bibehåller en solid granitfasad och planförslaget innebär även en återgång till ursprunglig materialverkan med mörka metallglaspartier. Bankens huvudentré mot Malmskillnadsgatan med stenomfattning bibehålls. Planförslaget påverkar emellertid vittnesbörden av den forna bankfunktionen och den ursprungliga byggherren Göteborgs bank. Konsekvenserna av rivning av burspråk mot Sveavägen som tidigare rymde bankens styrelserum innebär en påverkan av den samlade bilden av svensk bankhusarkitektur där styrelserum och andra maktuttryck ofta manifesterats i det yttre. Likaså innebär förändringen av det rustika sockelmotivet och smidesdianter mot Malmskillnadsgatan (diamanten var logga för Göteborgs bank) att läsbarheten av bankpalatset och dess byggherre försvåras. Att huvudentrén bevaras liksom en mindre del av den täta indelningen i norra delen av fasaden mildrar konsekvenserna. Samtidigt innebär den nya granitvåningen och takvåningen i plåt med krönande smidesräcke att karaktären av påkostat bankpalats vidareutvecklas, dock med den konsekvens att den modernistiska grundformen blir svårare att utläsa.

Ensemblen vid Sveavägen både stärks och försvagas som grupp - stärks då den blir mer pregnant i stadsrummet och försvagas då Putten 16 påverkas negativt av ett mer undanskymt läge och mindre betydelse i stadsbilden.

Konsekvenserna för uttrycket är komplexa. Det finns tydliga positiva effekter av en större ordning och helhet i sockelbyggnadens gestaltning och en renodling av fasadernas materialpalett. Det blir också mer av det som utmärker byggnaden, de unika granitfasaderna och kraftfulla formerna utökas och utvecklas. Men åtgärderna för att öppna upp bottenvåningen mot Malmskillnadsgatan ger en stor negativ påverkan på kulturvärden knutna till bankfunktionen. Byggnaden kliver också ur sin modernistiska kostym även om samtliga tillkommande delar tar sin utgångspunkt i den

modernistiska traditionen. Därtill påverkas gruppen av bank- och försäkringsbyggnader i viss mån positivt av en mer framskjuten roll och en förnyad samordning vad gäller den södra delen. De negativa konsekvenserna kopplade till minskad läsbarhet och en försvagad betydelse för Putten 16 överväger dock för ensemblen som helhet.

Planförslaget bedöms ge upphov till **medelstora** negativa konsekvenser för uttrycket.

Uttryck: Nöjes- och rekreationslivets miljöer

Planförslaget bedöms inte ge upphov till några negativa konsekvenser för Konserthuset som uttryck för nöjes- och rekreationslivets miljöer.

Inga konsekvenser bedöms uppstå.

6.3.3 Konsekvenser plan- och bygglagen

Rivningar/rivning av delar

Fasad/yttervägg mot Sveavägen

Fasaden mot Sveavägen rivs för att möjliggöra att byggnaden ovanpå sockeln får en ny djupare volym. Granit i fasad demonteras för att kunna återmonteras i ny fasad. Övriga komponenter såsom fönster rivs.

Konsekvenser

Rivningen av den till stora delar välbevarade västra fasaden innebär ett stort ingrepp i den kulturhistoriskt värdefulla byggnaden. Åtgärden bör dock inte bedömas separat eftersom planen reglerar att ny fasad ska ha tydligt släktskap med den som rivs. Ambitionen är att en stor andel av graniten kommer att återanvändas. Att befintliga fönster inte återanvänds har sin förklaring i att nya fönsteröppningar i ny fasad ska utföras större än befintliga.

Styrelserum

Det i fasaden mot Sveavägen utkragande burspråk som tidigare rymde Göteborgs banks styrelserum rivs när den västra fasaden rivs. Burspråket flyttar inte med till nytt fasadläge utan utgår.

Konsekvenser

Styrelserummet för Göteborgs bank är manifesterat i fasaden mot Sveavägen och i stadsrummet genom att skjuta ut som en låda på våningen ovanför terrassen. Dess verkan i stadsrummet förminskades genom tillbyggnaden på terrassen i början av 2000-talet då det blev underbyggt och mindre fritt. Samtidigt byttes dess fönster ut mot nya. Invändigt finns inga spår av inredningen och det är svårt att läsa ursprunglig utsträckning av rumsbildningen.

Konsekvensen av rivningen bedöms bli liten negativ. Styrelserummet är inte redovisat som värdebärande karaktärsdrag i kulturmiljöanalysen. I nuvarande tappning har styrelserummet begränsade arkitektoniska kvaliteter och utgör inget utropstecken. Att det försvinner påverkar den samlade bilden av svensk bankhusarkitektur där styrelserum och andra maktuttryck ofta manifesterats i det yttre. Styrelserummet som kragar ut som ett modernistiskt karnap (typ av burspråk) har inga direkta motsvarigheter i Stockholm.

Figur 33. Såväl styrelserummet som tillbyggnaden på terrassen och takvåningen syns från Kulturhuset.

Byggnadsvolym på terrass mot Sveavägen

För att kunna uppföra den volym som planen medger behöver befintlig glasad tillbyggnad på terrassen mot Sveavägen rivas i sin helhet.

Konsekvenser

Inbyggnaden av delar av terrassen gjordes i samband med den omfattande fastighetsutveckling som byggnaden genomgick åren kring 2000. Den ritades av White Arkitekter och följer samma strama men påkostade mönster som präglar takvåningen (se vidare nedan). Fasaderna av glas och rostfritt stål är eleganta och väl utförda. Invändigt är golv av ekparkett och murar av natursten samt gråmålat stål tidstypiska och välbevarade inslag. En långsträckt lanternin ger ovanljus i anslutningen till stenfasaden.

Att tillbyggnaden i kulturmiljöanalysen inte bedömts vara ett värdebärande karaktärsdrag har sannolikt sin förklaring i att greppet att bygga in delar av den tidigare publika terrassen i grunden är ovarsamt och har inneburit att terrassmotivet längs Sveavägen försvagats.

Av samma anledning bedöms konsekvenserna av att tillbyggnaden rivs bli små. Tillbyggnaden har påverkat terrassen negativt och även skadat styrelserummets arkitektoniska verkan liksom hela den arkitektoniska kompositionen, grundad i cityprojektets kraftfulla grepp kring Sveavägens avslut.

Tillbyggnaden utgör en del av en årsring i byggnadens utveckling, en årsring som på flera sätt är intressant eftersom den innebar ett så tydligt steg bort från cityprojektets ideal och bidrog till att byggnaden och denna del av city blev mindre modernistisk och mer lik den traditionella staden. Publika ytor utanför bankkamrerernas fönster ersattes av privat lunchterrass för kontorshyresgästerna. Det sociala experiment som citybygget i många avseenden var tvingades retirera. Rivningen innebär märkbara konsekvenser för läsbarheten av detta skifte i city och det sätt på vilket ett ändrat samhällsklimat tog sig uttryck under 1990-talet och efter millennieskiftet. Rivningen innebär också att väl utformad, tidstypisk arkitektur från 2000-talets första år går förlorad.

Figur 34. Terrasstillbyggnaden har närmast helt uppglasad långsidesfasad med minimal sockel och markerad men sparsmakad takfot. Tillbyggnaden, planteringslådor, bänkar och växtlighet kommer inte att kunna vara kvar i nuvarande form om planförslaget realiserar.

Anordningar och växtlighet på terrass

Den utökade byggnadsvolymen kommer innebära att en stor del av befintlig terrass ovan sockelbyggnaden tas i anspråk. Funktionen terrass kommer att bestå närmast Sveavägen. I och med att vistelseytan görs om och smalnas av kommer befintliga planteringsytor längst västerut på terrassen att vara för djupa för att medge passage och vistelse. På så sätt kan det ses som att inga befintliga inslag på terrassen blir kvar i den form de har idag. Befintlig växtlighet rivs bort och återplanteras ej. Flaggstänger rivs. Terrassbeläggning och granitblock som utgör planteringsytors sidor kan delvis tillvaratas. Fontän kan tas tillvara och få ny plats. Utrymningstrappa till Mäster Samuelsgatan rivs.

Konsekvenser

Terrassen är i nuvarande form närmast i sin helhet en produkt av det stora omvandlingsprojektet som genomfördes i början av 2000-talet. Då tillbyggnaden för matsal gjordes förändrades terrassen i mycket hög utsträckning. Planteringsytorna som tidigare stod i inre delen eller centralt på terrassytan flyttades ut till ytterkant och blev långsträckta. Belysning och bänkar revs. Terrassen anpassades till sin nya roll som komplement till en matsal istället för att som tidigare ha varit ett publikt utrymme.

Kulturvärdena i nuvarande utformning bedöms vara medelhöga. Sargen mot Sveavägen är ursprunglig. I övrigt är alla inslag från tidigt 2000-tal. De har i kulturmiljöanalysen pekats ut som värdefulla då de är välgestaltade och utförda i påkostade material. Kulturvärdena är kopplade till den utveckling av fastigheten som gjordes i början av 2000-talet då byggnaden gick från att på många sätt vara en kugge i citys maskineri och logistik till att bli en mer ordinär, privat kontors- och affärsbyggnad. Planförslaget medför att uttrycken för denna omställning till stor del utgår. Den omgestaltning som gjordes av terrassen bedöms varken vara mer eller mindre intressant än den utvecklade takvåningen, terrasstillbyggnaden eller de nya lokaler längs Mäster Samuelsgatan som samtidigt tillskapades. Att inslagen på terrassen rivs bedöms inte vara förvanskande men påverkan på kulturvärdena är märkbar.

Figur 35. Terrassen har stora sammanhängande planteringsytor som i söder och norr breddas.

Takvåningen (f d teknikvåning)

Takvåningen inklusive terrass och terrassräcken rivs för att möjliggöra till- och påbyggnad.

Konsekvenser

Takvåningen i nuvarande form tillkom omkring år 2000 och utgör en för byggtiden typisk, sober och vårdad miljö. Utvändigt är volymen helt präglad av glas och rostfritt stål men med en enkel gavel av korrugerad plåt mot söder. Invändigt är inslagen av ek påtagliga. Materialkombinationen är ett arv från 1990-talets stillsamma och vårdade arkitektur.

Takvolymen är inte redovisad som värdefull i kulturmiljöanalysen. Tillsammans med tillbyggnaden på terrassen, ändringar i fasad mot Mäster Samuelsgatan och förnyelser av entréer mot Sveavägen och Malmskillnadsgatan vittnar den däremot om förnyelse och aktualisering av citykvarteren kort efter att Hötorgscity uppgraderats och Hästskon 12 byggts till. Denna årsring inom byggnaden kommer att mer eller mindre uttraderas genom planen. Årsringen har inte bedömts vara betydelsebärande i kulturmiljöanalysen men har en plats i historien om hur det utskälda och stigmatiserade Stockholms modernistiska city utvecklats. Konsekvenserna bedöms bli små negativa. Rivning av takvåningen bedöms inte vara förvanskande.

Figur 36. Takvåningens fasad och terrass mot Sveavägen. Fasaden är konsekvent utförd i rostfria stålprofiler och glas.

Figur 37. Takvåningens södra gavel är klädd i rostfri profilerad plåt. Endast delar av taket är avsett som terrass, stora ytor är belagda med singel.

Exteriöra ändringar och tillägg

Ändring av sockelbyggnad mot Sveavägen

Bottenvåningen mot Sveavägen föreslås ändras genom förändring av kontorsentrén, ändringar av samtliga lokalentréer och partiell sänkning av granitbröstningen under skyltfönstren. I södra delen höjs skyltfönstren. Samtliga metallglaspartier rivs. Befintligt vindfång/glasinbyggnad av kontorsentrén (f.d. entré till bankhall) rivs. Nya metallglaspartier föreslås bli mörkt bruna och integrerar mörka skyltband i övre delen. Över kontorsentrén som breddas för att omfatta tre fasadfack föreslås ett skärmtak. Bankomater utgår.

Figur 38. Visualisering av ändringar i sockelvåningen. Övre visar befintligt och nedre med föreslagna ändringar. Källa: Tengbom

Konsekvenser:

I nuvarande tappning har bottenvåningen mot Sveavägen begränsade kulturvärden. Den imponerande bankkontorsentré som fanns här ursprungligen och som i delar speglade den ännu befintliga entrén mot Malmskillnadsgatan är uttraderad. Merparten av skyltfönster och dörrar utgör liksom den lilla entrétillbyggnaden i glas påkostade och tidstypiska utföranden från tidigt 2000-tal. Dessa är i kulturmiljöanalysen utpekade som värdebärande karaktärsdrag. Tillbyggnaden är utförd som så kallad *structural glazing* och även skyltfönstren är exempel på samma företeelse – glas som är sammanfogade och fästa med hjälp av starka fogar istället för att vara monterade och infattade i profilsystem. Precis som takvåningen är de exempel på tidig 2000-talsarkitektur men karaktären är generell och är inte anpassad till objektet de är monterade i. Inslagen utgör en årsring i byggnadens utveckling och att de rivs bidrar till en framtida svag läsbarhet kring den utveckling av fastigheten som gjordes under tidigt 2000-tal. Utförandet håller hög kvalitet och i ett varsamhetsperspektiv kan det ifrågasättas att dessa byggdelar rivs.

Att sänka bröstningar och höja några skyltfönster för att ge bättre förutsättningarna för verksamheterna i byggnaden bedöms ge marginella negativa konsekvenser för kulturvärden. Det påverkar i någon mån förståelsen för 1960-talsarkitekturen men överordnat är den strävan som fanns i citysaneringen att låta de nya huvudstråken bli sammanhängande och attraktiva kommersiella stråk. Att bryta upp bankpalatsens slutna verkan med butiker och andra verksamheter var en stark drivkraft för de

tjänstemän och politiker som drev citysaneringen och insatser som förbättrar villkoren bedöms vara väl motiverade i kulturhistoriskt perspektiv. Butikerna längs Sveavägen har under många årtionden haft problem med låga flöden längs stråket och det är angeläget sett till citys kulturmiljö som helhet att dessa lokaler blir attraktiva.

Föreslagen utformning av entréer och metallglaspartier bedöms vara bättre anpassade till byggnadens arkitektur än de som ersätts. Åtgärderna innebär en återgång mot byggnadens ursprungligen mycket stramt hållna materialpalett.

Det nya skärmtak som föreslås över kontorsentrén innebär en avvikelse gentemot ursprunglig utformning. Att byggnadens huvudentré för kontor blir mer manifesterad och lättare att orientera sig till överensstämmer med en långvarig strävan i city hos såväl staden som fastighetsägarna och hyresgästerna att stärka attraktivitet och funktion. Det har länge varit konsensus att markerade och tydliga entréer är eftersträvarsvärt och att kontorsbyggnaderna från 1900-talets andra hälft ofta brustit i detta avseende. Det bedöms vara rimligt att ett skärmtak som framträder i gatubilden kan tillkomma. Den nya kontorsentréns bredd motsvarar den bankkontorsfasad som ursprungligen fanns här.

Den mest värdefulla delen av sockelvåningen, bandet av prismaformade fönster på vån 1 tr, påverkas inte negativt av skärmtaket. Sockelvåningens helhetsverkan bedöms stärkas av planförslaget och det bedöms inte finnas risk att denna del av byggnaden förvanskas.

Tillbyggnad mot Sveavägen

Det största greppet i planförslaget är att bygga till kontorsvolymen ovan sockelbyggnaden så att den får ett större djup och höjd. Tillbyggnaden föreslås få ett djup som gör att relationen mellan sockelbyggnad och kontorsvolym blir motsvarande den i Hästskon 12 på södra sidan av Mäster Samuelsgatan. Tillbyggnadens höjd föreslås blir sju våningar.

Befintlig fasad mot Sveavägen rivs. Ambitionen är att graniten tas tillvara för att bearbetas så att den kan återmonteras på ny framflyttad yttervägg. Stenen anpassas då till en fönstersättning som i mångt och mycket stämmer överens med den befintliga fasaden men där fönstren utökas i storlek för att förbättra dagsljusinsläpp och möjlighet till utblickar.

Hörnen mot norr och söder hanteras lika befintliga hörn där prismaformerna gör att hörnen tandar med olika utförande på vartannat plan.

Tillbyggnadens gavel mot söder formas som en slät skiva ur vilken enluftsfönster skärs ut i regelbunden fönstersättning. Mötet mellan den nya

gavelskivan och befintlig sluten granitskiva utförs genom en indragen fönsterslits lika de befintliga som bryter upp gaveln.

Norra gaveln utförs fönsterlös. För att betona gavelskivans slankhet utformas den med ett indrag närmast grannbyggnaden Putten 16. Skivan får också en något högre takfot och en annan mönstersättning av graniten än i indraget.

Tillbyggnaden innebär att en stor del av befintlig terrass tas i anspråk. För att stärka motivet med terrasser i Sveavägens gaturum och göra den kvarvarande terrassytan möblerbar görs en arkitektonisk bearbetning av tillbyggnadens nedersta plan. Här dras fasaden in så att byggnaden får en midja i mötet mellan sockelbyggnad och tillbyggnad. Greppet är hämtat från den till- och påbyggnad som gjorts av grannbyggnaden, S-huset inom Hästskon 12. Midjan gör genom bland annat skuggbildningar att terrassen betonas i stadsbilden. Terrassvåningen utformas med granitklädda pelare och glas i en regelbunden rytm för att ytterligare avvika från huvudfasaden och dess prismatiska relief.

På terrassen anordnas nya planteringskärl längs krönet som kan svara för att grönska blir en integrerad del av terrassmotivet.

Konsekvenser

Tillbyggnaden innebär att byggnaden får en ny arkitektonisk komposition. Den renodlade modernistiska formen med en slank högdal som reser sig från en mer utbredd och låg bas med takterrass ersätts med en mer komplex uppbyggnad. Befintlig byggnads form har förvisso påverkats av den glasade tillbyggnaden på terrassen men den ursprungliga uppbyggnaden är ännu tydligt läsbar från Sveavägens gaturum och Sergels torg.

Tillbyggnaden innebär flera effekter för hur byggnaden uppfattas. Mest märkbart är att den mot Sveavägen och sett från bland annat korsningen med Kungsgatan får en gavel. Här ansluter befintlig volym till Putten 16:s fasadliv och någon gavel förekommer inte. Den slutna gavel det blir fråga om - för att inte påverka eventuell framtida utveckling av Putten 16 - är en tolkning av de slutna delar som präglar befintlig gavel mot söder. Slutna gavlar är ett vanligt tema inom modernismen, Hötorgsskraporna är ett talande exempel i den direkta närheten och även S-huset inom Hästskon 12 hade ursprungligen en sluten gavel mot söder. Motivet med en sluten gavelskiva är därmed beprövad i närmiljön och bedöms fungera väl i kontexten ihop med Hötorgsskraporna. Bearbetningen för att få den nya gaveln att se slank ut bedöms vara arkitektoniskt verkningsfull men den

kräver vissa anpassningar upptill, i mötet mellan befintlig och ny del där nytt krön behöver sänkas och ett kompletterande terrassräcke krävs.

Någon meter av detta räcke blir synligt från Sveavägen men läses mot ny föreslagen takvåning där metallprofiler och glas ger en mörk bakgrund som gör att räckets inte blir iögonfallande.

Figur 39. Visualisering av planförslaget, Sveavägen norrifrån. Tillbyggnaden utformas med sluten gavel mot Putten 16. Källa: Tengbom

Att den södra gaveln inte hanteras på samma sätt bedöms inte vara negativt från kulturmiljösynpunkt. De fönsterrader som föreslås bedöms vara väl förankrade i den modernistiska arkitekturen och eftersom de håller undan från hushörnet får den tillkommande delen av gaveln karaktären av en murskiva där stenen dominerar över glaset, ett förhållande som ger en balans med resten av den södra gaveln och ett släktskap med den norra gaveln.

Byggnadens södra gavel får genom tillägget samt genom tillkommande volymer i den övre delen (se separat stycke nedan) samlat en betydligt mer komplex form och verkan än vad den har i befintlig situation. Den nya gavelskivan bedöms i sig fungera väl ihop med befintlig gavel vars uppbyggnad baseras på livskillnader och slutna delar som kontrasterar mot öppna indragna slitsar. Den tillkommande skivan blir genom det framflyttade läget betydligt mer synlig i stadsbilden vid Sveavägen, Sergels torg och sett från Mäster Samuelsgatans viadukt men den konsekvent och unikt formade ursprungsgaveln blir fortsatt tongivande när byggnaden betraktas från Malmskillnadsgatan och Mäster Samuelsgatan österifrån.

Figur 40. Gaveln mot Mäster Samuelsgatan idag.

Figur 41. Illustration över andelen sten respektive glas i gavelfasaden. Källa: Tengbom.

Figur 42. Visualisering av planförslaget, Sveavägen söderifrån. Källa: Tengbom

Jämfört med S-huset innebär den föreslagna utvecklingen av Putten 15 inte en lika genomgripande omvandling. Volymmässigt blir skillnaden sett från Sergels torg motsvarande S-huset och det framflyttade fasadlivet påverkar Sveavägens gaturum och i någon mån Sergels torgs avgränsning (se stycke om riksintresset). Genom att det för Putten 15 föreslås ett volymtillägg till en befintlig del och inte en lika genomgripande omdaning blir dock Puttens volym mer mångskiftande. Detta är på ett sätt avvikande från 1960-talets arkitektoniska ideal med renläriga byggnader där byggnadens program och innehåll till stor del styr utformningen. Samtidigt finns en möjlighet att avläsa något av byggnadens ursprungliga volym genom det sätt som tillbyggnaden utformats och där den lyfts fram i stadsbilden som en skiva adderad till den befintliga.

En avgörande skillnad jämfört med Hästskon 12 är att granitfasaden som rivs inte endast återbrukas utan att den ges en gestaltning som är mycket lik den ursprungliga. Komplementen som görs på gavlar är liksom ny vertikal slits på södra gaveln och nya pelare också tydligt influerade av den befintliga utformningen och materialhanteringen. Att fönsteröppningarna växer bedöms inte vara problematiskt från kulturmiljösynpunkt. De båda långsidesfasaderna kan aldrig betraktas samtidigt. Den ökade storleken på öppningarna bedöms också korrespondera väl med de utökade mått som fasaden mot Sveavägen får genom att tillbyggnaden är en våning högre än befintlig högd. Proportionerna bedöms på så sätt bli bättre.

Terrassmotivet bedöms på samma sätt som i S-huset kunna leva vidare men i omtolkad tappning. Midjan, som i S-huset hade stöd och hävd i byggnadens ursprungliga utformning, men som för Putten är ett motiv endast tillämpat för att på samma sätt understryka terrassens existens, bedöms vara verkningsfull för detta syfte. Genom terrassens minskade mått blir läsbarheten av terrassens existens i hög grad beroende av att grönska präglar krönet. Grönskans existens är en förvaltningsfråga eftersom växtlighet kräver skötsel. Förvaltningen kan inte regleras i detaljplanen. Det bedöms dock vara av stor vikt att växtligheten ges optimala förutsättningar genom dimensionering och utformning av planteringskärl.

Även om terrassen blir ett fortsatt väl synligt inslag bedöms läsbarheten av att det ursprungligen varit en stor offentlig terrass integrerad i bankfastigheten närmast utgå. Efter rivningen av gångbron till terrassen på Hästskon 12 och trappan mellan Mäster Samuelsgatan och terrassen samt genom den befintliga tillbyggnaden är denna läsbarhet redan kraftigt inskränkt. Den minskade terrassen inom Hästskon 12 och tillbyggnad på

terrassen till Putten 16 bidrar också till att det är mycket svårt att förstå det ursprungliga terrasssystemet på Sveavägens östra sida.

Södra gavelns bottenvåning

Bottenvåningen mot Mäster Samuelsgatan föreslås ändras genom att befintliga lokalers butiksfasader med metallglaspartier byts ut.

Konsekvenser

Denna del av byggnaden har förändrats avsevärt sedan uppförandet. Den kommersiella prägeln i bottenvåningen är en produkt av fastighetsutvecklingen i början av 2000-talet då portiken och trappförbindelsen med Sveavägen byggdes igen. Liksom mot Sveavägen är det här fråga om välgjorda och påkostade partier men som tydligt tar avstånd både i konstruktion och kulör från ursprungligt utförande. Partierna är utpekade som värdebärande karaktärsdrag i kulturmiljöanalysen.

Med nya mörkbruna partier blir det sämre läsbarhet kring att det här funnits en portik och en trappa, detta eftersom de lättare kan läsas ihop med exempelvis kontorsfönstren och uppfatta som ursprungliga. Sett till byggnadens arkitektoniska värden och helhetsverkan bedöms ändringarna av bottenvåningen mot Mäster Samuelsgatan ge positiva effekter. De föreslagna åtgärderna riskerar inte att förvanska kulturvärden.

Malmskillnadsgatans bottenvåning

I planarbetet finns en ambition att i enlighet med Vision för City och Program för City låta byggnaden samverka bättre med sin omgivning. Om bankpalatset vid uppförandet tvingades släppa in butiker och andra verksamheter mot Sveavägen vid sidan om bankentrén var så inte fallet mot Malmskillnadsgatan. Här omtolkades bankpalatsets historiska förebild i den florentinska renässansens palatsarkitektur, med dess slutna rustika och socklar med gallerförsedda fönster, i ett raffinerat tätt fönsterband där granitpelarnas relief gör att sockeln trots en hög andel glas uppfattas som solid och sluten.

I planen provas att öppna upp och glesa ut detta motiv genom att riva varannan pelare. Efter att pelarna rivits monteras bredare glaspartier med en mittspröjs i det läge där pelarna tidigare satt. Urtag i granitbandet i sockelns överkant lagas i med återvunnen sten. De diamantformade smidesarbetena i nederkant av nischerna rivs i samband med åtgärden. Syftet är att genom en öppnare fasad möjliggöra att det även i denna fasad kan inrymmas verksamheter som restaurang, café eller butik. En anledning till förslaget att glesa ut sockeln är att kunna inrymma nya dörrar till lokaler på ett lämpligt sätt.

I den nordligaste delen av fasaden föreslås befintlig indelning vara kvar då det inte är några publika ytor innanför. Den imposanta entrén till f.d. bankkontoret, nuvarande kontorsentré, föreslås inte ändras bortsett från att själva entrépartiet byts ut.

Förslaget har sin utgångspunkt i Malmskillnadsgatans historia av en anslående ödslighet kvällstid och på helger och även i dess belastade historia. Tillsammans med gångpassager under gator, genom byggnader och portiker representerar Malmskillnadsgatans slutna bottenvåningar det city som varit som mest kritiserat för otrygghet och ett antal satsningar har gjorts sedan millennieskiftet inom de angränsande fastigheterna. Stadsbyggnadskontoret ser därför behov av ytterligare åtgärder i bottenvåningen för att komma tillrätta med den otrygghetsproblematik som återstår vid platsen mot Malmskillnadsgatan.

Figur 43. I den norra delen av fasaden är sockelns stenpelare lägre genom markens lutning. De är här samkomponerade med det konstfullt bearbetade ventilationsgallret på vån 1 tr. I denna del avses pelarna bevaras.

Figur 44. Smidesdiametererna utgår om fasadöppningarna breddas.

Konsekvenser

I bedömningen av de föreslagna åtgärderna ställs arkitekturhistoriska och arkitektoniska värden mot förbättrade stadskvaliteter och ett mer attraktivt city. Det är en fråga om trygghet och stadsliv som har synnerligen starka kopplingar till det sår som omvandlingen av Nedre Norrmalm rivit upp i Stockholm och många stockholmare och därmed berör samhällshistoriska aspekter. Sett till gatans och Puttenplatsens mycket speciella historia kan förslaget ses mot en kulturhistorisk bakgrund som skulle kunna ses som förmildrande. Att Stockholms city ska vara attraktivt och välfungerande och stödja landets näringsliv är en drivkraft som stämmer helt överens med de tankegångar som låg bakom hela citysaneringen.

Även om utglesningen av den täta bottenvåningen är välstuderad bedöms den sett till byggnadens kulturvärden vara förvanskande. Bottenvåningen är i nuvarande utformning utpekad som ett värdebärande karaktärsdrag i kulturmiljöanalysen. Både raden av fönsterslitsar och smidesdiametererna är tvivelsutan bärare av kulturhistoriska dokumentvärden. Slitsarna har

dessutom arkitektoniska kvaliteter och bidrar till byggnadens unika fasadarkitektur. Att huvudentrén bevaras liksom en mindre del av den täta indelningen i norra delen av fasaden mildrar konsekvenserna. Det bedöms också att det skulle bli en god historisk läsbarhet, spåren i granitfasaden skulle vara möjliga att tolka. Greppet att glesa ut bottenvåningen bedöms dock ge alltför långtgående påverkan på den modernistiska bankpalatsfasaden och den konsekventa, formfasta arkitekturen. Konsekvenserna förstärks av att flera dörrar föreslås. Även om dörrarna kan infogas på ett logiskt sätt i fasadfacken innebär den avvikande indelning som blir fallet i de berörda facken att bottenvåningens konsekventa rytm bryts upp.

Även förlusten av smidesdianterna bedöms ge stora negativa konsekvenser. De har en dubbel funktion, dels som vittnesbörd om den ursprungliga byggherren, Göteborgs bank/Gotabanken, dels som ett illustrativt minne om gatans och platsens historia som riksbekant prostitutionstråk. Dianterna sattes upp för att hindra att de prostituerade skulle kunna sitta på sockeln i fönsteröppningarna.

Ändringar av byggnadens övre delar

Befintlig glasad takvåning rivs, inklusive stålräcke på takkrön som utgör räcke till den till takvåningen tillhöriga terrassen. Granitkrönet bevaras mot Mäster Samuelsgatan och Malmskillnadsgatan men rivs mot väster i och med volymökningen. Mot öster och söder byggs den nya volymen inte hela vägen fram till befintligt krön utan här blir den indragen vilket gör att det fortsatt blir en terrass åt dessa väderstreck. Denna envåningsdel av den nya volymen utformas med fasader i granit men utan prismaformer. Fasaden blir till stora delar uppglasad och den rytmiseras av granitpilastrar, relativt lika dem som i befintlig situation finns i bottenvåningens fasad mot Malmskillnadsgatan. Krönet över denna våning föreslås utföras av granit som vinklas ut ovan fönsterbandet och avslutas av ett rakt, relativt högt granitband som bildar del av terrassräcket för den tillkommande takvåningen ovan. Denna övre takfot ansluter till befintlig påbyggnad på Putten 16, dock någon meter innanför denna.

En ny takvåning, indragen från alla håll, tillkommer en våning högre upp än den befintliga som rivs. Den nya takvåningen utförs helt i glas och metall där metallprofiler delar in våningshöga glas i en strikt rytm. I detta modulsysteem integreras dörrar som leder ut till terrassytor. Terrassen som delvis planteras är smal mot öster men bredare mot övriga väderstreck. Takvåningen ges ett modellerat krön med kraftiga takfotslistor som trappas inåt-uppåt och avslutas med ett formgivet smidesräcke. Krönet utförs i plåt i samma bruna kulör som övriga täta inslag i takvåningens fasad.

Smidesracket avgränsar den takterrass som föreslås finnas på takvåningens tak. På takytan föreslås uppbyggnader för hissmaskinrum, trapphus (som behövs för angöring och nödutrymning) toppar av ventilationsschakt och garage för kran som behövs för fönsterputsning. Mindre tekniska anordningar som avgasrör för reservkraftanläggning och rökluckor kommer också beredas utrymme. Stora delar av takytan föreslås planteras.

Konsekvenser

Sett från Malmskillnadsgatan innebär ändringarna av byggnadens övre del att byggnaden, trots att huvudfasaden (ovan bottenvåningen) bevaras intakt, genomgår en märkbar ändring.

Söderifrån längs gatan, i höjd med kv. Hästskon, ersätts det något påvra intrycket där befintlig takvånings gavel i korrugerad plåt framträder ovan takfoten, av en mer komplex uppbyggnad med en tillkommande indragen våning med takfot i granit och därovan den nya takvåningen i plåt med dess avslut i form av dubbla plåtlistor och krönande smidesrække. Arkitektoniskt blir skillnaden stor och byggnaden får en mer sammanhållen verkan. Byggnaden blir mer pregnant och tilläggen kan ses som att de stärker karaktären av påkostat bankpalats. Den nya granitvåningen har en gestaltning och materialhantering som gör att den upplevs som närliggande den ursprungliga arkitekturen. Det kan därmed komma att bli svårt att urskilja den som ett tillägg, läsbarheten kring byggnadens ursprungliga volym minskar. Det bedöms också bli något mindre tydligt att Tengboms prismatiska fasad är applicerad på en förhållandevis enkel och rationell modernistisk kontorsvolym. Tilläggen gör den ursprungliga volymhanteringen mer svårläst.

Från norra delen av Puttenplatsen, i mötet med Jakobsbergsgatan, är idag den befintliga takvåningen med sin ljusa rostfria plåt och rytmiskt indelade glas väl synlig även om det endast är de övre delarna av fasaden som syns. Volymen upplevs lätt ovan den tyngre granitklädda ursprungsbyggnaden. Det rostfria krön som adderats ovan det ursprungliga granitkrönet bidrar till att den rostfria plåten utgör ett märkbart, icke ursprungligt inslag i byggnadens avslut uppåt.

Detta avslut ändras genom planförslaget. All rostfri plåt utgår vilket bedöms vara positivt för förståelse och upplevelse av ursprungsarkitekturen. Det påverkar dock läsbarheten av den omfattande utveckling som gjordes av byggnaden i början av 2000-talet. Den nya granitvåningen tillför en ny kraftig horisontal som upplevs dubblera den befintliga takfoten. En tydlig likhet upplevs även mellan bottenvåningens urglesade pilastermotiv och den likartade fasadbehandlingen i den nya granitvåningen. Med denna

inkännande utformning blir risken även sett härifrån att det blir svårt att avläsa byggnadens ursprungliga volym och uppbyggnad.

Samtidigt innebär tillkomsten av den nya våningen med bearbetad arkitektonisk utformning att byggnadens verkan stärks och karaktären av påkostat bankpalats vidareutvecklas. Den nya mörka takvåningen i metall och glas samverkar materialmässigt med befintlig fasads bruna aluminiumfönster och skulpturala ventilgaller i samma material. Genom tillägg av nya aluminiumprofiler i bottenvåningens fönsterpartier och entréer samt genom utbyte av entréporten till samma kulör kommer materialverkan att bli sammanhållen och stark. Detta bedöms vara positivt från antikvarisk synpunkt.

Den nya takvåningen i metall och glas får en samlad och enhetlig karaktär. Genom högre höjd än befintlig takvåning blir den nya våningen framträdande. Den ger tillsammans med granitvåningen en trappning i två steg som innebär en ändrad komposition och balans inom byggnaden. Ursprunglig volym är inte lika självklart dominerande som i dagens situation. Takvåningens enhetliga karaktär med regelbunden och repetitiv indelning bedöms trots sitt läge som byggnadens krön ändå vara underordnad granitfasaderna med sitt djup och sin form. Byggnadens arkitektoniska helhetsverkan bedöms från Puttenplatsen bli märkbart förändrad men god.

Från Mäster Samuelsgatan i höjd med kv. Grävlingen och Hästskon bedöms samma effekter som från Puttenplatsen uppstå. Takvåningen blir genom sitt mindre indrag mot öster tydligt synlig och granitvåningens nya horisontal stärker byggnadens skulpturala kvaliteter och skuggspel. Byggnaden upplevs mer betydligt mer högre. I befintlig situation kan den rostfria takvåningen anas men inget av fönstertyorna syns.

Figur 45. Befintlig situation fasad mot Malmskillnadsgatan norrifrån.

Figur 46. Förslaget ger byggnaden ett mer iögonfallande avslut uppåt med två kraftiga krön i granit och en takvåning av vilken betydligt mer blir synlig jämfört med den befintliga. Visualisering av planförslaget. Visualisering: Tengbom

Figur 47. Från Mäster Samuelsgatan ger indragen mellan våningarna upptill ett tydligt trappande avslut. Fasadbearbetningen av granitvåningen, med markerade fönsterpelare, ger en detaljering av den mittersta takfoten. Visualisering: Tengbom

Från punkter längre österut på Mäster Samuelsgatan uppfattas den nya stegvisa trappningen av byggnadens övre delar väl och de ses härifrån tydligt samverka med S-huset inom Hästskon 12. Befintliga burspråk på södra gaveln bidrar med ytterligare trappande effekter och får Putten 15 att tydligt avvika från Fjärde Hötorgshusets slanka skiva på andra sidan viadukten över Sveavägen. I befintlig situation kontrasterar Putten 15 mot Fjärde Hötorgshuset istället genom sin horisontalitet. Denna horisontalitet är dock inte utpräglad och burspråkens smala glasslitsar svarar redan för vertikala inslag som i denna vy samspelar med den berörda Hötorgsskrapan.

Från västra sidan viadukten, mellan fjärde och femte Hötorgshuset, kan den nya granitvåningen anas men den påverkar inte den arkitektoniska kompositionen nämnvärt. Takvåningen ligger med stort indrag från söder och väster vilket gör att den inte blir särskilt framträdande. Den gör inte större avtryck i stadsbilden än vad befintlig takvåning gör, dock med undantag för kulör- och materialverkan. Befintlig takvånings rostfria stål ger ett lättare ljusare och lättare intryck än den föreslagna mörka. I gengäld samverkar den nya takvåningen på ett effektivt sätt med bandet av prismafönster i sockelbyggnaden.

Från Sveavägen norrifrån blir takvåningen mindre diskret. Indraget är inte så stort här vilket gör att man uppfattar större delen av de glas som vänds

mot norr. Eftersom gaveln är fönsterlös i övrigt blir dessa glas framträdande. Från vissa punkter norrifrån kommer hisstopp på takvåningens tak att bli synlig. I befintlig situation kan takvåningen uppfattas men den har ingen gavel mot norr.

Takuppbyggnader för hissar, fasadkran och ventilation blir annars inte synliga från närområdet. I vyer från Sergels torg kan takuppbyggnader anas medan de inte avtecknar sig sett från Sveavägens södra del. Takvåningen syns endast i begränsad omfattning från Sveavägen, där man i vissa vinklar även kommer att uppfatta en mindre del av den nya granitvåningen. Från området vid superelipsen runt glaspelaren blir takvåningens fönsterband väl framträdande och även härifrån kan en mindre del av granitvåningens fasader uppfattas. Takvåningen har en tydlig motsvarighet i S-husets takvåning som även den har en renodlad utformning i endast plåt och glas. Takvåningen bidrar, tillsammans med granitvåningen och tillbyggnaden mot Sveavägen, att byggnaden ger ett ändrat och starkare avtryck i stadsbilden sett från Sergels torg. Den stora ändringen utgörs inte av takvåningens nya form och dess högre läge men den bidrar till att Kungstornen inte längre kommer att synas från Sergels torg. Granitvåningen är bidragande till att gaveln mot söder får en uppbruten och mångskiftande karaktär som avviker från intilliggande byggnaders mer samlade gestaltning.

Ändringar av Puttenplatsen

Ett led i att stärka attraktivitet och trygghet i denna del av city är stadens och fastighetsägarens ambition att rusta upp den så kallade Puttenplatsen (se Figur 3 för orientering).

Konsekvenser

Platsen vid Malmskillnadsgatan disponerades på 1960-talet med en enkelriktad angöringsgata för ett aldrig uppfört parkeringshus i kv. Hammaren. I norr placerades en nedgång till Hötorgets tunnelbana, vars ingångar även fungerade som passage mellan två gatunivåer. Vid nedgången från Malmskillnadsgatan uppstod en mindre torgyta utan grönska.

Omkring 1980 omgestaltades platsen med trädplanteringar och i samband med detta uppfördes Ernst Nordins bronsskulptur Non Serviam. Skulpturen gavs en medvetet finstämd utformning för att inte bara vara ett dekorativt inslag utan åskådaren skulle stanna till och begrunda. Skulpturen skulle utgöra en tydlig kontrast till den medvetet valda platsen som enligt konstnären var en av stadens fulaste och med ogästvänliga miljöer. Den tidigare angöringsgatan och parkeringsfickorna har senare tagits bort till

förmån för en bredare trottoar och torgyta, vilket ännu kan avläsas i markbeläggningen.

Platsen besitter vissa värden som ett uttryck för 1960-talets trafikomledningar i city och tunnelbanans avtryck i stadsbilden. 1980-talets gestaltning och igenläggningen av angöringsgatan på 2020-talet har bidragit till en mer tillrättalagd miljö. Tillfällig möblering och fristående kärl med växtlighet har satts upp för att ge en mer omhändertagen karaktär och få platsen att befolkas. Till detta bidrar även uteserveringar som hör till serveringar i bottenvåningen på Putten 16.

I detaljplanen föreslås möjlighet att ta upp lanterniner som ger dagsljus till ytor belägna under platsen. Dessa ytor tillskapades på 1960-talet men har hittills saknat dagsljusförsörjning. Genom lanterninerna och dagsljuset kan ytor användas för ändamål såsom konferensytor eller matsal. Kring lanterninerna, som placeras på Malmskillnadsgatans västra sida, kan ökade inslag av växtlighet och sittmöjligheter tillföras.

Platsen bedöms vara tålig för förändringar. Till skillnad från andra platsbildningar och torgytor som anlades under samma tid gavs platsen ingen bearbetning med gestaltade inslag när den anlades. Det finns ingen modernistisk landskapsarkitektur att värna. Skulpturen Non Serviam bedöms inte påverkas negativt av lanterniner eller tillkommande grönska. Idén bakom verket kan dock bli svårare att tyda om platsen och närområdet omvandlas. Stora steg bort från den miljö som verket tillkom i har dock redan tagits. Platsens koppling till tunnelbanan påverkas inte, inte heller biltrafiken.

Tillkomsten av lanterniner bedöms medföra positiva effekter för kulturvärden kopplade till cityomvandlingen och Norrmalmsregleringen. Att stora delar av citys gator och platser är underbyggda och ingår i komplexa system för logistik och teknisk försörjning är inte självklart att avläsa i stadsrummet. De underjordiska inslagen i city är en synnerligen intressant företeelse sett i ett stadsbyggnadshistoriskt perspektiv. Lanterniner på Puttenplatsen bidrar till att belysa detta fenomen och stärker läsbarheten av ett stadsbygge under mark.

Planbestämmelser

I enlighet med riktlinjerna i översiktsplanen införs i detaljplanen bestämmelser som syftar till att säkerställa skydd av kulturvärden.

Rivningsförbud meddelas för befintlig byggnad undantaget de byggnadsvolymer och den fasad som rivs för att kunna realisera planförslaget.

Skyddsbestämmelser meddelas för byggnadens volym, fasader och huvudentré.

Två varsamhetsbestämmelser vars syfte är att ändringar ska ske på ett sett till byggnadens karaktärsdrag hänsynsfullt sätt införs. Stöd i dessa frågor ges i planbeskrivningen. Bestämmelsen k2 medger dock en ändring som bedöms kunna innebära en förvanskning av kulturvärden; rivning av varannan fasadpelare i bottenvåningen mot Malmskillnadsgatan.

På plankartan redovisas ett antal specifika och flera generella utformningsbestämmelser vars syfte är att säkerställa att planens intentioner ifråga om arkitektonisk utformning realiseras. Eftersom det sett till de höga kulturvärdena som finns inom och runt planområdet är av stor vikt att tillägg och ändringar på ett medvetet sätt, är det angeläget att dessa bestämmelser omfattar relevanta aspekter. Så bedöms här vara fallet, utformningsbestämmelserna omfattar väsentliga inslag såsom fasadmateriell, räckan och egenskaper för bottenvåningar.

Sammantaget bedöms planens reglering av rivningsförbud skydd och varsamhet ifråga om befintliga byggnader samt utformning av ändringar och tillägg ge goda förutsättningar för ett långsiktigt skydd och en sett till kulturvärden gynnsam förvaltning och utveckling av fastighetens bebyggelse. Varsamhetsbestämmelsen k2 medger en ändring som bedöms kunna innebära en förvanskning av kulturvärden.

6.4 Kumulativa effekter - riksintresset

Kumulativa effekter uppstår när effekter från redan utförda, pågående och planerade projekt och planer samverkar med varandra.

Urvalet av planer som studeras i analysen av kumulativa effekter har gjorts utifrån geografiskt läge och vilken del av riksintresset för kulturmiljö de kan beröra. Valet utgår från de av riksintressets uttryck som bedöms påverkas av planförslaget för Putten och där negativa konsekvenser uppstår. Planförslagets påverkan på uttrycket stadssiluetten bedöms bli marginell och utvärderas därför inte avseende kumulativa effekter.

De planer som utvärderats avseende kumulativa effekter beskrivs nedan samt redovisas i en orienteringskarta i Figur 48.

- *Detaljplan för Hästen 19, dnr. 2022-02462, påbyggnad av restaurangverksamhet på NK:s tak. Skede start-PM.*
- *Detaljplan för Centralstaden, del av Norrmalm 5:3 m.fl. dnr. 2016-17154, överdäckning av spårområdet vid Centralstationen möjliggör för nya kontor, handel, bostäder och parkmiljöer. Skede samråd.*

The map illustrates the Kungälv area, highlighting various districts and landmarks. Key districts include Kv Adam och Eva, Blåmannen 20, Orgelpipan 7, Kv Uggleborg, Kv Fyrfotan, Kv Björnen och Loen, Snäckan 8, Kv Hägern mindre, Kv Elefanten mindre, Skansen 18, Kv Trollhättan, Spektern 13, Kv Hästen, Oxen Större, Grävlingen 12, Putten 16, Putten 15, Hästskon 12, Stuten 12, and Bocken 46 m.fl. Landmarks such as Sergels torg, Kungälv, and the Kungälv River are also visible.

Uppdrag: 355298 MKB detaljplan kv Putten
Beställare: Nya Norscan Putten AB
<https://tyrens.sharepoint.com/sites/355298-SE-TYF07-03.docx>

2026-07-03
Slutrapport

Av lagakraftvunna planer med pågående eller ännu inte påbörjade byggprojekt märks:

- *Hästen 21, nybyggnad av affärs- och kontorshus som krävt rivning av grönklassat kontorshus från 1970-talet. Dp 2015-14011*
- *Snäckan 8, nybyggnad av kontorshus som krävt rivning av grönklassat kontorshus från 1970-talet. Dp 2012-16699*
- *Orgelpipan 7, dp 2017-02605, till- och påbyggnad av affärs- och kontorshus från 1960-talet.*

Av redan utförda projekt inkluderas sådana som haft betydelse för riksintresseuttrycken Stockholmsåsens kvarvarande delar, 1960-talets årsring i city, Sergels Torg, Hötorgscity samt bankpalats.

- *Grävlingen 12 (dp 96055, laga kraft 2000-07-25) har inneburit till- och påbyggnader samt fasadändringar och införande av bostäder inom fastighet bebyggd på 1970-talet.*
- *Del av kv. Stuten mm, dp 2000-02618 (laga kraft 2003-12-18) har inneburit till- och påbyggnad samt fasadändringar av kontorshus från 1970-talet.*
- *Bocken 46 mfl, dp 2007-36021 (laga kraft 2008-03-13) innebar påbyggnad och total omgestaltning av kontorshus från 1970-talet.*
- *Hästen 22, 23, dp 2010-10515 (laga kraft 2012-07-06) har medfört rivning av två byggnader och byggande av ett nytt högre kontorshus.*
- *Trollhättan 29, 31, 32 och 33, dp 2012-13546, (laga kraft 2014-02-21) har genomförts med påbyggnader och fasadändringar av merparten av Galleriakvarteret.*
- *Trollhättan 30, dp 2013-19825 (laga kraft 2016-07-20) har genomförts med rivning av befintlig kontorsbyggnad från 1970-talet som ersatts med ett högre affärs- och kontorshus.*
- *Hästskon 12, dp 2013-17586 (laga kraft 2016-12-31) har inneburit till- och påbyggnad samt omgestaltning av två kontorshus från 1960-talet, rivning av en 1960-talsbyggnad samt uppförande av ny paviljong och trappa i mötet Hamngatan-Malmskillnadsgatan.*
- *Skansen 18 m.fl, dp 2014-09390 (laga kraft 2016-10-21) har medfört påbyggnad av hotellbyggnad vid Brunkebergstorg.*

6.4.1 Stadens utbyggnadsfaser

1960-talet gjorde ett stort avtryck i city, saneringarna intensifierades och Sergels torg realiserades. Ett stort antal nya byggnader uppfördes. Det är dock få helhetsmiljöer som helt präglas av byggnader från årtiondet. Klarabergsgatan och Hötorgscity hör lika mycket till 1950-talet och på

andra platser dröjde det till 1970-talet innan byggnader ersatte rivningsgropar. Det är ändå motiverat att se på 1960-talet som en egen årsring inom city. Under denna fas när cityplanerna var som mest radikala gavs många av de byggnader som uppfördes en högklassig utformning i en fullt utvecklad modernism och med påkostade materialval. Natursten, keramik, tegel och betong ger byggnaderna en annan tyngd än 1950-talsbyggnadernas lättare, mer ytmässiga uttryck och de många anonyma volymer med plåtfasader som uppfördes under 1970-talet.

1960-talsbyggnaderna uppvisar heller inte likt flera 1970-talsbyggnader postmoderna tendenser där anpassningen till den äldre stenstaden varit eftersträvad.

Rivningar eller totala omvandlingar av 1960-talsbyggnader är förhållandevis få. Vid Drottninggatan har förlusten av både parkeringshuset i kv. Adam & Eva och Postgirots byggnad i kv. Blåmannen (första etappen byggd 1968-71, senare omvandlat och påbyggt med bostäder) gjort att årtiondet fått minskat utrymme i stadsbilden. Här fanns tidigare tidsmässiga sammanhang med bland annat Åhlens och Sporren 16 (EPA-huset)

Ett av få exempel på helhetsmiljöer från 1960-talet är ensemblen mellan Sveavägen och Malmskillnadsgatan (kv. Hästskon och Putten), en annan är det hörn av Klara där citysaneringen sträckte sig hela vägen fram till vattenrummen, nämligen kvarteret Snäcken med bland annat Hotel Sheraton och kontorshus vid Vasagatan i kv. Fyrfotan Mindre och Uggleborg. Denna samkomponerade helhet med frontverkan mot både söder och väster byggdes ut under 1960-talets andra hälft och början av 1970-talet. Snäcken 8 som uppfördes 1970-73 har rivits och bygget av ett ersättande kontorshus med större fotavtryck är i slutfasen. Nybyggnaden är till stora delar anpassad till 1960-talskontexten men byggnaden är tydligt urskiljbar som samtida. Både Fyrfotan och Uggleborg har genomgått viss utveckling men kan fortsatt identifieras som 1960-talsbyggnader. Även Sheraton har ändrats något men bevarar i huvudsak sin 1960-talskaraktär. Helheten är därmed påverkad.

Helhetsmiljön på Sveavägens östra sida som formas av kvarteren Hästskon och Putten och som var en av staden medveten komposition ihop med Hötorgsskraporna är långt ifrån intakt. Samtliga byggnader har volymändrats. Inom Hästskon 12 har S-huset närmast Sveavägen blivit högre och djupare samt fått ett nytt fasaduttryck. Det bakomliggande S-huset har byggts på, delats upp i olika enheter som alla fått nya fasadmaterial. Mot Hamngatan har H-huset rivits.

Intill kv. Snäckan ligger kv. Björnen och Loen där det finns en blåklassad departementsbyggnad som gavs bygglov 1967 och färdigställdes 1973. Den byggdes på omkring 2010 men utan påverkan på befintliga fasader.

Planen för Orgelpipan 7 som medger påbyggnad av affärs- och kontorshuset från 1960-talet kommer att innebära en förändrad byggnadsvolym men där ursprunglig utformning blir fortsatt tongivande och tydligt läsbar mot Klarabergsgatan. Projektet har dock beröringspunkter med Putten och Hästskon genom att den mindre terrass som vetter mot Mäster Samuelsgatan byggs bort.

Detaljplanen för Putten innebär ytterligare ett projekt där en 1960-talsbyggnad ändrar volym men där påkostade och välbevarade fasader bevaras. Antalet 1960-talsbyggnader på Nedre Norrmalm som inte genomgått någon påtaglig volymförändring är därmed litet. Planarbetet för Hästen 19 som befinner sig i tidigt skede och där en påbyggnad på NK:s tillbyggnad från 1960-talet kan komma att provas skulle också kunna ge kumulativa effekter avseende årsringens läsbarhet.

Sett till helhetsmiljöer är båda de som här tagits upp sedan tidigare påverkade av utvecklingsprojekt, minskning av tidsprägnen och minskad historisk läsbarhet. I Snäckan har, trots rivningen, helhetskaraktären inte slagits sönder. Den nya byggnaden har en volym och är utformad på ett sätt som är anpassat till grannbyggnaderna från efterkrigstiden. I den föreslagna utvecklingen av Putten 15 har volymändringen gjorts med medvetenhet om att inte bryta helhetsverkan men det är Hästskon 12 i sin nuvarande form som utgör måttstock för volymen.

Genom utförda, pågående och planerade projekt bedöms det uppstå kumulativa effekter för 1960-talets årsring ihop med detaljplanen för Putten 15. Årsringen bedöms ändå vara väl läsbar och tongivande i city.

6.4.2 Stockholmsåsens kvarvarande delar

Den bebyggelseutveckling som ägt rum i city hittills under 2000-talet har till stora delar ägt rum öster om Brunkebergåsens krön, öster om Malmskillnadsgatan. Påbyggnader och utökade volymer på åsens sluttningar har utmanat det stadsbyggnadsmotiv som Stockholms stad formulerade på 1950-talet om att låta byggnadernas höjd vara som högst på åsens krön, längs Malmskillnadsgatan, för att bibehålla den delvis bortschaktade åsen i stadslandskapet.

På den östra sluttningen har skalan vuxit genom påtagligt högre och större volymer i kv. Hästen och Trollhättan 30, även i kv Bocken 8 och Stuten (ca 2005).

I väster har S-huset inom kv. Hästskon ändrat den medvetna stegringen från Sveavägen via terrasser till normal cityskala på Malmskillnadsgatans västra sida genom tillbyggnad mot Sveavägen och påbyggnad. Även påbyggnad av Putten 16 har förändrat uppbyggnaden av den "återskapade" åsen. En påbyggnad på Skansen 18 väster om Brunkebergstorg, och vars sträckning går på tvärs mot åsens, har bidragit till en mindre tydlig markering av åsen. Ändringarna är dock betydligt mindre än i öster där höjningar gjorts ända från Norrlandsgatan.

Att ändringarna av "åsmotivet" inte blivit större beror på att påbyggnader i västra delen av kv Trollhättan, i kv. Grävlingen, och M-huset inom Hästskon 12 har samtidigt höjt den avsedda kammen och krönet på åsen.

Kumulativa effekter bedöms uppstå mellan redan utförda och projekt och planen för Putten 15. Den föreslagna volymökningen som gör att Putten 15 får stora likheter med S-huset inom Hästskon 12 innebär en mindre tydlig stegring eller trappning av bebyggelsen på åsens västra sida.

6.4.3 Kungsgatan med Kungstornen

Kungstornen påverkas genom planförslaget för Putten 15 på två sätt: I vy från Ivar Los Park skymms en mindre del av Södra Kungstornet och från södra delen av Sergels torg innebär påbyggnaden att Kungstornens krön inte längre syns.

De två skyskraporna från 1920-talet var och är utropstecken i stadsbilden men de är placerade i ett tättbebyggt sammanhang. Det är främst lokalt vid anslutande gator som tornen är synliga men också i vyer från vattenrummen och från utsiktspunkter på Södermalm.

Tornens synlighet i stadsbilden har inte förändrats på något avgörande vis när höjdskalan i city vuxit de senaste 20 åren. Påbyggnaden av Skansen 18 har minskat hur mycket av tornen som är synliga från Monteliusvägen. De välvda takformerna som härrör från påbyggnaden av kv. Grävlingen har också haft tämligen stor påverkan på hur mycket av tornen som syns, exempelvis från Stadsgårdskajen och Katarinavägen. Från Galärparken skymms delar av det södra tornet av Mästerhuset inom Hästen 22.

Det bedöms finnas små kumulativa effekter knutna till planförslaget och de redan utförda volymhöjningar som påverkat Kungstornens synlighet i staden. I de långa vyerna är påverkan av planen för Putten 15 marginell. De volymförändringar som påverkat hur många våningar av tornen som syns har inte inneburit att tornen helt utgår ur någon vy. Därför bedöms det inte finnas någon tydlig korrelation med det faktum att tornen inte kommer att synas alls från Sergels torg.

6.4.4 Den modernistiska bebyggelsen på nedre Norrmalm

Norrmalsregleringens stadsplanegrepp var så långtgående och konsekventa att de radikala grepp som vidtogs ifråga om gatubreddningar, nya viadukter, underjordiska lastfar och biltunnlar ännu präglar city trots att många rivningar gjorts och byggnaderna utvecklats. Trafik- och logistiklösningar har sålunda stått emot den medvetna satsning på förnyelse som pågått sedan 1990-talet. Modernistiskt inspirerade lösningar för fotgängares rörelser och vistelse såsom gångtunnlar, trappförbindelser genom fastigheter samt terrasser innebar dock tidigt så stora problem ur trygghetsperspektiv att de till stora delar lagts igen eller byggts bort. Fastigheterna på Sveavägens östra sida utgör exempel på detta. I såväl Putten 15 som Hästskon 12 lades trappförbindelser mellan Sveavägen och Mäster Samuelsgatan och kopplingar till och mellan de offentliga terrasserna igen under 1990-talet och tidigt 2000-tal. Tillbyggnader gjordes på terrasserna som privatiserades (även inom Putten 16). Det närliggande terrasssystemet i kv. Grävlingen och Oxen Större utgick till större delen ungefär samtidigt. Återstoden av terrasssystemet påverkades vidare märkbart genom detaljplanen för Hästskon 12 som är en av de mer långtgående ändringar som gjorts av strukturen inom city. Volymtillägget på S-huset som innebar att terrassen ovan Sveavägen begränsades i omfattning innebar att luftigheten i Sveavägens väldiga gaturum minskade. Terrassmotivet hanterades dock på ett sådant sätt att det fortfarande är väl framträdande i stadsrummet. Motivets synlighet är dock delvis beroende av en väl utvecklad grönska.

En av utgångspunkterna för detaljplanen för Putten 15 är att ta samma grepp som i Hästskon 12 vad gäller volymhantering och terrassmotiv. Det uppstår då kumulativa effekter såväl avseende synligheten och läsbarheten av det modernistiska terrasssystemet och monumentaliteten i Sveavägens stadsrum.

Det finns även ett annat projekt som har bäring på modernismens volymhantering och ambitioner om att skapa vistelsemiljöer ett par våningar ovan gatorna och trafiken. I den lagakraftvunna detaljplanen som möjliggör utveckling av Orgelpipan 7 medges att befintlig terrass mot Mäster Samuelsgatan byggs bort. Orgelpipan 7 är en byggnad som är i stort samtida med Putten 15 och Hästskon 12. Som en norrvänd terrass utan publik funktion kan denna terrass inte tillmätas samma betydelse som det f.d. terrasssystemet vid Sveavägen. Inbyggnaden av terrassen inom Orgelpipan 7 kommer om den genomförs bidra till kumulativa effekter för riksintresseuttrycket men i begränsad utsträckning.

6.4.5 Sergels torg

Som påpekats i stycket ovan är stadsutvecklingen inom Hästskon 12 den hittills kanske mest påtagliga förnyelsen av det modernistiska citys struktur, åtminstone ifråga om miljön runt Sergels torg. Fastigheten har till delar sin 1960-talsuppbyggnad kvar men ändrade volymer och mer anspråksfulla fasader har inneburit en annan skala i såväl helhet som fasad. Projektet inbegrep rivning av en tillbyggnad från 1990-talet och gav därigenom ett öppnare sammanhang med Hamngatan enligt intentioner från 1950- och 60-talen. Den nya röda paviljongen vid Malmskillnadsgatans viadukt och trappan har en tydlig relation till modernistiskt stadsbyggande och kan sägas ha berikat platsen men har ändock förändrat den ursprungliga inramningen av torget.

Till den ändrade inramningen av torgets östra del hör den utförda förändringen av Trollhättan 29 som har ett från Sergels torg väl synligt läge. I samband med den genomförda utvecklingen av Galleriakvarteret har Trollhättan 29 byggts på och försetts med ny fasad som inte har några betydande likheter med den ursprungliga aluminiumfasaden.

När det gäller uttrycket *Sergels torg med sin skala, form, nivåskillnader och superelips, och inramningen med modernistiska byggnader* bedöms det uppstå kumulativa effekter ifråga om torgets inramning i öster. Eftersom förslaget för Putten 15 bygger på 1960-talets fasadgestaltning bedöms de kumulativa effekterna som detaljplanen bidrar till främst beröra förändringar av den modernistiska volymhanteringen och stadsrummets avgränsning.

6.4.6 Hötorgscity

Hötorgscity har likt de andra modernistiska uttrycken i city förändrats en del sedan det stod färdigt i början av 1960-talet. Större ändringar genomfördes väster om Sergelgatan redan på 1990-talet då Filmstaden Sergel uppfördes och något senare när det s.k. Gulinshuset byggdes på med bostäder. De tre ursprungligen öppna gångarna mellan Hötorgsskraporna har byggts in till inomhusmiljöer, den nordligaste, Hötorgsgången, så sent som för några år sedan i samband med förnyelse av lågdelarnas fasader och terrasser. Terrasserna har endast till delar kvar sina ursprungliga inslag. Två av skrapornas fasader har renoverats och den pågående fasadrenoveringen av Femte Hötorgshuset kommer att innebära att ursprungligt material utgår, i gengäld återställs byggnadens ursprungliga kulörverkan.

Genom utvecklingen av Hästskon 12, utförda till- och påbyggnader av Putten 15 och 16 samt påbyggnaden av Grävlingen har den på 1950- och 60-talen medvetet formade horisontella motvikten till skrapornas vertikalitet

och det på båda sidorna av Sveavägen besläktade terrassmotivet successivt ändrats. Kopplat till detaljplanen för Putten 15 bedöms det vara den utförda utvecklingen inom Hästskon 12 som är mest relevant i termer av kumulativa effekter. Genom projektens likheter uppstår kumulativa effekter för terrassmotiv, Sveavägens gaturum och den medvetna kompositionen i stadsplanen.

6.4.7 Bankpalats

De påkostade bankbyggnaderna från sekelskiftet 1900 och årtiondena efteråt är ofta belägna på Nedre Norrmalm (de förekommer även i Gamla stan) och är överlag välvårdade. Inte sällan är de utvecklade och effektiviserade, bland annat i regeringskvarteren. De bedöms inte relevanta att ta upp i analyser av kumulativa effekter. Fokus bör istället ligga på modernistiska byggnader från den andra bankbyggnadsepoken under 1950-, 60- och 70-talen.

Även från denna epok har flera byggnader genomgått utvecklingsprojekt med mindre till- eller påbyggnader. PK-bankens byggnad i kv. Hästen vid Hamngatan och Sparbankshuset (Spektern 13) vid samma gata är två blåklassade bankbyggnader från 1970-talet som får betraktas som välbevarade även om PK-bankens hus byggts till mot Mellangatan. Bland 1960-talets bankhus är Sparbankernas hus i Hägern Mindre 7 väl bibehållet.

Upplandsbanken i Elefanten Mindre har bevarad fasad men är påbyggt med två våningar 2004-07. Postgirots byggnader i kv. Blåmannen, uppförda under både 1960- och 70-talen, är totalomvandlade under tidigt 2000-tal.

Trollhättan 33 (1974-75) är påbyggt med tre våningar i samband med utvecklingen av Galleriakvarteret för några år sedan. Ursprungliga fasader är bibehållna. Ungefär samtidigt genomfördes utvecklingen av Hästskon 12 där landets dittills största bankkomplex, uppfört för Skandinaviska banken, genomgick en omfattande utveckling som delvis syftade till att bryta upp den slutna karaktären av huvudkontor för bank.

Även utifrån uttrycket bankpalats är det främst Hästskon 12 som ger upphov till kumulativa effekter eftersom det finns tydliga paralleller mellan projekten och för att de ingår i en helhetsmiljö för banker och försäkringsbolag – Putten 16 uppfördes för att inrymma delar av försäkringsbolaget Skandia.

De kumulativa effekterna består dels av att Putten 15 blir ännu en byggnad som inte bibehåller sin modernistiska volym men i likhet med Trollhättan 33

och Elefanten Mindre behålls delar av den ursprungliga fasaden och karaktären av bankpalats likaså.

6.4.8 Samlat om kumulativa effekter

Genom den omfattande stads- och fastighetsutveckling som bedrivits inom cityområdet sedan 1990-talet och som intensifierades under 2010-talet finns det flera riksintresseuttryck där det är relevant att hantera och bedöma kumulativa effekter. Det står klart att det i huvudsak är redan utförda projekt som svarar för merparten av de kumulativa effekterna. De pågående detaljplanarbetena är få. Den påbyggnad som studeras inom Hästen 19 kan komma att ge ytterligare påverkan på 1960-talets årsring och möjligen även på läsbarheten av Stockholmsåsens kvarvarande delar. Lagakraftvunnen plan för Orgelpipan 7 kan om den realiserar medföra att ytterligare en 1960-talsbyggnad får ändrad volym och att läsbarheten kring citys terrasser försvagas än mer, även om det är en förhållandevis obetydlig terrass som berörs.

De kumulativa effekterna som uppstår ihop med genomförda och pågående utvecklingsprojekt påverkar flera aspekter i den stadsmiljö som blev resultatet av den genomgripande omvandlingen av Norrmalm som genomfördes under 1950- till 80-talen. Påverkan består dels i fysiska ändringar som förändrat och kommer innebära förändringar byggnader och miljöer, dels i försvagad läsbarhet av de radikala tankar som styrde stads- och samhällsplaneringen under 1900-talets mitt.

Inget av de riksintressanta uttryck som berörs av de kumulativa effekterna bedöms påverkas på ett avgörande sätt av planförslaget. 1960-talets årsring kommer fortsatt vara starkt präglade i city även om få byggnader är bevarade i ursprunglig form. Läsbarheten av Stockholmsåsen är försvagad genom volymändringar på sluttningarna men både i närområdet och i stadsvyer är det möjligt att förstå stadsplanetanken om en högre rygg längs dess krön. Likaså blir det fortsatt möjligt att avläsa att terrasser ett par våningar ovan gatan var ett stadsplanemässigt grepp i citys mest centrala delar men bortsett från vid Hötorgsskraporna reduceras terrasserna till arkitektoniska motiv.

För Hötorgscity och Sergels torg är kärnorna i respektive miljö ännu väl bevarade och anslående. Bankpalatsen är och förblir en tongivande byggnadskategori där de med anspråksfulla fasader ligger klustrade vid betydelsefulla gator.

6.5 Konsekvenser av nollalternativet

År 2035 antas byggnaden inom Putten 15 användas på samma sätt som idag efter att ha genomgått en omfattande teknisk upprustning, framför allt inriktad på installationer som ventilation, värme, kyla etc. Den tekniska förnyelsen har inneburit en viss förändring av byggnadens översta delar men påverkan på stadsbilden bedöms vara marginell eller liten.

Byggnaden är fortsatt en i huvudsak bevarad 1960-talsvolym där årsringen från det tidiga 2000-talet är bevarad. Samtliga befintliga värdebärande karaktärsdrag finns kvar. Samtidigt innebär de bevarade butiksfasaderna från tidigt 2000-tal att sockelbyggnadens bottenvåning är fortsatt rörig och att byggnaden inte har kvar sin ursprungliga kulör- och materialverkan.

"Puttenplatsen" antas ha rustats upp. Åtgärderna bedöms inte ha påverkat kulturvärden. Lanterniner har inte tillskapats vilket gör att de positiva effekterna som planförslaget skulle ha givit upphov till ifråga om läsbarhet om citys underjordiska ytor inte uppstått.

Byggnaden bevaras som en ett bankpalats från 1960-talet med de tydliga tilläggen och ändringarna från tidigt 2000-tal. De negativa konsekvenserna för riksintressets uttryck som ett realiserat planförslag ger upphov till uppstår inte. De positiva effekterna för city som planen möjliggör, ökad trygghet och stärkt stadsliv, uteblir till stora delar.

6.5.1 Kumulativa effekter

Förnyelsen av city med utveckling och volymökning av befintliga byggnader bedöms ha fortsatt men omfattningen är oklar. Av de pågående och planerade utvecklingsprojekt som det finns kännedom antas det, inom ramen för denna konsekvensbedömning, finnas stora osäkerheter kring att en påbyggnad på NK realiserats. Påbyggnaden av Orgelpipan 7 antas vara genomförd.

De negativa konsekvenserna för riksintressets uttryck bedöms samlat bli något mindre än om planförslaget förverkligas.

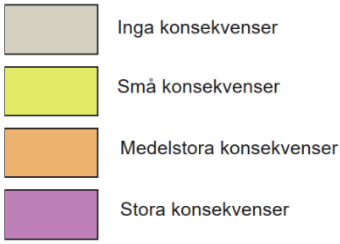
6.5.2 Sammanfattande bedömning

Samlat bedöms nollalternativet, jämfört med planförslaget, medföra övervägande positiva konsekvenser för bevarande av byggnadens kulturhistoriska värden och riksintresset. Samtidigt uteblir positiva effekter av planförslaget avseende bland annat en uppdaterad relation till Hästskon 12 och utvecklingen av city.

7 Samlad bedömning

7.1 Riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården

Uttryck	Konsekvens
Stadens utbyggnadsfaser (årsringarna) som gör stadsväxten läsbar från medeltiden fram till millennieskiftet.	
Stadssiluetten med den begränsade och jämna byggnadshöjden där endast fåtal byggnader höjer sig över mängden.	
Stockholmsåsens kvarvarande delar	
Rutnätsplanen på malmarna, de offentliga rummen och bebyggelsen från 1600-talet som visar på stadens starka expansion.	
Kungsgatan med Kungstornen	
Den modernistiska bebyggelsen på nedre Norrmalm med torg- och gatustruktur...	
Sergels torg med sin skala, form, nivåskillnader och superelips, och inramningen med modernistiska byggnader.	
Hötorgscity med Hötorgsskraporna och de lägre butiksdelarna.	
Kontorsbyggnader och bankpalats som utmärker sig i gaturummet...eller i sammanhållna miljöer.	
Konserthuset	

- Inga konsekvenser
- Små konsekvenser
- Medelstora konsekvenser
- Stora konsekvenser

Figur 49. Tabell konsekvenser riksintresset. I de fall konsekvenser är mellan skalor, så visar färgmarkeringen den mer negativa bedömningen.

Genomgången av konsekvenserna för riksintressets berörda uttryck visar att det för ett antal uttryck bedöms uppstå medelstora eller små till medelstora negativa konsekvenser. Dessa uttryck är samtliga kopplade till den modernistiska stadsplaneringen och arkitekturen i Stockholms city. Uttrycket *kontorsbyggnader och bankpalats* har även en mer tidsmässigt obunden koppling då bankpalats från olika tider bygger upp kulturvärdet.

Konsekvenserna består huvudsakligen i att terrasssystemet som realiserades på Sveavägens östra sida på 1960-talet, och som redan påverkats av mindre och mer långtgående försvagningar, blir än mindre läsbart och av att Sveavägens gaturum blir trängre ovan sockelbyggnaderna. Dessa ändringar påverkar angränsande kulturmiljöer som är av mycket stor betydelse för den modernistiska miljön, Sergels torg och Hötorgscity men innebär ingen försvagning av de kärnvärden som ligger till grund för utpekandet av de två uttrycken. 1960-talets årsring inom city, som hittills motstått rivningar och omvandlingar bättre än 1970-talsbyggnaderna, försvagas genom ändringar av en relativt välbevarad byggnadsvolym och en fortsatt förändring av den ensemble från årtiondet som kvarteret Putten och Hästskon utgjorde.

För uttrycket *kontorsbyggnader och bankpalats* där tillägget *i sammanhållna miljöer* här är aktuellt är konsekvenserna särskilt komplexa. I många avseenden stärks Putten 15 i sitt uttryck som en synnerligen påkostad och framträdande f.d. bankbyggnad. Byggnadens modernistiska form blir dock svårare att avläsa och ingreppen som föreslås i bottenvåningen mot Malmskillnadsgatan ger en märkbar negativ påverkan på karaktären av bankpalats. Samtidigt både stärks och försvagas samverkan med de grannbyggnader som konstituerar den sammanhålla miljön. Putten 16 blir på flera sätt påverkat negativt av planförslaget och den utflyttade fasaden mot Sveavägen men i relationen till Hästskon 12 ger en förnyad samordning även positiva effekter.

Små negativa konsekvenser bedöms bli följden för *Stockholmsåsens kvarvarande delar* då stadsbyggnadsidén om ett av byggnader uppbyggt åsmotiv längs Malmskillnadsgatan påverkas av en mindre tydlig stegring i bebyggelsen.

Utökningen av byggnadsvolymen ger ingen märkbar påverkan på stadssiluetten i långväga vyer. Från Ivar Los park skymms endast en mindre del av Kungstornen. För uttrycket Kungsgatan med Kungstornen som även påverkas av att Kungstornen inte längre blir synliga från Sergels torg bedöms det samlat bli små negativa konsekvenser.

För uttrycken *Rutnätsplanen på malmarna, de offentliga rummen och bebyggelsen från 1600-talet som visar på stadens starka expansion* och *Nöjes- och rekreationslivets miljöer* bedöms inga konsekvenser uppstå.

En del av riksintresset som inte berörts ovan är riksintressebeskrivningens tema *Stockholm som huvudstad och maktcentrum*. Till detta tema kopplas framför allt förvaltningsbyggnader och kulturinstitutioner men i ett vidare perspektiv är även Stockholm som ekonomiskt maktcentrum relevant. I

denna bemärkelse har kontorsmiljöerna i city en nyckelroll. En av de största drivkrafterna bakom den remarkabla och så omdiskuterade cityomvandlingen var Stockholmspolitikerna och tjänstemäns övertygelse att en ny rationell och välfungerande inre stadskärna var nödvändigt för att landets näringsliv och landets organisationer skulle välja Stockholm som säte. Det sågs även som en nationell angelägenhet att Sverige hade en välfungerande huvudstad anpassad för en ny tid. Mot bakgrund av dessa ambitioner är det av kulturhistorisk relevans att city kan fortsätta ha den betydelse det fick och genom ständiga anpassningar behålla sin särställning och odiskutabla roll som landets ekonomiska nav. Sett till denna aspekt av riksintresset innebär detaljplaneförslaget positiva effekter då det, liksom många andra projekt som utökat kontorsyta och aktiverat tidigare slutna bottenvåningar, utvecklar city som en intensiv stadsmiljö utan motstycken i andra delar av Stockholm eller i övriga landet. Planförslaget tar till skillnad från andra genomförda förnyelseprojekt i city fasta på den befintliga modernistiska arkitekturen och låter den vara utgångspunkt för utvecklingen. Även strävan att förbättra bottenvåningar och gatumiljö rimmar väl med de ambitioner som funnits sedan cityregleringen planerades: Att city ska vara en stadsmiljö som drar till sig arbetsplatser och handel samtidigt som det är ett vardagsrum för stockholmarna.

Riksintresset bedöms sammantaget försvagas och begreppet skada aktualiseras därigenom enligt Riksantikvarieämbetets systematik. Skadan bedöms inte vara påtaglig. Genom att city genom planförslaget utvecklas bedöms riksintressets värden även stärkas.

	Förändring						
Områdets värden kommer att	förädlas	förökas	förstärkas	förbli oförändrade	försvagas	försvanskas	försvinna
Innebörd	förbättring			neutral påverkan	skada	påtaglig skada	
Förhållnings-sätt	Inspirera - stärka			Hänsyn	Hindra - lindra	Ej tillåtligt	
	Berika			Bruka varsamt	Minimera skadan	Undvika skadan	

Figur 50. På skalan hämtad från handboken för kulturmiljövårdens riksintressen (RAÄ) bedöms planförslaget sammantaget innebära en försvagning av riksintresset vilket motsvarar den rosa kolumnen "skada". Sett till aspekten att city genom planförslaget utvecklas och i det avseendet stärker riksintresset är den gröna kolumnen "förbättring" också aktuell.

7.2 Plan- och bygglagen

Sammantaget bedöms planens reglering av rivningsförbud skydd och varsamhet ifråga om befintliga byggnader samt utformning av ändringar och tillägg ge goda förutsättningar för ett långsiktigt skydd och en sett till kulturvärden gynnsam förvaltning och utveckling av fastighetens bebyggelse.

Genomgången av konsekvenserna för byggnaden och dess kulturvärden som gjorts i avsnitt 6.3.3, del för del och fasad för fasad, knyts här samman till en bedömning som knyter an till plan- och bygglagens begrepp intresset av en god helhetsverkan, varsamhet vid ändring och förbud mot förvanskning.

7.2.1 Förvanskning och varsamhet

De rivningar som blir följden av planen och de ändringar som föreslås av befintliga fasader drabbar till stor del de inslag som tillfördes vid den stora renoveringen och ombyggnaden 1999-2004. Det kan konstateras att denna årsring i byggnadens historia helt uttraderas. Genom rivningen av takvåningen, den glasade utbyggnaden på terrassen, vindfånet vid Sveavägenentrén och byte av samtliga butiks- och entrépartier blir inga delar från renoveringen kvar i det yttre. Till denna årsring finns värdebärande karaktärsdrag i kulturmiljöanalysen kopplade: *Välgestaltad utemiljö på terrassen och butikspartier med hög kvalitet. Även hög kvalitet i ny fast inredning i gemensamma utrymmen* påverkas även om det i denna analys slås fast att huvudentrén från Sveavägen inte har anslående kvaliteter.

Att värdebärande karaktärsdrag utgår och att en årsring uttraderas innebär negativa konsekvenser för kulturvärden. Konsekvenserna är av sådan art att förvanskning av kulturvärden aktualiseras. Inslagen som rivs har dessutom tekniskt goda egenskaper och sannolikt lång fortsatt livslängd vilket gör att rivningarna kan ifrågasättas sett till varsamheten. I kulturmiljöanalysen görs ingen analys av årsringen från 1999-2004 och dess betydelse för byggnadens samlade kulturvärden.

Sett i relation till byggnadens ursprungliga tidslager innebär planen ändringar av volymen, rivning av högdelens västra fasad, rivning av burspråk för f.d. styrelserum samt urglesning av den täta indelningen av bankpalatsets bottenvåning mot Mäster Samuelsgatan

Sett till varsamheten betyder inte dessa åtgärder samma problematik som för det tidiga 2000-talets inslag. Ambitionen är att granitfasaden återmonteras efter bearbetning. Burspråket har inga betydande

brukskvaliteter i nuvarande utformning. Bottenvåningen har i nuvarande form brister vad gäller trygghetsaspekter och den innebär tydliga begränsningar för framtida publika funktioner.

Ifråga om kulturvärden och värdebärande karaktärsdrag bedöms dock påverkan på ursprungliga inslag och ursprunglig arkitektonisk komposition bli så långtgående att förvanskning aktualiseras.

Bottenvåningen mot Malmskillnadsgatan har betydande arkitektoniska kvaliteter. Som sockel till bankpalatset med referenser till äldre tiders bankbyggande har den stort arkitekturhistoriskt värde. Den bidrar till att dramatisera huvudentrén med sin kraftiga stenomfattning och har dessutom tydliga referenser till det fasadlånga fönsterbandet mot Sveavägen (med prismatiska fönster). Att glesa ur fönsterbandet bedöms vara förvanskande. Även om förslaget är medvetet gjort med spröjsar som motsvarar läget för de stenpelare som rivs blir utformningen inte tillräckligt konsekvent för att svara upp mot fasadens strikta och konsekventa arkitektur i övrigt. Distinktionen mellan huvudentrén och resten av bottenvåningen blir mindre. Den historiska läsbarheten bedöms däremot bli god genom att den täta indelningen bevaras längst i norr och genom att ilagningar i stenfasaden möjliggör en förståelse för ursprungligt utförande. Ur ett annat perspektiv innebär ändringen sämre läsbarhet. Urglesningen innebär att de svarta smidesdianterna tas bort. Dianterna vittnar både om byggnadens ursprungliga byggherre (även om Gotabankens symbol idag känns igen av få) och om tiden då gatuprostitutionen i Stockholm hade sitt centrum här. Dianterna sattes upp för att försvåra för de prostituerade att uppehålla sig på platsen som var ökänd och blev en symbol för hur citysaneringen i många avseenden var misslyckad. Att glesa ut bottenvåningen och avlägsna dianterna bedöms därför ha en stor påverkan på samhällshistoriska värden.

7.2.2 Intresset av en god helhetsverkan

Vad gäller byggnadens volym och övergripande verkan blir skillnaderna avsevärda jämfört med befintligt. Att terrassen, som redan påverkats av den för cirka 25 år sedan tillkomna glasbyggnaden och av förlorade samband med intilliggande byggnaders terrasser, minskar i omfattning och vars resterande delar ändras hanteras på ett medvetet sätt. Genom det indrag som ännu blir kvar och den markerade midjan som införs får byggnaden fortsatt en tydlig uppdelning i sockelbyggnad och huvudvolym. Sockelbyggnaden bedöms i sig få en betydligt bättre helhetsverkan än befintligt genom de ändringar som föreslås av dess bottenvåning.

Byggnaden bedöms få en god helhetsverkan avseende fasaden mot Sveavägen. Ny volym som utförs med prismaformad fasad och återbrukad sten men med större fönsteröppningar bedöms vara väl avvägd i relation till sockelbyggnaden. Även utformningen av gavlarna är välstuderade i relation till den modernistiska arkitekturen och bearbetningar som gjorts för att införa slanka element på gavlarna bedöms vara verkningsfulla.

Takvåningen i mörk plåt bedöms sett från Sveavägen ge en god verkan ovan granitvolymen. Den är underordnad i placering och följer ursprunglig takvånings materialverkan.

Ifråga om helhetsverkan finns emellertid också betänkligheter. Dessa är kopplade till den tillagda våning mot öster som i denna rapport benämns granitvåningen. Med en kraftfull reliefverkan och ett spel mellan släta och vinklade ytor är dess form sprungen ur den befintliga byggnadens.

Problemet är att dessa former sett från Sergels torg gör att södra gaveln får en väl livlig och mångskiftande karaktär och genom att den tillför en andra, dubbel taklist sett från Malmskillnadsgatan. Från Malmskillnadsgatan förstärks problematiken med helhetsverkan i byggnadens övre del av att takvåningen blir mer framträdande härifrån än från Sveavägen.

Helhetsverkan ska även ses för miljön som helhet. Samordningen med S-huset inom Hästskon 12 innebär en övergripande ordning och struktur som gör att miljön vid Sveavägen får ett stort mått av formfast enhetlighet. Putten 15 upplevs i vyerna längs Sveavägen norrifrån också ha en god relation till den djupare norra delen av Putten 16. För den södra delen av Putten 16 som i befintlig situation linjerar med Putten 15 blir förhållandena inte lika självklart goda. Den nya gaveln som tar plats i stadsbilden gör att Putten 16 blir indragen och underordnad övriga delar av ensemblen. Då den nya gaveln hanteras på ett medvetet sätt så att den på samma gång är neutral utan att vara stum mildras effekten av den tillkommande gaveln och av det indragna läge som delar av Putten 16 får.

För att bedöma planens påverkan på kulturvärden och ställa den i relation till plan- och bygglagens begrepp behöver man lyfta frågor som är kopplade till Norrmalmsregleringen och det omfattande arbete som mer eller mindre målmedvetet bedrivits sedan 1990-talet för att komma till rätta med de brister som uppstod i stadsmiljön. Vid sidan av underjordiska passager, otrygga trappförbindelser och arkader samt den problematik som förknippats med "Plattan" har Malmskillnadsgatan varit en särskilt bespottad del av citybygget. Gatan har setts som särskilt otrygg genom slutna fasader och få publika verksamheter i byggnaderna. Det mål som i detaljplanen får följderna att det f.d. bankpalatsets bottenvåning förvanskas - att göra Malmskillnadsgatan och Puttenplatsen trevligare och tryggare - är

del av det stadsläkningsarbete som pågått länge och som kulminerade i detaljplanen för Hästskon 12.

7.3 Miljömål

Tre av preciseringarna i det nationella miljömålet *God bebyggd miljö* är relevanta i utvärderingen av planförslaget:

- **Hållbar bebyggelsestruktur**
En långsiktigt hållbar bebyggelsestruktur har utvecklats både vid nylokalisering av byggnader, anläggningar och verksamheter och vid användning, förvaltning och omvandling av befintlig bebyggelse samtidigt som byggnader är hållbart utformade.
- **Kulturvärden i bebyggd miljö**
Det kulturella, historiska och arkitektoniska arvet i form av värdefulla byggnader och bebyggelsemiljöer samt platser och landskap bevaras, används och utvecklas.
- **God vardagsmiljö**
Den bebyggda miljön utgår från och stöder människans behov, ger skönhetsupplevelser och trevnad samt har ett varierat utbud av bostäder, arbetsplatser, service och kultur.

Nedan redogörs för hur planförslagets genomförande bedöms:

- Motverka målet
- Bidra till att uppnå målet
- Varken bidrar till eller försämrar möjligheterna till att uppnå målet

7.3.1 Hållbar bebyggelsestruktur

Planförslaget bedöms såväl bidra till som motverka målet.

Planförslaget ligger på linje med intentionerna i Stockholms stads översiktsplan för pågående omvandling av city med fokus på att skapa en tätare och mer levande stadsmiljö där olika funktioner blandas i både byggnader och offentliga rum.

Planförslaget ändrar inte relationen till befintligt gatunät och förhåller sig till omgivande bebyggelse med förändringarna som skett inom kv. Hästskon 12. För 1960-talsensemblen vid Sveavägen innebär en ny volymmässig samordning med kv. Hästskon övervägande positiva effekter, men för Putten 16 bedöms negativa konsekvenser uppstå till följd av minskad visuell kontakt med Sergels Torg.

Planförslaget innebär påverkan av läsbarheten av åsmotivet, den historiska topografin som medvetet "återskapats" genom bebyggelsens placeringar, byggnadshöjder och trappningar. På längre avstånd påverkas inte möjligheten att utläsa årsringen i stadsväxten och synligheten av befintliga landmärken i stadslandskapet påverkas marginellt.

Befintlig Bohusgranit tas till vara på den nya framflyttade ytterväggen och grönska finns på terrasser, vilket är positivt ur miljösynpunkt och för kulturmiljö.

7.3.2 Kulturvärden i bebyggd miljö

Planförslaget bedöms sammantaget i viss grad motverka målet.

En värdefull byggnad i city bevaras och används. Förändringar i utveckling av fastigheten får dock konsekvenser för dess kulturvärden. Planförslaget innebär att byggnadens grundform från 1960-talet blir svårare att utläsa och att terrassmotivet försvagas. Trots detta kommer Putten 15 fortsatt vara igenkännbar som en 1960-talsbyggnad genom att förslaget visar en respektfullhet mot byggnadens ursprungliga fasadarkitektur samt att det innebär även en återgång till byggnadens ursprungligen mycket stramt hållna materialpalett. Byggnadens årsring som skapades mellan 1999–2004 förloras med negativa konsekvenser för kulturvärdena.

7.3.3 God vardagsmiljö

Bidrar till måluppfyllelse genom att planförslaget medför att byggnadens bottenvåning mot Malmskillnadsgatan öppnas upp för att skapa möjligheter för nya kommersiella lokaler, restaurang, café eller butik och därmed bidra till ett levande gatuliv. Det är även positivt för målet att Puttenplatsen föreslås få en ny gestaltning med bland annat grönska och vistelsezoner och som bidrar till ökad attraktivitet och trygghet i stadsmiljön. Lanterniner som tydliggör underbyggda gator och platser underlättar orienteringen.

8 Fortsatt arbete och uppföljning

8.1 Rekommendationer för fortsatt arbete med att tillvarata kulturmiljövärden

Enligt 6 kapitel 11 § 5 punkten miljöbalken ska en miljökonsekvensbeskrivning innehålla uppgifter om de åtgärder som planeras för att förebygga, hindra, motverka eller avhjälpa betydande negativa miljöeffekter. Följande åtgärder har identifierats för att minska negativ påverkan på kulturmiljön i fortsatt arbete:

- Inslag i planen som riskerar att leda till förvanskning av kulturvärden bör studeras vidare. Här avses ändring av bottenvåning mot Malmskillnadsgatan.
- För att uppnå god helhetsverkan bör gestaltningen av byggnadens övre delar ses över i det fortsatta planarbetet.
- För att ändringar och tillägg av befintlig bebyggelse som planen medger inte ska riskera att förvanska kulturmiljön eller skada riksintresset är det av stor vikt att tilläggen även i övrigt utformas och uppförs enligt de intentioner som redovisas i planbeskrivningens illustrationer.
- Att till granskningen av planen utarbeta ett gestaltungsprogram/arkitekturprogram/kvalitetsprogram som kopplas till detaljplanen kan vara ett redskap för att öka sannolikheten att intentionerna i gestaltningen realiseras vid uppförandet av byggnaden.
- De tekniska och praktiska förutsättningarna att återbruka demonterad befintlig granit som nytt fasadmateriäl på tillbyggnaden mot Sveavägen, bör utredas i nästa skede i planarbetet.

8.2 Uppföljning

Enligt 6 kapitel 11 § miljöbalken ska en miljökonsekvensbeskrivning innehålla en redogörelse för de åtgärder som planeras för uppföljning och övervakning av den betydande miljöpåverkan som genomförandet av planen eller programmet medför. Syftet med uppföljningen är också att visa på skillnader mellan bedömda och verkliga miljöeffekter samt eventuella behov av ytterligare åtgärder. I huvudsak ska uppföljningen i så stor utsträckning som möjligt inordnas i kommunernas ordinarie tillsynsverksamhet.

I det fortsatta planarbetet bör rekommendationerna i avsnitt 8.1 beaktas.

Uppföljning kan i senare skede ske genom granskning i bygglovskedet och då rekommenderas att antikvarisk expertis anlitas för bedömning innan genomförandet. I samband med ändring av befintlig byggnad bör sakkunnig kontrollant av kulturvärden medverka före och under ändringsprocessen.

9 Underlag

Stockholms stad, 2026a. *Planbeskrivning Detaljplan för del av Putten 15 och Hästskon 12 i stadsdelen Norrmalm S-Dp Dnr 2025-03577*. Utkast 2026-06-12.

Stockholms stad, 2026b. *Detaljplan för del av fastigheter Putten 15 och Hästskon 12 i stadsdelen Norrmalm i Stockholm*. Utkast 2026-06-12.

Stockholms stad, 2020. *Byggnadsordning*.

Stockholms stad, 2018a. *Översiktsplan för Stockholm*.

Stockholms stad, 2018b. *Program för city*. Reviderat januari 2023.

Tengbomgruppen AB, 2025. *Putten 15, kulturmiljöanalys*.

Tyréns, 2026. *Detaljplan för Putten 15, Stockholm - Konsekvenser kulturmiljö*.

10 Ord och begrepp

Bohusgranit	Variant av bergarten granit, förekommande i norra Bohuslän. Bohusgraniten har haft stor användning som gatsten, byggnadssten och ornamentsten.
Brunkebergsåsen / Åsmotivet	En naturlig höjdsträckning genom city som påverkat hur byggnader placerats och utformats i Stockholm.
Citysaneringen/ Norrmalmsregleringen	Den omfattande omvandlingen av Stockholms city under 1950–1970-talen, då stora delar av Nedre Norrmalm revs och byggdes om.
Fasadliv	Den linje i gaturummet där en byggnads fasad ligger.
Fönsterslits	Ett smalt och högt fönster som ger ljusinsläpp men har en relativt sluten karaktär. På Putten 15 förekommer fönsterslitsar särskilt i sockelvåningen mot Malmskillnadsgatan och bidrar till byggnadens slutna och robusta karaktär som bankpalats.
Förvanskning	En förändring som försämrar eller suddar ut en byggnads eller miljöns kulturhistoriska värden eller ursprungliga karaktär.
Helhetsverkan	Begreppet handlar om hur olika element i miljön samspelar med varandra och som utgör det samlade intrycket av hur en byggnad eller ett område upplevs visuellt och rumsligt.
Influensområde	Det geografiska område som direkt eller indirekt påverkas av en förändring i form av exempelvis en ny byggnad eller omvandling av en befintlig byggnad.
Lanternin	Ett glasat tak- eller markelement som släpper ner dagsljus till utrymmen under mark eller under byggnader.
Pilaster	En grund, pelarliknande utskjutning på fasaden. På Putten 15 används pilastrar för att dela in fasaderna och förstärka byggnadens strama och monumentala uttryck i granit.
Portik	En öppen och övertäckt passage genom eller in i en byggnad, ofta med pelare eller öppningar mot gatan. Portiker används för entréer eller

genvägar och skapar ett skyddat stråk för gående.

Puttenplatsen	Namnet används i denna rapport som benämning för platsbildningen vid Malmskillnadsgatan, som ingår i planområdet.
---------------	---

Sockelbyggnad	Byggnadens nedre del, ofta utformad med butiker eller entréer mot gatan.
---------------	--

Stadens årsringar / Årsring	Ett sätt att beskriva olika tidslager i stadens utveckling, där varje epok lämnat spår i bebyggelse och stadsstruktur.
-----------------------------	--

Terrass	En öppen yta, ofta ovanpå en byggnadsdel, som kan användas för vistelse.
---------	--